

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.

Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць.

Головний редактор М. Закіров, д-р політ. наук, заввідділу політологічного аналізу.

Редакційна колегія: Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, Голосіївський просп., 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuvar.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 1 2021

ЗМІСТ

Коротко про головне

Звернення Президента щодо початку вакцинації від COVID-19 3

Аналітика

Політичні акценти

Ворошилов О.

46-й президент США Д. Байден і Україна: очікування та прогнози.....4

Тарасенко Н.

Політичні підсумки 2020 р. в оцінках експертів 10

Рудь І.

**Робота Тристоронньої контактної групи в Мінську:
проблеми та досягнення 20**

Аулін О.

**Ісламський світ у минулому році: основні тенденції
та нові перспективи 24**

Економічний ракурс

Кулицький С.

Економіка України у 2021 р.: минулорічна спадщина та оцінки перспектив розвитку	31

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України.....	45
COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування.....	48
Сучасні дослідження та розробки академічної науки.....	49
Наукові видання НАН України	51
Діяльність науково-дослідних установ	54
Кадрова політика НАН України	55
Наука і влада	57
Здобутки української археології	59
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти	60
Інноваційні розробки та технології	61
Інформаційно-комунікаційні технології.....	62
Питання екології та уникнення техногенних катастроф	63

До уваги держслужбовця

Шумілова А.

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до фондів НБУВ	65

Коротко про головне

Звернення Президента щодо початку вакцинації від COVID-19

Дорогі громадяни!

Сьогодні ми вийшли з локдауну, у нашій країні завершився посилений карантин. Я хочу, по-перше, привітати всіх нас, по-друге, подякувати кожному.

Разом з вами завдяки свідомості, уважності та дисципліні ми змогли досягти гарних результатів.

Найперше – на відміну від багатьох європейських країн, після зимових свят у нас не сталося спалаху інфекції. І це найголовніше. Більше того, за час локдауну одужалих було більше, ніж захворілих.

Крім того, ми ввели 14 тис. додаткових ліжок. Загалом сьогодні їх майже 70 тис. Сімдесят відсотків з них – вільні. А понад 80 % ліжок-місць по країні забезпечені киснем.

Можна констатувати, що цей локдаун виправдав себе, і, що важливо, він був достатньо коротким за часом і достатньо ліберальним, якщо порівнювати з іншими країнами Європи.

Ми не закривали міста, діяв громадський транспорт, не було режиму надзвичайного стану або комендантської години.

Також майже пів мільйона українців отримали пряму допомогу на суму 8 тис. грн. Загалом було виплачено понад 3,6 млрд грн. Уперше в історії незалежної України в період кризи були спрямовані гроші на пряму допомогу підприємцям та їхнім працівникам.

І не менш важливо – у нас є хороші новини щодо вакцини проти COVID-19. Уже в лютому почнеться вакцинація. Ми очікуємо, що незабаром в Україну надійде 1 млн доз вакцини – перший мільйон – від провідної міжнародної компанії. Деталі зможемо озвучити найближчим часом.

У підсумку можу сказати, що ситуація є стабільною, контрольованою й не такою загрозливою, як навесні. Ми змогли в декілька разів зменшити кількість захворілих порівняно з періодом щоденних антирекордів. Але, будь ласка, давайте не розслаблятися. Завершення локдауну не означає завершення війни з COVID-19. Дуже вас прошу, продовжуйте дотримуватися правил безпеки. Носіть маски, дезінфікуйте руки, тримайте дистанцію. А за наявності симптомів – звертайтеся до сімейного лікаря.

Знаєте, сьогодні мені дуже часто бажали міцного здоров'я. Я ж хочу побажати міцного здоров'я всім вам, дорогі громадяни України. Усім хорошого імунітету і 36,6.

Бережімо себе, бережімо своїх рідних, бережімо нашу Україну!

**(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua>). – 2021. – 25.01).**

Аналітика

Політичні акценти

О. Ворошилов, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

46-й президент США Д. Байден і Україна: очікування та прогнози

Д. Байден 20 січня склав присягу та став 46-м президентом США. «Ми можемо знову зробити Америку провідною силою добра у світі», – заявив Д. Байден у своїй промові на інавгурації. Дуже чіткий сигнал, який показує, що часи ізоляціоністської політики Д. Трампа залишаються позаду: США більше не хочуть замикатися на собі й знову намагатимуться впливати на загальносвітові процеси (URL: <https://rubryka.com/article/biden-ukraine>).

Новий президент США в перший же день запустив процедуру щодо повернення у ВООЗ і Паризьку хартію з клімату, а заодно зупинив будівництво стіни на кордоні з Мексикою.

Очевидно, що в найближчі місяці основна увага Д. Байдена буде прикута до вирішення внутрішніх питань, але цілком можливо, що незабаром руки нової адміністрації дійдуть і до розв'язання проблем з Україною. Оглядачі зазначають, що серед американських лідерів ще не було настільки обізнаного щодо України президента. Ще на посаді віцепрезидента Д. Байден шість разів відвідував Україну. Він у курсі ключових подій, щонайменше із часів Євромайдану.

Свою позицію щодо України в разі обрання президентом Д. Байден висловив ще в серпні 2019 р. в інтерв'ю Раді з міжнародних відносин. «Я хотів би зробити Україну пріоритетом зовнішньої політики США. Що стосується військової сфери, я б надав більше американської допомоги в галузі безпеки, зокрема зброю, щоб зміцнити здатність України захищатися», – наголошував він.

Другим пунктом він визначив підтримку енергетичної незалежності України та залучення західних інвестицій. Але все це обумовив боротьбою з корупцією. «Я б також переконався, що вся допомога США в Україні суворо зумовлена антикорупційними реформами, включаючи призначення справді незалежних антикорупційних прокурорів та суддів», – наголошував Д. Байден (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-54868246>).

Про свою рішучу підтримку кандидат на посаду президента США Д. Байден висловив і 24 серпня 2020 р. у привітанні українців з Днем Незалежності. «Адміністрація Байден – Гарріс гарантуватиме, що Україна отримає необхідну економічну та військову підтримку, зокрема летальну зброю, одночасно закликатиме Україну проводити важливі реформи, які є життєво важливими для її успіху», – ішлося в цьому привітанні (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-54866118>).

Він також визначив пріоритетом залучення США до переговорів та тиску на Росію для деокупації українських територій. Урешті-решт президент Д. Байден також хоче збільшення ролі США в переговорах щодо Донбасу та санкцій щодо Росії. «Я підтримав би набагато сильнішу дипломатичну роль США, разом з Францією та Німеччиною, у переговорах з Росією. Однак, щоб дипломатія працювала, нам потрібні сильніші важелі впливу на Москву, а це означає тіснішу співпрацю з нашими європейськими партнерами та союзниками, щоб Росія платила вищу ціну за свою війну в Україні», – зазначив він в інтерв'ю.

Експерти очікують, що підхід Д. Байдена до міжнародних відносин буде цілковито іншим, ніж у Д. Трампа. Брюссельський аналітик Німецького фонду Маршалла Сполучених Штатів Америки Б. Лете зазначає, що останні чотири роки зовнішня політика Вашингтона була «дуже прагматичною» та базувалася на підході «ти – мені, я – тобі».

Натомість за президентства Д. Байдена вона набагато більше ґрунтуватиметься на цінностях, таких як верховенство права, зазначає Б. Лете. І тут експерт бачить ризик ускладнення відносин Києва та Вашингтона з огляду, зокрема, на нинішню ситуацію в Україні. «За Байдена можна очікувати, що співпраця з Україною може стати більш залежною від діалогу щодо верховенства права чи боротьби з корупцією», – наголошує Б. Лете (URL: <https://www.dw.com/uk/dzho-baiden-yak-zminytsia-polityka-ssha-shchodo-ukrainy-za-novo-ho-prezydenta/a-55513294?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>).

Зі свого боку, директор Євразійського центру «Atlantic Council» Д. Гербст головну відмінність Д. Байдена від Д. Трампа вбачає в тому, що за нового президента зовнішня політика США буде послідовною та не розходитиметься зі словами глави держави.

Водночас, попри всі відмінності між Д. Трампом і Д. Байденом, Д. Гербст, який у середині 2000-х років був послом США в Києві, прогнозує, що політика адміністрації Д. Байдена щодо України та й усього регіону буде «дуже подібною» до досьгоднішнього курсу. Він пояснює, що і в нинішній адміністрації чільні посади обіймають люди, які розуміють важливість допомоги Україні в протистоянні ревізіоністській зовнішній політиці президента Росії В. Путіна. «Загалом наша політика щодо України є правильною. Байден продовжить її, але його слова та риторика відобразатимуть цю політику, що не завжди мало місце за адміністрації Трампа», – зазначає Д. Гербст (URL: <https://www.dw.com/uk/dzho-baiden-yak-zminytsia-polityka-ssha-shchodo-ukrainy-za-novo-ho-prezydenta/a-55513294?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>).

Треба зазначити, що Д. Байден з Україною пов'язує окрема історія. Він добре знає країну, бо відповідав за неї в адміністрації Б. Обама. Водночас цей зв'язок обернувся для нього проблемою. У 2014 р. його син Х. Байден

погодився увійти до наглядової ради української газовидобувної компанії «Burisma».

Рішення Байдена-молодшого, до цього жодним чином не пов'язаного з газовим бізнесом, обійняти прибуткову посаду ще тоді викликало критику в США через можливий конфлікт інтересів. У 2019 р. Д. Трамп спробував домогтися від нового Президента України В. Зеленського провести розслідування щодо діяльності Байденів. Розслідування сенату США, контрольованого республіканцями, засвідчило, що призначення Х. Байдена справді могло становити конфлікт інтересів, але свідчень того, що воно мало вплив на рішення адміністрації Б. Обама, сенатори так і не знайшли.

Утім, Д. Трамп і його команда активно використовували історію з Х. Байденом проти його батька в передвиборній боротьбі. В Україні ж Державне бюро розслідувань відкрило провадження щодо Д. Байдена. Чи не вплине це на погляди наступного президента США? Судячи з його висловлювань, ні. Під час передвиборних дебатів Д. Байден закинув Д. Трампу намагання схилити керівництво України «сказати щось негативне» про нього. «Чого вони не зроблять і чого вони не зробили», – додав Д. Байден.

Д. Гербст підтверджує, що Україні не варто непокоїтися через це. «Адміністрація Байдена продовжить політику, розпочату за Обама та продовжену за Трампа, за двома винятками: за Байдена ігор із Зеленським не буде, а продажі Javelin продовжаться», – переконаний експерт. Водночас він додає, що на посаді президента Д. Байден не матиме стільки часу для України, скільки він мав, будучи віцепрезидентом (URL: <https://www.dw.com/uk/dzho-baiden-yak-zminytsia-polityka-ssha-shchodo-ukrainy-za-novoho-prezydenta/a-55513294?maca=ukr-rss-ukrnet-ukr-all-3816-xml>).

На тому, що Д. Байден краще обізнаний у проблемах України, ніж його попередник Д. Трамп, наголошує також експерт Ради зовнішньої політики «Українська призма» О. Краєв: «Тому Україною він точно займатиметься більш професійно, ніж Трамп. Через неї Байден зможе швидко і вдало показати себе як потужного зовнішньополітичного гравця. Для нього Україна – зручний безпековий кейс, тут він зможе стримувати Росію найменшими ресурсами».

Україною Д. Байден займатиметься більш професійно, ніж Д. Трамп, вважає експерт.

На його думку, особливого ставлення до «українського питання» від Д. Байдена варто очікувати й тому, що на його імідж вплинув скандал з його сином Хантером і фірмою «Burisma». За словами О. Краєва, розвідка США визнала фейком «плівки Деркача», що в підсумку призвело до санкцій проти «російських агентів», під які, зокрема, потрапив депутат від «Слуги народу» О. Дубинський (російська преса одразу охрестила це «помстою Байдена»).

Він додав, що наступний хід «перейшов до України»: чи погодиться вона почати розслідування або просто «сприйме інформацію».

Перші реальні кроки Д. Байдена в зовнішній політиці Україна відчує приблизно через півроку – у вересні 2021 р., прогнозує О. Краєв. Через перехідний період, пандемію та боротьбу з економічною кризою перший час новий президент США буде змушений займатися тільки внутрішньою політикою. «За цей час Києву варто підготуватися до відносин з новою адміністрацією. Усе залежить від України», – зазначає експерт (URL: <https://news.obozrevatel.com/politics/inauguratsiya-bajdena-chego-ukraine-zhdatot-novogo-prezidenta-ssha.htm>).

Позитивно для України розцінює прихід адміністрації Д. Байдена також і М. Белесков, головний консультант Національного інституту стратегічних досліджень. «І безпосередньо 46-й президент США, і його команда, скоріше за все, послідовно керуватимуться філософією нерозривності безпеки США і безпеки Європи, а також розумінням ролі України для європейської безпеки в умовах агресивної політики РФ, – зазначає він. – Оскільки свого часу Д. Байден був серед тих в адміністрації Обами, хто виступав за надання Україні летального оборонного озброєння, то зменшення масштабів і номенклатури допомоги очікувати не варто».

Зрештою і безпосередньо Д. Байден під час своєї кампанії прямо обіцяв, що Україна отримуватиме від США економічну та військову допомогу, «включно з летальним озброєнням». «Питання в тому, щоб розширити масштаби допомоги. Завдання максимум – отримати згоду Вашингтона на передачу важкого озброєння Україні на пільгових умовах, наприклад вживаних винищувачів IV покоління чи системи ППО середньої дальності», – пояснює М. Белесков (URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-55715883?xtor=AL-73-%5Bpartner%5D-%5Bukr%5D-%5Bheadline%5D-%5Bukrainian%5D-%5Bbizdev%5D-%5Bisapi%5D>).

Директор Інституту світової політики Є. Магда переконаний, що «Україні потрібно робити ставку на інституції, а не персоналії. Показувати, що в нас відбуваються зміни в контексті тієї ж судової реформи. Не можна чекати, що Байден прилетить і все тут вирішить. Такий підхід є контрпродуктивним. Якщо ми не розуміємо, на що потрібно робити ставку, то просто не отримаємо ту допомогу, на яку розраховуємо. Не може одна навіть надпотужна держава все вирішити. Хотілося б себе тішити думкою, що Байден активно опікуватиметься Україною, але на сьогодні в нього на порядку денному внутрішня політика. Думаю, що із цього і треба виходити. Почекаємо призначень, людей, які безпосередньо працюватимуть з Україною. Але не прилетить сюди Байден за всю президентську каденцію. Думаю, що не прилетить, на жаль», – спрогнозував політолог (URL: <https://rubryka.com/article/biden-ukraine>).

Експерт командувача військ США у Європі, старший науковий співробітник Центру аналізу європейської політики (США) М. Войджер зазначає, що головною умовою розширення співпраці України та Сполучених Штатів Америки в галузі безпеки та оборони є бажання співробітничати з боку нинішньої української влади, адже новий президент Д. Байден у цьому відношенні налаштований значно краще за Д. Трампа. «В Америці є така приказка “Для танго потрібні двоє”. Ваші політики й уряд мають показати, мають зайняти проактивну позицію. Щоб Америка прийняла активнішу участь у безпеці та майбутньому суверенної України», – зазначив аналітик.

Американський істеблшмент, наголосив М. Войджер, і до Д. Байдена був рішуче налаштований допомагати Україні та українській армії, зокрема щодо надання летального озброєння, але існувала проблема в сприйнятті цієї ситуації Д. Трампом. Нині ж такої проблеми немає (URL: <https://day.kyiv.ua/uk/news/240121-mark-voydzher-administraciya-baydena-gotova-zbilshyty-viyskovu-dopomogu-ukrayini-ale>).

Позитивною для України експерти вважають й обрану Д. Байденом кандидатуру на посаду держсекретаря США. Це Е. Блінкен, відомий фахівець з міжнародної політики, який має українське коріння та чіткі погляди на Україну та Росію. «Поки це все лише прогнози, але перші передбачувані призначення мають перспективу для України. Блінкен – досвідчений дипломат, але відомий своєю рішучістю. Він закликав атакувати Асада після застосування ним хімічної зброї, був одним з тих, хто готував в адміністрації Обами відповідь на анексію Криму, брав участь у подіях грузинської війни в 2008 р. Зрозуміло, у Росії його не люблять. В. Нуланд – представлень не потребує. І Байден, і його команда прекрасно знайомі з Україною, але тут є й інша сторона: вони чекатимуть від нашої влади конкретних кроків, замилувати їм очі не вийде» – вважає експерт-міжнародник М. Янченко (URL: <https://rubryka.com/article/biden-ukraine>).

Є. Магда також зазначає, що «у команді Байдена досить багато людей, які працювали з Обамою. Але я впевнений, що політика Байдена не буде калькою на Обаму. По-перше, світ істотно змінився. По-друге, Байден став найстаршим американським президентом. Чи планує він для себе дві каденції? Не впевнений. Та й фактор Трампа все одно впливатиме на нову американську адміністрацію».

Нардеп III–VI скликань ВР Т. Чорновіл звертає увагу на те, що президент США за своїм рангом відповідає за персональні контакти, як правило, з дуже вузьким колом держав. Це – Китай, поки що, на жаль, Росія, Євросоюз, як цілісність, головні країни ЄС – Німеччина та Франція, Велика Британія, найближчі сусіди – Канада та Мексика. Відповідальність за відносини з іншими важливими для США країнами покладається на віцепрезидента, що є давньою традицією. «Проте не забувайте, що є велетенська кількість держав, керівники яких офіційно співпрацюють з Держдепартаментом США, у ліпшому випадку, або з Посольством США у

країні – у гіршому. Буває, що посол є єдиним американським посадовцем, з ким керівництво тієї чи іншої держави має можливість вибудовувати офіційні контакти. ...Наразі для нашої держави знову існує загроза опинитися серед країн, з якими рівень спілкування зводиться до Держдепу або посла» – прогнозує Т. Чорновіл.

Водночас екснардеп наголошує, що «Україна все одно перебуває на передовій у протистоянні з Росією. А це для Байдена є головною лінією фронту. Зрозуміло, у такому разі наша країна не може бути поза американськими інтересами. Нам нададуть військову техніку, летальну зброю та, можливо, якісь додаткові бонуси. Утім, інституційно співпраця буде мінімальна. Ми отримаємо вигоду від нової американської політики рикошетом після того, як США будуть бити по Росії» (URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/bayden-znischit-prorosiyiske-otochennya-zelenskogo-taras-chornovil-poyasniv-chogo-ne#gsc.tab=0>).

У свою чергу російський публіцист А. Піонтковський вважає, що «із перемогою Байдена на світову арену як сильні гравці повертаються Захід і НАТО, готові протистояти авторитарним режимам і їхнім посяганням на суверенітет сусідніх країн. Це найголовніша новина для України. Він не раз говорив, що важливим пріоритетом його зовнішньої політики буде її підтримка й опір російській агресії. Байден давно є близьким другом України, тому в цьому сенсі вам пощастило з результатом. Буде посилено санкції проти близького оточення Путіна, а тиск на Росію стане більш жорстким», – підсумував А. Піонтковський (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/bajden-stav-novim-prezidentom-ssh-scho-vin-zrobit-z-amerikoyu-ukrainoyu-rosieyu-i-zahodom.htm>).

Російський політик Г. Каспаров також переконаний, що Україну Д. Байден «точно підтримає. Об'єктивно Київ може бути задоволений підсумками виборів у США. Хоча позиція адміністрації Байдена, як і багатьох в Америці, орієнтована на те, що Україні варто розв'язувати власні проблеми», – уточнив він (URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/abroad/bajden-stav-novim-prezidentom-ssh-scho-vin-zrobit-z-amerikoyu-ukrainoyu-rosieyu-i-zahodom.htm>).

Зі свого боку, тимчасова повірена в справах США в Україні Х. Квін заявляє, що поки новообраний президент США Д. Байден і його адміністрація працюватимуть над формуванням внутрішньої та зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки, Вашингтон залишатиметься непохитним у своїй підтримці України. «...Щоб вона (Україна. – Прим. авт.) була багатою, демократичною і вільною, надійно захищеною в своїх міжнародно визнаних кордонах, включно з Донбасом і Кримом, і стійкою проти російської агресії», – наголосила Х. Квін у вітальному слові з нагоди інавгурації президента США (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/political/717575.html>).

Загалом же експерти не схильні вірити в те, що 78-річному демократу Д. Байдену вдасться домогтися істотних зрушень як у внутрішній, так і міжнародній політиці вже в найближчі місяці – як через протистояння з Д. Трампом, так і через пандемію коронавірусу.

Що стосується українських експертів, то більшість із них переконана, що Д. Байден – найкращий варіант для України. Передбачуваний, вважає важливою Україну для США, має в команді багато людей, які працювали з Києвом.

Водночас, як наголошує міністр закордонних справ України Д. Кулеба, «я хочу, щоб усі зрозуміли одну річ: Байден не прокидається і не лягає спати з думкою про те, що ж зробити для України і якого посла туди призначити. Я вам більше скажу: навіть Росія, про яку ми природно зараз багато говоримо, не буде головним питанням на зовнішньополітичному порядку денному адміністрації Байдена» (URL: <https://babel.ua/news/58219-glava-mzs-administraciya-baydena-shukatime-novogo-posla-ssha-v-ukrajini-priznachennya-kandidata-trampa-na-pauzi>).

Отже, підсумовуючи наведений аналіз експертної думки з приводу вступу на посаду нового президента США, можна сказати, що очікування для України здебільшого позитивні. Разом з тим більшість фахівців наголошує на необхідності активних дій з боку Української держави на шляху реформ. У такому випадку допомога, скоріше, буде, але й розраховувати на те, що українські проблеми будуть на вістрі інтересів нової адміністрації США, не варто. Попередник залишив Д. Байдену чимало внутрішніх і зовнішньополітичних проблем, значна частка котрих потребує негайної реакції.

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Політичні підсумки 2020 р. в оцінках експертів

Україна, як і більшість країн світу, 2020 р. прожила під впливом пандемії коронавірусу, яка наклала свій відбиток на всі сфери суспільного життя. Багато в чому вона визначила й політичні процеси в країні, вплинула на рішення всіх гілок влади, виявила та унаочнила політичні розбіжності у владному середовищі. Однак політичний рік у країні запам'ятався й іншими знаковими подіями, аналіз та оцінку яких пропонують українські політики й експерти.

Наприкінці 2020 р. політичні підсумки року підбили українські соціологічні служби: Центр ім. О. Разумкова з 4 по 9 грудня 2020 р. провів дослідження в рамках проєкту «Україна-2020–2021: невинуваті очікування, неочікувані виклики»; Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва з 15 по 19 грудня 2020 р. – експертне опитування «Політичний

квартал: підсумки 2020 року»; Соціологічна група «Рейтинг» вивчала суспільно-політичні настрої населення 16–20 грудня.

Дослідження Центру ім. О. Разумкова показало, що головною політичною подією 2020 р. в Україні її громадяни вважають місцеві вибори (їх назвали у відкритому питанні 33 % респондентів), причому більшість тих, хто назвав цю подію (54 %), вважають її позитивною; лише 11 % – негативною. Епідемію COVID-19 і пов'язані з нею протиепідемічні заходи назвали 23 % (карантин, локдаун) (майже всі респонденти – 95 % – трактують цю подію як негативною); 4,5 % опитаних згадали рішення Конституційного Суду про скасування антикорупційних законів; 3 % – ухвалення закону про ринок земель сільськогосподарського призначення; 3 % – перемир'я на Донбасі; 2 % – економічну кризу та зниження рівня життя населення; 2 % – підвищення цін на газ і комунальних тарифів; 2 % – звільнення полонених; 1 % – війну на Донбасі (URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/ukraina2020-nevypravdani-ochikuvannia-neochikuvani-vyklyky-pidsumky-roku-u-dzerkali-gromadskoi-dumky-gruden-2020r>).

Політиком 2020 р. визнано В. Зеленського. Його назвали 20 % респондентів, хоча цей показник значно менший, ніж наприкінці минулого року (тоді політиком року його назвали 46 %). Десять відсотків опитаних назвали політиком року П. Порошенка, 5 % – Ю. Бойка, 4 % – В. Медведчука, 3 % – Д. Разумкова, 3 % – Ю. Тимошенко, 2 % – В. Кличка, 2 % – В. Гройсмана, 1 % – І. Смешка, 1 % – А. Шарія. Не змогли в такій якості назвати жодного політика 36,5 % (у 2019 р. – 24 %).

Попри те що 20 % респондентів назвали В. Зеленського політиком року, помітно більше (42 %) назвали його розчаруванням 2020 р.; 10 % розчаруванням року вважають П. Порошенка; по 2 % – В. Медведчука, Д. Шмигала, Ю. Тимошенко, О. Ляшка, О. Гончарука; 1 % – С. Вакарчука. Про розчарування всіма політиками заявили 5 % респондентів, а 17 % не змогли назвати нікого.

Оцінюючи події та процеси, що відбувалися в Україні в минулому році, лише 16,5 % респондентів висловили думку, що вони розвиваються в правильному напрямі, 67 % вбачають неправильний напрям у розвитку подій. Варто нагадати, що наприкінці 2019 р. ці показники становили відповідно 44 і 36 % (тобто відносна більшість вважала, що країна рухається в правильному напрямі).

Переважна більшість (71 %) опитаних громадян вважають, що протягом 2020 р. ситуація в країні в цілому погіршилася, лише 3 % дотримуються думки, що вона покращилася, а 20 % – що вона не змінилася. Наприкінці 2019 р. на погіршення ситуації вказували 29 % опитаних, на покращення – 14 %, 47 % вважали, що протягом 2019 р. вона не змінилася.

Серед державних та суспільних інститутів найчастіше довіра висловлюється до Збройних сил України (їм довіряють 69 % опитаних),

волонтерських організацій (66 %), Державної служби з надзвичайних ситуацій (64 %), церкви (62 %), добровольчих батальйонів (59 %), Державної прикордонної служби (58 %), голови міста (селища, села), у якому проживає респондент (58 %), Національної гвардії України (55 %), до ради міста (селища, села), у якому проживає респондент (52 %), ЗМІ України (48 %) та громадських організацій (46 %).

Недовіра найчастіше висловлюється ЗМІ Росії (не довіряють їм 80 % опитаних), державному апарату (чиновникам) (78 %), судам (судовій системі загалом) (77 %), Верховній Раді України (76 %), уряду України (75 %), комерційним банкам (73 %), політичним партіям (72 %), Вищому антикорупційному суду (70 %), Конституційному Суду України (70 %), Національному антикорупційному бюро України (НАБУ) (70 %), Спеціалізованій антикорупційній прокуратурі (70 %), прокуратурі (70 %), Національному агентству з питань запобігання корупції (НАЗК) (70 %), Верховному Суду (68 %), місцевим судам (67 %), Президенту України (62 %), Національному банку України (61,5 %), національній поліції (52 %), профспілкам (52 %), Службі безпеки України (47 %).

Вважають, що нинішня влада краща за попередню, 20 % українців; 30 % мають протилежну позицію; на думку 41 % опитаних, нинішня влада нічим не відрізняється від попередньої. Уперше після президентських виборів-2019 кількість тих, хто вважає, що нинішня влада гірша за попередню, перевищила кількість тих, хто дотримується думки, що вона краща за попередню.

Більшість респондентів висловлюють недовіру до всіх політиків, чие прізвище було представлено в опитувальнику. Дещо частіше, порівняно з іншими політиками, довіра висловлюється Д. Разумкову (йому довіряють 35 % опитаних, однак не довіряють – 52 %), В. Кличку (відповідно 30 і 59,5 %) і В. Зеленському (відповідно 30 і 64 %). При цьому вперше рівень довіри до Голови Верховної Ради Д. Разумкова перевищив довіру до Президента В. Зеленського.

Фонд «Демократичні ініціативи» ім. І. Кучеріва політичні підсумки 2020 р. підбив, опитавши 57 експертів ([URL: https://dif.org.ua/article/politichniy-kvartal-pidsumki-2020-roku](https://dif.org.ua/article/politichniy-kvartal-pidsumki-2020-roku)). Найкращими політичними рішеннями року з переліку запропонованих експерти обрали ухвалення «антиколомойського закону», невизнання українською владою результатів виборів у Білорусі та ухвалення закону про ринок землі. Найгірші рішення із цього переліку переважно кадрові: зміна Генпрокурора з Р. Рябошапки на І. Венедіктову, зміна уряду О. Гончарука на Д. Шмигалья. Ще одним поганим рішенням є рішення КСУ щодо неконституційності окремих положень Закону України «Про запобігання корупції».

Серед ключових показників життя в Україні експерти найвище оцінили рівень свободи слова (6,4 бала за 10-бальною шкалою), рівень демократії (5,4) та свободу підприємництва (5,2). Інші показники дещо менш

оптимістичні. Експерти відзначають високий рівень корупції (7,7) та низький рівень дотримання законності (3,2). Рівень економічного розвитку, як і рівень прогнозованості розвитку держави на наступний рік теж є вкрай низьким – 3,6 бала.

На низькому рівні виявилися й оцінки ефективності діяльності Президента В. Зеленського, що їх надали експерти. Так, найвище була оцінена його комунікація із суспільством – 2,5 бала з 5 можливих. Ведення зовнішньої політики та врегулювання конфлікту на Донбасі експерти оцінили на 2,2 бала. Ще нижчі оцінки виставлено боротьбі з епідемією COVID-19 – 2 бали, та ініціюванню необхідних реформ – 1,8 бала. Зовсім провальним для Президента стало питання кадрів – 1,4 бала.

За результатами опитування Соціологічної групи «Рейтинг», 18 % вважають, що в цілому справи в Україні йдуть у правильному напрямі, водночас більшість (71 %) – протилежної думки. Ключовими загальнонаціональними проблемами громадяни вважають корупцію, війну на Донбасі, економічну кризу, некомпетентність влади та епідемію коронавірусу (URL: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/obschestvenno-politicheskie_nastroeniya_naseleniya_16-20_dekabrya.html).

Причину можливої економічної кризи більшість опитаних бачать у некомпетентності влади (63 %), хоча чверть вважає, що економічний занепад настане через коронавірус. Ще 9 % бачать причиною війну на Донбасі. При цьому кількість тих, хто пояснює ситуацію в економіці некомпетентністю влади, за останні півроку зросла з 53 до 63 %.

Діяльністю Президента В. Зеленського задоволені 32 % опитаних, не задоволені – 65 %, роботою Голови Верховної Ради Д. Разумкова відповідно 30 і 51 %, діяльністю Прем'єр-міністра – 16 і 65 %, роботою уряду та парламенту громадяни задоволені найменше – майже 80 % дали негативні оцінки, лише близько 12 % – позитивні.

Сорок шість відсотків опитаних зазначили, що в новій владі їм найбільше подобається бажання змін, 17 % – порядність, 13 % – незалежність від олігархів. Оцінюючи ознаки, які їм не подобаються у владі, 40 % респондентів відповіли, що їм не подобається некомпетентність, 36 % – залежність від олігархів, по 28 % – корумпованість і хаотичність, 14 % – неефективність.

Найбільш детально експерти проаналізували діяльність у 2020 р. Президента України В. Зеленського, відзначивши досягнення та вказавши на недоліки. До позитиву відносять насамперед конструктивну співпрацю Президента з парламентом, що забезпечила результативні голосування в найважливіших питаннях. Ідеться, зокрема, про ухвалення «антиколомойського» закону, який унеможливив повернення націоналізованих банків попереднім власникам; скасування депутатської недоторканності; прийняття законів про розвідку й нацбезпеку; голосування за виборчий кодекс і Держбюджет-2021.

Особливо політологи відзначають два найбільш вагомні досягнення команди В. Зеленського в парламенті за 2020 р.: ухвалення земельної реформи та успіхи у справі децентралізації. Політологи В. Фесенко й П. Олещук похвалили монобільшість за відкриття ринку землі та передання грошей і повноважень місцевій владі, а також за скорочення кількості районів в областях. «Двадцять років у нас діяв мораторій на продаж земель сільгосппризначення, ситуація була замороженою. Опір був колосальним. Тому це досягнення», – вважає В. Фесенко (URL: https://nv.ua/ukr/ukraine/politics/volodimir-zelenskiy-golovni-podijj-roku-i-politichni-pidsumki-2020-dlya-prezidenta-ukrajini-50132885.html?utm_campaign=Dailypayukr&utm_content=901452612&utm_medium=Dailypay&utm_source=email).

З іншого боку, за словами політолога П. Олещука, парламент перестав бути «слухняним принтером» Банкової, монобільшість багаторазово виходила з-під контролю ОП, особливо під час розгляду кадрових питань. «Монобільшість почала розмиватися. На відміну від інших не кажу, що її більше немає. Вона ще лишається, але швидко зійшла нанівець можливість здійснювати турборежим. І зараз для ухвалення деяких рішень потрібні ситуативні голосування з іншими фракціями», – констатує науковий директор Фонду «Демократичні ініціативи», політолог О. Гарань (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-v-ukrajini-yakih-pomilok-pripustilasya-vlada-u-2020-roci-novini-ukrajini-50129841.html>).

Окремої уваги в аналізі діяльності Президента В. Зеленського за 2020 р. варта програма «Велике будівництво» – інфраструктурний проєкт, що передбачає масштабний ремонт доріг і закінчення довгобудів по країні. Як повідомив міністр розвитку громад і територій О. Чернишов, план «Великого будівництва» на 2020 р. було перевиконано: 114 шкіл, 100 дитячих садків і 101 спортивний об'єкт уже готові приймати відвідувачів. Крім того, у рамках програми добудовано і відкрито лікувально-діагностичний комплекс дитячої спеціалізованої лікарні «Охматдит» та реконструйовано приймальні відділення в ряді лікарень (URL: <https://www.slovoidilo.ua/2020/12/23/infografika/polityka/pidsumky-roku-zelenskoho-top-vykonanyh-provalenyx-obicyanok-prezydenta>).

Та найбільш обговорюваним і критикованим у суспільстві стало будівництво доріг, на яке в 2020 р. витратили понад 100 млрд грн. У результаті за рік відремонтували понад 6 тис. км доріг. При цьому значну частину коштів було взято з Фонду боротьби з коронавірусом, за що Банкову активно критикують представники опозиції та експерти. Так, на думку політолога В. Фесенка, активізація будівництва доріг «стратегічно правильне рішення Президента на тлі інших проблем», утім в умовах пандемії потрібно було б більше грошей використовувати на медицину.

Початок епідемії Україна зустріла в стані політичної кризи, саме тоді відбувалися політичні протистояння навколо зміну уряду О. Гончарука та

призначення оновленого уряду Д. Шмигала, якому й довелося очолювати виконавчу гілку влади в критичний для неї момент. Тим не менше через активні політичні протистояння реальну загрозу небезпеки пандемії було недооцінено. Попри створення так званого антиковідного фонду в розмірі 66 млрд грн, за які мали купувати медичне обладнання, доплачувати лікарям, поліцейським, тим, хто втратив роботу під час кризи, у травні 2020 р., коли епідемія, здавалося б, пішла на спад, більша частина коштів фонду почала використовуватися на будівництво доріг. Як наслідок влада – і Президент, і уряд – не зробили нічого, щоб підготуватися до нового витка пандемії.

Експерти однак не були готові у визнанні зусиль влади в боротьбі з пандемією невдалими. «Влада не була готова в перші місяці до пандемії. Не вистачало елементарних речей: масок, засобів захисту. Тепер інші проблеми – з підведенням кисню до ліжок. В окремих областях критична завантаженість лікарень. Проблеми вирішуються в міру надходження. Немає реакції не випередження», – констатує В. Фесенко.

Восени різке збільшення кількості хворих перетворило коронавірус з медичної на політичну проблему. Необхідність запровадження тих чи інших карантинних обмежень державою логічно призвела до загострення напруги із середнім та малим бізнесом, що виливалося в бажання обійти обмеження та масові протести під будівлями уряду й парламенту. Стрімке погіршення ситуації в лікарнях на місцях переросло в невдоволення саме центральною владою та трансформувалося в стійке падіння рейтингів і Президента, і правлячої партії. Це сталося напередодні місцевих виборів 25 жовтня та фактично визначило їхній результат.

Через пандемію на виборчі дільниці прийшло рекордно мало виборців – у першому турі 37 %, у другому – 29 %. Вибори відбулися на новій територіальній основі, адже відбулася територіальна реформа, виникли об'єднані територіальні громади. Також була нова партійна основа, адже громади, на території яких проживає понад 10 тис. виборців, обирали своїх депутатів на партійно-пропорційній основі за відкритими списками.

Місцеві вибори показали, що одна політична сила не може контролювати країну. Представники президентської партії «Слуга народу», хоча й стали першими в «загальному заліку» за кількістю депутатів у місцевих радах, але, порівняно з парламентськими виборами, отримали результат майже в 2,5 рази менший. Партія «Слуга народу» не виграли посади мера жодного обласного центру, програвши в тому числі й на батьківщині Президента, у Кривому Розі. Якщо говорити про облради, то в багатьох з них є шанси на створення коаліції за участю «Слуги народу». Це свідчить про те, що провладна партія точно гратиме активну роль у місцевій політиці, але не зможе монополізувати владу й муситиме співпрацювати з іншими політсилами.

Водночас місцеві вибори показали велику роль місцевих еліт. Люди голосували в переважній більшості не за бренди, а за конкретних людей. У

більшості облцентрів, де висувалися діючі мери, вони перемогли (17 з 18 діючих мерів перебралися на наступний термін), також і політичні партії, які вони представляли. «Вибори показали силу ряду регіональних проектів. Відбулася явна деградація бренду “Слуги народу”. Проявилася слабкість особисто Зеленського. Однак альтернативи йому поки не видно. Києву тепер треба шукати нові моделі відносин з рядом регіонів – і це вже робиться. Але ймовірність загострення конфліктів між рядом регіонів і центром зберігається», – вважає політолог, директор Інформаційно-аналітичного центру «Перспектива» П. Рудяков (URL: <https://politics.comments.ua/ua/article/domestic-policy/politichni-pidsumki-2020-roku-nayvazhlivishi-podii-dlya-ukraini-669100.html>).

Серед найпомітніших політичних процесів у 2020 р. не можна обійти увагою часті кадрові зміни у владних кабінетах. Попри обіцянку Президента В. Зеленського забезпечити «нову якість кадрів», концепція тотально нових облич у владі дала збій. Звільнивши першу хвилю «нових облич», В. Зеленський удався до пошуку добре забутих старих. Відтак перший Президент України Л. Кравчук і перший прем'єр-міністр В. Фокін опинилися у Мінській контактній групі; О. Татаров, колишній заступник голови слідчого управління МВС часів В. Януковича, в Офісі Президента; Ю. Вітренко, колишній топменеджер «Нафтогазу», у якого влада на початку року намагалася відсудити належну йому за законом премію за перемогу в Стокгольмському арбітражі, – в уряді.

Намітилася також тенденція повернення до кадрів, так чи інакше пов'язаних з колишніми «регіоналами». Так, на початку року В. Зеленський визнавав, що вів переговори з В. Хорошковським і С. Тігіпком про посаду Прем'єр-міністра, а в кінці року призначив головою Одеської ОДА С. Гриневецького, Сумської ОДА – В. Хому, свого часу теж пов'язаних із Партією регіонів.

В Офісі Президента також відбулися кадрові зміни, причому після відставки А. Богдана його наступник А. Єрмак де-факто сконцентрував у своїх руках нечувану владу й можливості впливу на Президента. «З формальної точки зору ми зараз побачили новий витвір – це так звані заяви Офісу Президента (ОП), у яких тлумачаться всі найважливіші питання внутрішньої та зовнішньої політики. Можна зрозуміти, коли є заяви пресекретаря, голови ОП або навіть когось із його заступників. Але що таке заява ОП? В Конституції немає згадки про ОП, бо це є технічна структура», – зауважує О. Гарань (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/koronavirus-v-ukrajini-yakih-pomilok-pripustilasya-vlada-u-2020-roci-novini-ukrajini-50129841.html>).

Відбувається також переформатування Кабміну Д. Шмигала. Щоправда, поки йдеться не стільки про відхід якихось персон, скільки про «допризначення». Так, наприкінці року призначено нового аграрного міністра, глава Міносвіти позбувся приставки в. о., новий керівник став на чолі Міністерства у справах ветеранів України. «З найбільш вірогідних

кандидатур «на виліт» – міністр охорони здоров'я Степанов, якого можуть зробити відповідальним за ситуацію з коронавірусом і в медицині в цілому, щоб зменшити токсичність теми для влади. Але його, швидше за все, збережуть як мінімум до кінця зимового локдауну, – вважає експерт Українського інституту політики (УІП) Є. Антоненко. – Також під питанням залишаються посади міністрів економіки, міністра Кабінету Міністрів і транспорту. Але все залежатиме від внутрішніх домовленостей» (URL: <https://politics.comments.ua/ua/article/domestic-policy/politichni-pidsumki-2020-roku-nayvazhlivishi-podii-dlya-ukraini-669100.html>).

Голова Комітету виборців України (КВУ) О. Кошель головною системною проблемою 2020 р. назвав кризу державного управління, або проблему розбалансованості української влади. Фахівець порівняв владну модель в Україні з автомобілем, до якого причепили велосипедні колеса. «Цей транспортний засіб може стояти, його можна скотити, але їхати він не може», – пояснив О. Кошель.

Експерт зазначив, що основний провал 2020 р., який матиме серйозний вплив і на 2021 р., це показники Кабінету Міністрів України. Адже впродовж дев'яти місяців роботи уряду Д. Шмигала парламент підтримав лише 7 % законопроектів Кабінету Міністрів України. Натомість показники роботи уряду О. Гончарука становили 22 %, уряду В. Гройсмана – 30 %.

О. Кошель звертає увагу на «розбалансованість влади», яка «проявляється у всьому». «Коли міністра не призначають, а призначають як виконуючого обов'язки міністра в обхід парламенту, коли Генеральна прокуратура перетягує важелі впливу від НАБУ чи інших антикорупційних органів, коли чиновники виконують не свої функції або не виконують свої. Утім, показник Кабінету Міністрів є найбільш очевидним фактором. І ця проблема перекочується у 2021 р., і я не виключаю, що перекотиться і далі. Ще більша проблема, що влада не розуміє цієї проблеми», – підсумував він.

Голова КВУ зауважив, що серед очікувань 2021 р. можна прогнозувати відставку Кабінету Міністрів або дуже серйозну ротацію Кабміну. Фахівець додав, що в умовах, коли є питання нерозуміння кризи державного управління, питання ротації уряду ні до чого не приведе. Якщо ж буде обрано модель слабого Прем'єр-міністра, в Україні триватимуть ті ж самі проблеми. Водночас модель сильного Прем'єра може призвести до загострень між Банковою та Кабінетом Міністрів за важелі впливу, тому що Офіс Президента захоче залишатися головним центром ухвалення рішень (URL: <https://aspi.com.ua/news/politika/avtivka-z-velosipednimi-kolesami-golova-komitetu-viborciv-koshel-pidviv-politichni#gsc.tab=0>).

У міжнародній сфері 2020 р. приніс Україні набагато більше перемог, ніж поразок, вважають експерти. Видання «Європейська правда» визначило п'ять головних здобутків України на міжнародній арені у 2020 р. (URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2020/12/30/7118119>). Першим з них визнано надання нашій державі статусу партнера з розширеними

можливостями НАТО (Enhanced opportunity partner, EOP), який відкриває для України можливості тіснішої військової співпраці з Альянсом і наближає до вступу в НАТО.

Безумовно успішним для України у 2020 р. став британський напрямок. Україна стала офіційно проголошеним стратегічним партнером Британії, що зафіксовано у великій торговельній та політичній угоді, яку дві держави уклали в жовтні. Її підписання дало змогу Україні зберегти вільну торгівлю з королівством після його виходу з ЄС. Не менш важливою стала домовленість із Британією про оновлення українського флоту збудованими у Сполученому Королівстві ракетними катерами.

Завдяки зусиллям дипломатів та держави загалом Україна домоглася звільнення з італійської в'язниці українського нацгвардійця В. Марківа, засудженого попри відсутність жодних реальних доказів. Новина про зняття апеляційним судом Мілана всіх звинувачень з В. Марківа і звільнення його в залі суду була сприйнята як перемога України на міжнародному рівні.

До безумовних успіхів «Європейська правда» відносить також повідомлення офісу прокурора Міжнародного кримінального суду (МКС) у Гаазі про закінчення попереднього розслідування в справі «Ситуація в Україні». Це означає, що вже нині Гаага може почати процес щодо подій, пов'язаних з російською агресією в Україні.

До переліку досягнень, незважаючи на відсутність чіткої перемоги, варто зарахувати зусилля щодо врегулювання ситуації на Донбасі. Президент В. Зеленський продовжує демонструвати політичну волю до цього, його команда продовжує пропонувати нові форми вирішення конфлікту. Варто визнати, що протягом 2020 р. з боку України (передусім Офісу Президента) був ряд помилок на цьому напрямі. Зокрема, Україна ледве не погодилася на пропозицію росіян про створення «консультативної ради» в рамках мінських переговорів, що надало б суб'єктності російським маріонеткам на Донбасі. Але тоді – у тому числі завдяки тиску громадськості – процес вдалося зупинити. У результаті численні апокаліптичні прогнози щодо розвитку подій на Донбасі, на щастя, не справдилися. Принцип «безпека передусім» лишився базовим на переговорах; Україна не піддалася тиску Кремля щодо змін до Конституції; Німеччина лишається на нашому боці тощо.

Експерти зараховують до досягнень мирне врегулювання на Донбасі та встановлення режиму припинення вогню, який діє на лінії зіткнення з липня. «Найнижча інтенсивність за весь час конфлікту, але, на жаль, повністю уникнути жертв не вдалося», – говорить політолог П. Олешук.

2020 рік виявився багатим також на події, що сталися без прямої участі України, але які, утім, дають нові перспективи нашій державі, або ж такі, що лише побіжно стосуються нашої держави, але під час яких Київ вчинив правильно. Тут треба відзначити дії України стосовно протестів у Білорусі через фальсифікацію президентських виборів. Після нетривалої паузи з оцінкою подій у Мінську Київ оголосив про нелегітимність влади

О. Лукашенка й приєднався до більшості запроваджених Євросоюзом санкцій та до усіх відкритих заяв США й країн ЄС стосовно Білорусі. Водночас Україна не доєдналася до тих, хто підносить вагу С. Тихановської. Наприклад, В. Зеленський, на відміну від решти європейських лідерів, з нею не зустрічався, що, за висновком «Європейської правди», правильно, зважаючи на неоднозначні заяви номінальної лідерки білоруської опозиції щодо Криму, спростування яких має бути передумовою добрих відносин будь-якого політика з Україною.

Правильну позицію, на думку експертів видання «Європейська правда», продемонструвала Україна й під час війни між Азербайджаном і Вірменією. У цьому конфлікті Київ не ставив під сумнів територіальну цілісність Азербайджану, проте лишився осторонь самого збройного конфлікту та не вдався до некоректних порівнянь ситуацій у Карабаху та ОРДЛО на офіційному рівні, хоча в карабаському конфлікті Росія виявилася серед переможців. Водночас цю перемогу практично знівельовали інші процеси, зокрема продовження антиросійських санкцій, однастайність щодо яких у 2020 р. була значно помітнішою, ніж раніше. Величезний вплив на Захід, очевидно, мало отруєння О. Навального, унаслідок якого в Німеччині навіть заговорили про можливість зупинки «Північного потоку-2».

Звісно ж, надважливим для України стало обрання нового президента США. Варто підкреслити, що Києву, незважаючи на часті згадування України під час виборчого процесу в США, вдалося уникнути втягування в перебіг президентських перегонів у США. Перемога на виборах Д. Байдена для України була завідомо бажаним сценарієм розвитку подій, який, на щастя, втілюється в життя. Експерти однастайні в позитивних очікуваннях щодо розвитку українсько-американських відносин за адміністрації Д. Байдена, який добре знайомий з Україною, та прогнозують, що зовнішня політика нового президента США буде послідовною, ґрунтуватиметься на верховенстві права та не розходитиметься зі словами глави держави. Водночас не піддається сумніву те, що проведення реформ в Україні стане головним індикатором, з якого виходитимуть Сполучені Штати Америки в побудові відносин з нашою державою.

Отже, політичний 2020 р. для України був складним і суперечливим. Перед країною постали нові та залишилися невирішеними вже існуючі виклики – пандемія коронавірусу, економічна криза, яка стала її наслідком, гібридна війна з Росією, криза влади, вибори. Однак, попри всі проблеми, українським політикам вдалося частково виконати свої обіцянки, прийняти деякі важливі закони, досягти успіхів на міжнародній арені. Звичайно ж, були й поразки та втрачені можливості, з яких, хочеться сподіватися, винесено уроки та побудовано нові плани. Наступний, 2021 р., обіцяє для України бути не менш складним, ніж минулий. Амбітними завданнями залишатимуться продовження боротьби з пандемією коронавірусу, зокрема і забезпечення вакцинавання населення, і протидія економічним наслідкам пандемії. Нових

рішень потребуватиме врегулювання ситуації на Донбасі, вирішення конституційної кризи, продовження реформ тощо. Тож чекаємо від влади компетентних підходів до розв'язання проблем, прийняття виважених рішень, які стануть основою для позитивних політичних підсумків 2021 р.

І. Рудь, мол. наук. співроб. ФПУ НБУВ

Робота Тристоронньої контактної групи в Мінську: проблеми та досягнення

Тристороння контактна група з мирного врегулювання ситуації на Сході України – уповноважена група представників України, ОБСЄ та Росії, яку було сформовано як засіб для полегшення дипломатичного вирішення конфлікту на Сході України.

18 січня відбулося перше у 2021 р. засідання Тристоронньої контактної групи щодо врегулювання ситуації на Донбасі – у форматі відеоконференції. Сторони, зокрема, домовилися відновити газопостачання в Мар'їнку (Донеччина). За повідомленням пресслужби української делегації, це вдасться зробити «завдяки сприянню голови спеціальної моніторингової місії ОБСЄ в Україні, модератора робочої групи з питань безпеки Тристоронньої контактної групи посла Я. Х. Чевіка».

Також сторони обговорили недопущення порушення режиму припинення вогню. Водночас російська сторона наполягає на «вдосконаленні координаційного механізму запобігання порушенню режиму припинення вогню». Також у ТКГ обговорили потребу провести інфраструктурні та ремонтні роботи на лінії зіткнення на Донбасі. «Основні зусилля української делегації спрямовано на збереження сталого режиму припинення вогню та створення умов для подальшого переходу до наступних заходів, домовлених під час Паризького саміту: розведення сил і засобів, розмінування ділянок місцевості тощо», – наголосили в українській делегації (URL: <https://rubryka.com/2021/01/18/tkg-provela-pershe-zasidannya-u-2021-rotsi-pro-shho-domovylysyu>. 2021. 1.18).

Варто зазначити, що під час засідання ТКГ 19 січня були присутні й «громадські радники» з територій Донецької та Луганської областей, контрольованих проросійськими бойовиками.

Згодом представник української сторони С. Гармаш поінформував, що так звані експерти навіть не брали участі в обговоренні. За його словами, це можна вважати демаршем та спробою Росії профанувати процес. Крім того, він заявив, що РФ штучно намагається прив'язати до переговорів багато політичних домовленостей, які ніяк не пов'язані з гуманітарними питаннями, контрольними пунктами в'їзду – виїзду та обміном полоненими.

Крім того, С. Гармаш заявив, що представники РФ часто запрошують на засідання ТКГ кого вважають за потрібне, порушують порядок денний,

який пропонує ОБСЄ Х. Грау, пропонують політичні експерименти (URL: <https://westnews.info/news/Rosiya-xoche-zrobiti-Tristoronnyu-kontaktnu-grupu-ryatistoronnyu-Kravchuk.html>. 2021. 21.01).

На початку січня 2021 р. укотре з'явилася інформація, що Російська Федерація та народний депутат України В. Медведчук спільно намагаються використати полонених у своїх політичних інтересах.

20 січня уповноважена Верховної Ради з прав людини Л. Денісова повідомила, що бойовики ОРДЛО передадуть «через посередника» дев'ятьох незаконно утримуваних осіб. У Міністерстві закордонних справ заявили, що рішення Росії передати не Україні, а В. Медведчуку полонених грубо і відверто порушує механізми вирішення таких гуманітарних питань.

Раніше повідомлялося, що спецслужби займуться перевіркою тих осіб, яких підконтрольні Росії бойовики зібралися «повертати» Україні за посередництва лідера «Опозиційної платформи – За життя» В. Медведчука (URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/01/23/7280936>. 2021. 23.01).

Разом з тим українська сторона перебуває в постійному пошуку нових можливостей для просування переговорного процесу. Зокрема, глава української делегації в ТКГ Л. Кравчук через свій телеграм-канал запропонував розробити єдиний документ з найкращими пропозиціями політичних радників для затвердження його лідерами держав нормандського формату.

Як передає Укрінформ, пресслужба української делегації в ТКГ за підсумками засідання на рівні глав делегацій, яке відбулося в режимі відеоконференції, повідомила у фейсбуці, що «Л. Кравчук запропонував послу П. Морелю, координатору політичної підгрупи ТКГ, виробити та представити єдиний документ, до якого увійдуть найкращі пропозиції та підходи, які виробляють політичні радники. Вироблення єдиного документа, який ухвалять лідери держав нормандського формату, є головним дороговказом для подальшої роботи ТКГ».

На думку Л. Кравчука, якщо до процесу консультацій підійти з цієї позиції, то ТКГ отримає всі шанси перейти до більш конструктивних кроків щодо виконання рішень, прийнятих у рамках комплексу домовленостей, починаючи з 2014 р.

Як зазначається в повідомленні, під час відеоконференції інші сторони нагадали російській стороні чіткі рамки щодо порядку та практики проведення консультацій. Зокрема, уповноваженими представниками в ТКГ є лише ті особи, що призначені главами держав – сторін конфлікту України та РФ (Л. Кравчук та Б. Гризлов), інші члени офіційних делегацій обох держав і уповноважені представники ОБСЄ. «Решта осіб може брати участь тільки як консультанти та експерти з окремих питань, не більше», – наголосили в пресслужбі української делегації.

Також нагадали, що 20 січня діюча голова ОБСЄ, міністр закордонних справ Швеції А. Лінде відвідала КПВВ у Золотому, де відзначила роботу

України в контексті виконання домовленостей «нормандської четвірки» та консультацій у ТКГ. А. Лінде схвалила бажання України завершити війну та висловила підтримку суверенітету, незалежності та територіальній цілісності України в міжнародно визнаних кордонах, включно з АР Крим і Севастополем.

Як зазначається, представники ОБСЄ висловили нерозуміння причин, через які робота КПВВ досі блокується з боку збройних формувань РФ і підконтрольних РФ окупаційних режимів. «Українська делегація підкреслює, що в російській сторони не залишилося формальних приводів не відкривати зі свого боку КПВВ “Щастя” та “Золоте”», – наголосили в пресслужбі.

Щодо повернення взаємно утримуваних осіб в українській делегації ТКГ нагадали, що керівник гуманітарної підгрупи народний депутат України Г. Третякова на засіданні 19 січня вкотре запропонувала російській сторони розблокувати процес повернення взаємно утримуваних у зв'язку з конфліктом осіб, який згідно з попередніми домовленостями не повинен припинятися за жодних умов.

Крім того, на початку цього року в засіданнях Тристоронньої контактної групи відбулася ще одна доволі знакова подія: заступник голови Адміністрації президента Росії Д. Козак уперше особисто взяв участь у засіданні ТКГ щодо Донбасу, яке відбулося в онлайн-форматі. Про це повідомив у своєму телеграмі член української делегації в ТКГ, журналіст Д. Казанський, передає Укрінформ. «У ТКГ сьогодні мала місце неординарна ситуація. На переговори прийшов Д. Козак. Раніше він ні разу не брав у них участі (Росію представляє Б. Гризлов), але сьогодні досить безцеремонно відсунув Гризлова з кадру і зайняв його крісло», – написав Д. Казанський.

За словами журналіста, Д. Козак був дуже роздратований та говорив емоційно. «Як завжди, звинувачував Україну в небажанні визнавати бойовиків стороною переговорів і вимагав, щоб ми обговорювали “дорожню карту”, запропоновану Росією через своїх маріонеток», – повідомив Д. Казанський. За його словами, було помітно, що в «Козака здають нерви», але ситуація змінилася кардинально. «Якщо зазвичай росіяни ховаються і намагаються говорити поменше, то сьогодні довелося виходити на перший план уже безпосередньо заступнику керівника Адміністрації президента РФ» (URL: <https://ua.korrespondent.net/world/4319132-predstavnyk-rosii-vpershevziav-uchast-u-zasidanni-tkh>. 2021. 21.01).

Говорячи про майбутнє ТКГ як майданчика для врегулювання подій на Донбасі, важливо правильно зрозуміти позицію очільника української делегації.

Так, ще у 2020 р. Л. Кравчук висловив ідею щодо створення вільної економічної зони для Луганщини й Донеччини, з окремими податками, а також про створення спецфонду з відновлення Донбасу. Цей фонд він пропонує поповнювати з грошей за ядерну зброю, від якої ми відмовилися в рамках Будапештського меморандуму.

Л. Кравчук також упевнений, що в переговорах українська сторона готова йти на компроміси. Але тільки за умови, що Росія також ітиме на такі поступки. «Ми готові до обговорень, до компромісів, до поступів. Тільки не може бути жодних поступок, жодних попередніх передумов, коли йдеться про суверенітет, про незалежність, про недоторканність кордонів і про нашу національну ідею. Цього ми не можемо обговорювати та навіть ставити питання на обговорення», – каже Л. Кравчук.

Л. Кравчук вважає, що для об'єктивних переговорів учасники ТКГ мають побувати на місці, щодо якого тривають розмови – на окупованій території. Але для цього для всіх учасників бойовики мають надати безперешкодний доступ.

Крім того, на початку листопада 2020 р. очільник української делегації в Тристоронній контактній групі щодо Донбасу заявив, що вони підготували план визволення Сходу України. Назвали його «планом спільних кроків». Головна мета цього плану – завершити війну на Донбасі на початку 2021 р. Зокрема, планувалося:

1. До 15 грудня 2020 р. українська сторона та бойовики проведуть «обмін всіх на всіх».

2. На січень – лютий 2021 р. планувалося, що бойовики «Л/ДНР» та російські найманці виводять усі свої війська, зброю й техніку з окупованих територій. Українські прикордонники повертають контроль над державним кордоном між Україною та Росією. Верховна Рада України ухвалює закон, яким визначають покарання військовим злочинцями й амністію тим, хто не скоював військових злочинів.

3. Навесні 2021 р. відповідно до попередніх пунктів планувалося на вже звільнених територіях проводити місцеві вибори за українськими законами та Конституцією України. За виборами спостерігають представники місії ОБСЄ. Президент Росії В. Путін скасовує свої укази про спрощену процедуру отримання громадянства РФ.

Однак станом на січень 2021 р. поки жоден пункт із цього «мирного плану» не виконали.

Росія наразі заявляє, що деякі пункти в «Плані спільних кроків» суперечать Мінським домовленостям. Наприклад, в угодах немає тези про контроль державного кордону і вибори в березні цього року. Однак насправді ж такі пункти є у меморандумі ТКГ від 2014 р. та домовленостях з Мінських переговорів. На основі цих угод і проводять усі засідання та переговори на міжнародному рівні.

Після заяв Росії Л. Кравчук зазначив, що деякі пункти можливо змінять. Наприклад, державний кордон прикордонники повертатимуть поступово, а дату проведення виборів можна перенести ([URL: https://freeradio.com.ua/choho-dosiahly-na-peremovynakh-po-donbasu-v-2020-ta-iaki-planu-zalyshylysia-na-2021-rik-pidsumky](https://freeradio.com.ua/choho-dosiahly-na-peremovynakh-po-donbasu-v-2020-ta-iaki-planu-zalyshylysia-na-2021-rik-pidsumky). 2021. 3.01).

Отже, станом на січень 2021 р. можна говорити про те, що наразі зусилля української делегації спрямовано на збереження сталого режиму припинення вогню, створення умов для подальшого переходу до наступних заходів, домовлених під час Паризького саміту (розведення сил і засобів, розмінування ділянок місцевості). Глава української делегації в ТКГ Л. Кравчук та очолювана ним українська делегація постійно працює над виробленням нових пропозицій, але на сьогодні всі можливі зрушення стикаються з деструктивною політикою опонентів, які не бажають шукати компромісів, а натомість наполягають на жорсткому дотриманні Мінських домовленостей, що уклалися, у свою чергу, за зовсім інших військово-політичних обставин.

О. Аулін, ст. наук. співроб. НЮБ НБУВ

Ісламський світ у минулому році: основні тенденції та нові перспективи

Нелегким видався 2020 р. для всіх: пандемія COVID-19, екологічні катастрофи, загострення ситуації в багатьох гарячих точках, терористичні акти. Усе це значною мірою було притаманним і для мусульманського світу, який, великий і різноманітний, багатий і бідний, охоплює понад мільярд осіб, що мешкають у різних державах. До великої ісламської спільноти – умми входять й українські мусульмани, для яких велике значення мають події, що відбуваються насамперед у провідних ісламських країнах Близького Сходу або за їх участю.

Однією зі знакових минулорічних подій стало рішення Королівства Саудівська Аравія (КСА), Турецької Республіки (ТР), Об'єднаних Арабських Еміратів (ОАЕ), а також Бахреїну та Судану піти на нормалізацію відносин з Ізраїлем. Наріжним каменем на цьому полі завжди вважалося палестинсько-ізраїльське врегулювання. Для розв'язання проблеми було запропоновано підтриману КСА американську ініціативу – «угоду століття». У її економічній частині йдеться про те, що в разі реалізації мирних домовленостей між Ізраїлем і палестинцями та їх схвалення арабськими країнами Близький Схід отримає близько 50 млрд дол. інвестицій для реалізації 200 проєктів: Палестина (27,8 млрд дол.), Йорданія (7,3 млрд дол.), Ліван (6,3 млрд дол.) і Єгипет (9,1 млрд дол.). У політичній частині угоди тодішній президент США Д. Трамп запропонував ввести обмеження для палестинської держави: вона повинна стати демілітаризованою; палестинці також не зможуть контролювати свій повітряний простір і прикордонні пункти. Однак ставлення до зазначеної угоди в арабському світі далеко неоднозначне. Керівництво Палестини, яке має поступитися своїми вимогами, рішуче заявило про свою незгоду. Зокрема, після зустрічі з іншими впливовими палестинськими діячами на Західному березі Йордану глава Палестинської адміністрації М. Аббас зазначив, що «наші люди

викинуть це на смітник історії» (URL: https://zik.ua/news/world/uhoda_stolittia_shcho_proponuie_tramp_dlja_urehulivannia_izrailsko_palestynskoho_konfliktu_957474).

Ще в лютому 2020 р. глава Палестинської національної адміністрації М. Аббас на засіданні Ради Безпеки ООН засудив запропонований президентом США Д. Трампом план палестинсько-ізраїльського врегулювання. За його словами, план Д. Трампа «легітимізує незаконність», зокрема ізраїльську «анексію палестинських земель» (URL: <https://www.dw.com>). Треба зазначити, що з того часу ситуація не змінилася.

У вересні 2020 р. М. Аббас звернувся з пропозицією до Генсека ООН А. Гутерреша почати підготовку до скликання міжнародної конференції для розв'язання палестинської проблеми. У свою чергу генеральний секретар Ліги арабських держав А. А. Гейт заявив, що справедливий мир не може бути досягнутий шляхом «ігнорування факту ізраїльської окупації палестинських територій з 1967 р. або шляхом легітимізації цієї окупації» (URL: <https://russian.rt.com/world/news/815528-putin-abbas-razgovor>).

На Близькому Сході 2020 р. залишив складну ситуацію і в інших країнах. Так, не до кінця розв'язаною є сирійська проблема. Після розгрому коаліціями основних сил «Ісламської держави» («ІД») урядовим військам та їхнім союзникам вдалося взяти під контроль не більше 60 % території країни. Бойовиками «Хайят Тахрір аш-Шам» (колишнього сирійського філіалу «Аль-Каїди») навіть вдалося захопити провінцію Ідліб на північному заході Сирії, після чого до них приєдналися ще близько 60 радикальних ісламістських організацій. Тепер це небезпечне об'єднання налічує понад 30 тис. бойовиків, користується підтримкою Туреччини та місцевих сунітських племен. Безпосередньо Сирія не здатна відновити економіку, зруйновану інфраструктуру і розв'язати проблему 5,6 млн біженців і 6,3 млн внутрішньо переміщених осіб. Крім того, діючий завдяки США режим міжнародних санкцій створює додаткові труднощі для виходу країни із системної кризи.

Сучасний Ірак також перебуває в стадії дезінтеграції. Місцеві угруповання «ІД» ведуть «війну на виснаження», завдаючи ударів по силах безпеки та інших об'єктах не тільки в сільських районах, а і у великих містах, включаючи Багдад.

Катастрофічна ситуація складається у Ємені. Унаслідок громадянської війни, яка через втручання коаліції на чолі з КСА, з одного боку, і підтримки хуситів Іраном – з іншого, триває у Ємені вже шість років, країна опинилася в лещатах гуманітарної катастрофи. Від голоду й нестачі питної води загрожує смерть 14 млн єменців.

У північних провінціях Лівії панує двовладдя. Південна область Феццан, що населена кочовими племенами, не підкоряється ні уряду національної згоди, ні його супротивнику Х. Хафтару. У важкодоступному районі Харуджа минулого року розташувалися тисячі бойовиків «ІД».

На єгипетському Синайському півострові десятки терористичних організацій, що користуються підтримкою місцевого населення, у тому числі бедуїнських племен, присягнули на вірність «ІД». Екстремістське угруповання «Вілайят Синай» («Провінція Синай») несе відповідальність за численні теракти (URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/blizhniy-vostok-neuteshitelnye-itogi-2020-goda>).

В останні місяці 2020 р. трагічні події розгорнулися і на Закавказзі. Чергове загострення ситуації в Нагорному Карабасі отримало потужний геополітичний резонанс. Понад 20 років офіційний Баку намагався відновити свій суверенітет над Нагорно-Карабаською Республікою (НКР) і прилеглими територіями Азербайджану, захопленими Вірменією на початку 1990-х років. У результаті бойових дій, що тривали протягом 44 діб, починаючи з 27 вересня, азербайджанським збройним силам вдалося взяти під свій контроль значну частину території НКР, а також Агдамський, Газаський, Кельбаджарський і Лачинський (виключаючи Лачинський коридор) райони.

Аналізуючи ситуацію в Нагорному Карабасі, спостерігачі найчастіше акцентують увагу на таких моментах. Азербайджанська армія була переозброєна сучасними зразками бойової техніки, зокрема ударними безпілотними системами турецького виробництва, що значною мірою спряло її бойовим успіхам. Анкара зайняла неочікувано жорстку позицію як союзник Азербайджану. Москва, навпаки, під час збройного конфлікту утримувалася від демонстрації сили і відкритого тиску на Азербайджан та Туреччину. Це пов'язують з незадоволенням команди В. Путіна щодо приходу до влади у Вірменії прозахідного політика Н. Пашиняна. Разом з тим наприкінці кризи Кремль зміг отримати істотні військово-політичні дивіденди, розширив власну військову присутність у регіоні, навіть домігшись вводу російських миротворців у стратегічно важливу зону вздовж коридору, що з'єднує Нагірний Карабах з Вірменією (URL: <https://www.unian.ua/world/rosiya-vvela-mirotvorciv-u-nagirniy-karabah-ale-voni-tam-vzhe-ye-foto-novini-svitu-11223719.html>).

Події навколо Нагірного Карабаху мали вагоме геополітичне значення. Майже вперше із часів закінчення холодної війни Російська Федерація, об'єднавши зусилля з Туреччиною, зуміла витіснити США з позиції учасника процесу врегулювання в Кавказькому регіоні, який приймає рішення. Хоча в жовтні 2020 р. держсекретар США М. Помпео провів у Вашингтоні роздільні переговори з обома сторонами конфлікту щодо Нагірного Карабаху, остаточний раунд відбувся через два тижні. За посередництва президента РФ В. Путіна прем'єр-міністром Вірменії Н. Пашиняном і президентом Азербайджану І. Алієвим було підписано мирну угоду, що припиняла бойові дії в зоні нагорно-карабаського конфлікту (URL: <https://novynarnia.com/2020/11/10/qarabag-rf>).

У результаті активної участі у вирішенні карабаського конфлікту Туреччина підтвердила свій новий статус надрегіонального лідера й

посилила політичні позиції в Кавказькому регіоні. У цьому контексті важливими є чіткі ознаки виходу зовнішньої активності Анкари в сучасних геополітичних умовах поза межі концепції неоосманізму, запропонованої на початку 2000-х років А. Давутоглу. Згідно з концепцією, яка за останні 20 років допомогла Туреччині увійти до клубу регіональних лідерів, одним з основних елементів зовнішньої політики Анкари повинен бути принцип «нуль проблем із сусідами». Проте сьогодні ми бачимо активне військово-політичне втручання ТР не тільки в справі сусідніх Сирії та Іраку, а й Катару в його суперечці із Саудівською Аравією, ОАЕ, Єгиптом і Бахрейном, також на боці ісламістського уряду Лівії, тепер у Нагорному Карабасі. Водночас Туреччина практично не звертає уваги на незадоволення своїх колишніх «старших» партнерів – США і Великої Британії, діючи у власних інтересах. Тобто можна говорити про виникнення нового тренду в зовнішній політиці Анкари, який можна умовно позначити як (пост)неоосманізм.

Охолодження відносин між Анкарою й Тегераном, за ініціативи останнього, стало ще одним з наслідків конфлікту в Нагорному Карабасі. Сучасне іранське керівництво дуже уважно ставиться до власної ролі лідера шіїтського світу. Надважливим геополітичним проєктом Ісламської республіки Іран (ІРІ) є створення так званої «шіїтської дуги» – ряду союзних або підконтрольних Тегерану країн і територій від Каспійського до Середземного моря. У цьому проєкті Азербайджан грає досить помітну роль. Іранське керівництво вважає його колишньою частиною власної території, відторгнутої Російською імперією під час колоніальних війн. Також в історичній пам'яті іранців зберігаються спогади про події в 1946 р. Тоді СРСР відмовився виводити свої окупаційні війська з Північного Ірану, створив Мехабадську республіку й Демократичну республіку Азербайджан та намагався об'єднати ці території з Азербайджанською ССР у підконтрольну Кремлю квазідержаву. В іранських провінціях Ардебілі, Східному та Західному Азербайджані до сих пір переважає азербайджанське населення, серед якого традиційно сильні сепаратистські настрої. Після того як Азербайджан здобув незалежність, уряд у Тегерані відчув загрозу впливу проамериканського й протурецького Баку на нацменшини в прикордонних провінціях (URL: <https://www.dw.com/ru/konflikt-v-nagornom-karabahe-prichem-zdes-iran/a-55286566>).

У свою чергу, Туреччина розглядає азербайджанців як один з етнічно близьких тюркських народів і спрямовує власну політику із часів колишнього президента Г. Алієва на всебічне розширення та укріплення контактів між двома державами. Велику роль відіграють і потужні поклади енергоносіїв на території Азербайджану. На них у великій мірі розраховує Анкара, намагаючись стати одним з потужних газових хабів для Європи.

Зі свого боку, і в Україні в минулому році виникли підстави для напруження у відносинах з Іраном. Одним з головних проблемних моментів в українсько-іранських відносинах стало збиття 13 січня минулого року

військовослужбовцями Корпусу вартових ісламської революції (КВІР) авіалайнера «Boeing-737» Міжнародних авіаліній України, коли загинули всі 167 пасажирів і 9 членів екіпажу. Іранська сторона визнала свою провину. Проте питання компенсацій до сих пір не вирішено. Така невизначеність безсумнівно негативним чином може позначитися на розвитку відносин між двома країнами в цілому.

За 10 діб до катастрофи українського літака в результаті ракетного обстрілу з гелікоптерів США на території аеропорту Багдаду було вбито командувача спецпідрозділу «Ель-Кудс» КВІР К. Сулеймані. Останній, після верховного лідера Ірану аятоли Хоменаї, вважався другою за значущістю людиною в безпековій сфері країни. Відповіддю став ракетний обстріл КВІР військової бази США в іракській провінції аль-Анбар й американських об'єктів на авіабазі в Ербілі. До чергового загострення відносин зі США додалося погіршення ірансько-ізраїльських відносин після вбивства в Тегерані одного з провідних фізиків-ядерників країни М. Фахрізаде. Через два місяці в Тель-Авіві було вбито високопоставленого чиновника ізраїльської спецслужби «Моссад» Ф. Хінаві, що вважається помстою за смерть іранця (URL: <https://focus.ua/world/468993-v-centre-tel-aviva-rasstrelyana-mashina-izrailskogo-razvedchika-hinavi-smi>).

Останнім часом почали проявлятися неоднозначні тенденції в розвитку країн Перської затоки. Зокрема, чотири роки тому наслідний принц Мухаммад ібн Салман, який фактично здійснив в Саудівській Аравії держпереворот, зосередивши у своїх руках основні важелі влади країною, оголосив про плани радикального перетворення економіки. Зокрема, ішлося про позбавлення СА залежності від експорту нафти. Його стратегія отримала назву «Бачення-2030». Уже «у 2020 р. ми зможемо жити без нафти», наголошував він у квітні 2016 р. Принц також стверджував, що його не хвилює, якими будуть ціни на нафту. Унаслідок негативних економічних тенденцій, значною мірою викликаних коронавірусом, більшість пунктів плану залишилося невиконаними. Замість цього має місце посилення фіскальної політики, періодичні нафтові війни з РФ, які серйозно загрожують єдності ОПЕК+, та зниження валютних резервів СА (станом на березень минулого року вони скоротилися на 24 млрд дол. – до 473 млрд) (URL: <https://www.vedomosti.ru/economics/articles/2020/05/12/830048-saudovskoi-aravii-zabit-reformah>).

Тривалий час Об'єднані Арабські Емірати розглядалися як держава, що діє під егідою Саудівською Аравії і є молодшим партнером королівства. Від такої ролі ОАЕ відходили поступово і в результаті в останні роки наростили свій вплив у Сирії на противагу Туреччині й на тлі ослаблення Ірану. Минулого року Емірати спрямували значні фінансові ресурси на підтримку сирійського уряду Б. Асада для стабілізації економіки та стримування турецького впливу. Стратегічна мета ОАЕ в регіоні – не допустити подальшого просування Туреччини в північній Сирії, розбавити вплив Ірану,

знесило через санкції та коронавірус, завершити конфлікт мирним шляхом, роблячи ставку на центральний уряд і інтеграцію в нього «поміrkованих» опозиціонерів з Каїрської та Московської платформ, які не вимагають відставки Б. Асада й займають більш м'яку позицію, ніж їхні протурецькі й просаудівські колеги. Емірати також відіграють важливу роль у лівійському конфлікті. У 2016 р. війська ОАЕ захопили єменський острів Сокотра. Завдяки цьому Абу-Дабі отримав стратегічно важливий контроль за регіоном, через який здійснюється транспортування значних обсягів нафтогазової сировини з Близького Сходу (URL: <https://www.liga.net/world/articles/zahvat-sokotry-zachem-emiraty-okkupirovali-yemenskiy-ostrov>).

У липні 2020 р. Об'єднані Арабські Емірати запустили зонд «Надія» в рамках першої арабської місії на Марс. Із цього можна зробити висновок, що на Близькому Сході з'явився новий потужний гравець в особі ОАЕ.

Нестабільна ситуація в регіоні, що спостерігається протягом десятиліть, призводить до масової міграції населення. Мільйони осіб вимушені емігрувати до більш благополучних держав. За даними Міжнародної організації міграції (МОМ), усередині близькосхідного регіону налічується 37,5 млн офіційно зареєстрованих біженців і тимчасово переміщених осіб. Прихильники радикальних ісламістських організацій займають, як правило, лідируючі положення в місцях позбавлення волі та центрах утримання біженців і внутрішньо переміщених осіб. Тут вони встановлюють свої порядки, відкрито пропагують ідеологію такфіризму, особливо серед молоді, сприяючи їх радикалізації, підштовхуючи тим самим до здійснення актів насильства й терору (URL: <https://mgimo.ru/about/news/experts/blizhniy-vostok-neuteshitelnye-itogi-2020-goda>).

З таким розвитком ситуації пов'язані й події навколо ісламістів як на безпосередньо Близькому Сході, так і в провідних країнах Європейського Союзу. Зокрема, у 2020 р. за посередництва Кувейту вдалося досягти попередніх домовленостей про вирішення «катарської кризи». Три роки тому Саудівська Аравія, ОАЕ, Єгипет і Бахрейн розірвали дипломатичні відносини з Катаром й оголосили блокаду емірату, звинувативши його в підтримці ісламістського тероризму. На адресу країни було висунуто список вимог з 13 пунктів. У тому числі закриття телеканалу «Аль-Джазіра» й турецької військової бази, розрив дипломатичних відносин з Іраном, припинення фінансування терористичних груп. У Досі називали звинувачення з боку чотирьох держав необґрунтованими. Хоча досягнуті домовленості привели до виходу з кризи, вони не вирішують суперечності субстанціонального характеру. Ідеться про протистояння по лінії «ісламісти – неісламісти». До фінансових та ідеологічних спонсорів перших відносять Катар і Туреччину. До їхніх головних супротивників Саудівську Аравію, Єгипет й ОАЕ. Останні, зокрема, негативно сприйняли події «Арабської весни», рушійною ідеологічною і політичною силою якої були ісламісти. Унаслідок цього,

наприклад, у громадянській війні в Лівії Катар і Туреччина підтримують визнаний ООН уряд у Тріполі, до складу якого входять представники «Братів-мусульман», а ОАЕ – армію їхнього супротивника генерала Х. Хафтара (URL: <https://www.bbc.com/russian/news-5550236>).

Повертаючись до проблеми мусульманської еміграції в країни Євросоюзу, треба звернути увагу на нову тенденцію, яка позначилася трохи раніше, але в минулому році отримала потужний розвиток: уряди у Великій Британії, Франції, Німеччині та Австрії фактично почали наступ на місцеві осередки ісламістів. Зокрема, створений у 2020 р. за ініціативи австрійської влади Центр документування політичного ісламу (ЦДПІ) у грудні, опублікував свій перший офіційний документ, який присвячено аналізу ролі руху «Братів-мусульман» («БМ») як актора політичного ісламу. Директор ЦДПІ Л. Феллгофер у своєму дослідженні доходить висновку, що «БМ» є важливою діючою стороною політичного ісламу в Австрії, та розглядають іслам як вищий за основний порядок в Австрії і Європі. На її думку, відносно невелика кількість активних членів братства відіграють непропорційно велику роль у суспільстві та сприяють його розколу. Ідеологія «Братів-мусульман» може закласти основу для подальшої радикалізації і, наприклад, полегшити вербувальні зусилля для джихадистських груп, вважає Л. Феллгофер. Політичний іслам загалом це ідеологія управління, яка прагне трансформувати суспільство, культуру, державу та політику або впливати на них на основі цінностей і норм, які їхні прихильники вважають ісламськими, але всупереч принципам демократії, верховенства права та прав людини (URL:

https://www.ots.at/presseaussendung/OTS_20201223_OTS0050/dokumentationsstelle-politischer-islam-muslimbruderschaft-in-oesterreich-ist-wichtiger-akteur-des-politischen-islam). Аналогічному питанню було присвячено й перший програмний текст британського проекту «Розуміючи ісламізм». На погляд відомого українського ісламознавця Д. Брильова, боротьба з ісламізмом є загальноєвропейським трендом, а зовсім не «внутрішньофранцузькою історією перед виборами», як іноді здається (URL: <https://www.facebook.com/denis.brilyov>).

Отже, поруч з багаторічними тенденціями у 2020 р. в уммі позначилися нові тренди, що мають велике значення для багатьох держав світу, у тому числі для України. У цьому контексті є показовою ситуація з Нагорним Карабахом, коли Азербайджану після майже 30 років окупації вдалося завдяки зусиллям своїх збройних сил повернути контроль над значною частиною НКР. Разом з тим треба звертати увагу на ролі, які відігравали під час кризи США, РФ і Туреччина. Укріплення статусу останньої як надрегіонального лідера, з одного боку, вигідно Україні, тому що Анкара завжди підтримувала суверенітет Кієва над Кримом і Донбасом. З іншого боку, перетворення ТР на військово-політичного актора більш високого рівня з поступовим виходом за межі концепції неоосманізму може розглядатися

всіма країнами, частини яких раніше входили до Османської імперії, як чинник, що насторожує. Минулорічні події в провідних країнах Євросоюзу, уряди яких ініціювали кампанію, спрямовану проти ісламізму, свідчать про те, що офіційному Києву в контексті його євроінтеграційних прагнень також невдовзі буде потрібно продемонструвати власну позицію із цього питання.

Економічний ракурс

С. Кулицький, ст. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Економіка України у 2021 р.: минулорічна спадщина та оцінки перспектив розвитку

Спадщина 2020 р.

Наприкінці минулого і на початку нинішнього року ЗМІ вже традиційно публікували різноманітні оцінки та прогнози розвитку економіки України. При цьому криза, спричинена пандемією COVID-19, вносить надзвичайно потужний компонент невизначеності в тенденції розвитку світової та української економік, що й позначається на відповідних оцінках майбутнього та прогнозах, які представлені в публічному інформаційному просторі. Тому коротко проаналізуємо сучасний стан вітчизняної економіки, тенденції її динаміки, що намічаються чи формуються, й спробуємо оцінити перспективи розвитку української економіки в більш широкому міжнародному контексті.

Аналіз статистичних даних та інших матеріалів Держаної служби статистики України (Держстату), Національного банку України (НБУ), Міністерства фінансів України, Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України й повідомлень ЗМІ показує, що в 2020 р. вітчизняна економіка в цілому зазнала прямого й опосередкованого негативного впливу пандемії COVID-19. У результаті, за інформацією Держстату, в I кварталі 2020 р. валовий внутрішній продукт (ВВП) України скоротився на 1,3 % проти I кварталу 2019 р., у II кварталі 2020 р. впав уже на 11,4 %, як порівняти з аналогічним періодом 2019 р. Проте в III кварталі 2020 р. скорочення ВВП проти аналогічного періоду 2019 р. було вже значно меншим. Так, у повідомленні Національного банку України зазначається, що «у III кварталі 2020 року реальний ВВП скоротився на 3,5 % у річному вимірі. Водночас в умовах відновлення споживчого попиту та ділової активності після пом'якшення карантинних обмежень реальний ВВП у III кварталі, як порівняти з II кварталом, зріс на 8,5 % у сезонно скоригованому вимірі».

Як наголошують фахівці НБУ, «ключовим фактором падіння ВВП залишалось подальше скорочення інвестицій. Зменшення валового нагромадження основного капіталу поглибилося до 23,8 % р/р (у розрахунку

рік до року. – Прим. авт.) і спостерігалось майже в усіх видах діяльності, попри поліпшення фінансових результатів підприємств. Бізнес утримувався від інвестицій через поширення захворюваності й невизначеність щодо розвитку пандемії. Негативний вплив також мала невирішеність окремих питань в альтернативній енергетиці. Істотне нарощення капітальних інвестицій продемонстрували лише поштова та кур'єрська діяльність через розвиток служб доставки та онлайн-торгівлі.

Натомість споживчий попит відновився. Цьому сприяло пом'якшення карантинних обмежень, зростання доходів громадян і надолуження виконання видатків бюджету. Загалом споживчі витрати домогосподарств зросли на 1,0 % р/р. Збільшилось також споживання державного сектора – на 8,2 % р/р. Наприклад, помітно зросли витрати бюджету на дорожню інфраструктуру, медицину та оборону».

Зазначимо, що в різних галузях економіки минулорічне скорочення українського ВВП теж було різним. При цьому до негативного впливу на економіку епідемії COVID-19 в Україні додалися ще й несприятливі для сільського господарства погодні умови. Як наслідок, у 2020 р. особливо високі темпи скорочення ВВП спостерігались у сфері розміщення й організації харчування (II кварталі: –58,1 %, III кварталі: –17,9 %), наданні деяких видів послуг, зокрема у сфері готельного й туристичного бізнесу (II квартал: – 27,1 %, III квартал: – 25,1 %), у сільському господарстві (II квартал: – 29,1 %, III квартал: –11,1 %), на транспорті (II квартал: – 26,9 %, III квартал: – 8,2 %) й переробній промисловості (II квартал: – 14,7 %, III квартал: – 5,6 %).

Загалом негативний вплив пандемії COVID-19 на вітчизняну економіку відбувався по різних каналах, що й позначилося на різних темпах скорочення ділової активності в різних її секторах. Так, якщо на скорочення ділової активності, наприклад, у сфері розміщення й організації харчування, готельного й туристичного бізнесу вирішальне значення мало пряме впровадження урядом ряду обмежень і заборон, то на економічні результати сільського господарства, не враховуючи, звичайно, несприятливих погодних умов, негативний вплив мали впроваджені свого часу транспортні обмеження, заборона проведення сільськогосподарських ярмарків, де насамперед продавались великі обсяги плодово-овочевої продукції, й деякі інші чинники, пов'язані з пандемією COVID-19. Спад економічної активності у сфері вантажних і пасажирських перевезень був обумовлений скороченням попиту на транспортні послуги, насамперед в межах України, знову-таки через пандемію COVID-19. З іншого боку, спад економічної активності в переробній промисловості був пов'язаний зі скороченням як внутрішнього, так і зовнішнього попиту на продукцію цього сектора вітчизняної економіки через пандемію COVID-19.

Щодо офіційних підсумкових показників динаміки ВВП України у 2020 р., то вони будуть відомі десь наприкінці I кварталу 2021 р. Утім, у ЗМІ

останнім часом було опубліковано оцінки скорочення ВВП України у 2020 р., зроблені різними організаціями, які базувалися на вже наявних даних про розвиток української економіки. Так, головний економіст компанії «Dragon Capital» О. Белан узагальнила прогнози зміни ВВП України в 2020 р., зроблені різними організаціями. Усі ці прогнози передбачають скорочення ВВП України у 2020 р. і різняться між собою лише його абсолютною величиною. Зокрема, за оцінкою компанії «Goldman Sachs», ВВП України за підсумками 2020 р. може зменшитися проти 2019 р. на 3,8 %, за оцінкою Кабінету Міністрів України, таке скорочення українського ВВП може становити 4,8 %, за оцінкою НБУ, відповідно – 6,0 %, за оцінкою Bank of America – 5,2 %, за оцінкою компанії «Dragon Capital» – 5,1 %, а за оцінкою Міжнародного валютного фонду – 7,2 % (Мир в 2021. *Спецпроект журн. «Новое время страны»*. С. 184).

На початку січня нинішнього року Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України оцінювало падіння валового внутрішнього продукту за підсумками січня – листопада 2020 р. на рівні 4,7 % до аналогічного періоду 2019 р. Приблизно у цей же час у ЗМІ були опубліковані повідомлення про те, що, на думку фахівців Світового банку, ВВП України у 2020 р. зменшиться на 5,5 %. Зі свого боку Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) ще восени минулого року оприлюднив свій прогноз, згідно з яким реальний ВВП України у 2020 р. скоротиться на 5,5 %. «Ризики зниження залишаються значними, відображаючи невпевненість щодо майбутнього соціального дистанціювання, а також виконання зобов'язань із проведення політичних і структурних реформ у надзвичайно складний час», – ішлося в повідомленні ЄБРР. Також зазначалося, що пандемія COVID-19 загострила структурні недоліки української економіки, призвела до спаду та різкого скорочення інвестицій у більшість секторів.

Однак, згідно з даними нового прогнозу Національного банку України, оприлюдненого під час пресбрифінгу 21 січня його головою К. Шевченком, «у 2020 році ВВП України скоротився на 4,4 %. Це менше, ніж очікувалось у попередньому прогнозі, зокрема через швидше відновлення економіки в другому півріччі» (URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vistup-golovni-natsionalnogo-banku-kirila-shevchenka-pid-chas-presbrifingu-schodo-rishen-z-monetarnoyi-politiki-10672>).

Як було зазначено вище, різні галузі вітчизняної економіки зробили неоднаковий внесок у минулорічне скорочення українського ВВП. Зокрема, за інформацією Держстату України, за підсумками 2020 р. промислове виробництво знизилося на 5,2 %. При цьому в 2020 р. у добувній промисловості і розробці кар'єрів зафіксовано зниження виробництва на 3,1 %, у переробній промисловості – на 6,9 %, у постачанні електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – на 1,3 %.

Аналіз статистичних даних показує, що після доволі стрімкого спаду в березні – травні минулого року вітчизняне промислове виробництво поступово почало відновлюватися. У результаті в грудні 2020 р. промислове виробництво зросло проти грудня 2019 р. на 4,8 %. Однак, як видно зі статистичних даних, наслідки жорсткого локдауну не лише в Україні, а й багатьох країнах світу, стали дуже важкою спадщиною для вітчизняної промисловості, вагома частина продукції якої йде на експорт.

При цьому підкреслимо, що падіння промислового виробництва в Україні минулого року проти 2019 р. було вельми нерівномірним. Торік свій негативний внесок у зазначене скорочення промислового виробництва, поряд із пандемією COVID-19, зробили й ряд застарілих проблем вітчизняної економіки. Наприклад, у січні – листопаді 2020 р., як порівняти з аналогічним періодом 2019 р., обсяги виробництва в орієнтованій виключно на внутрішній український ринок вугільній промисловості скоротилися на 14,8 %, тоді як у видобутку металевих руд, 2/3 якого йшло на експорт, скорочення виробництва становило лише 4,2 %.

Загалом негативний вплив пандемії COVID-19 на стан промислового виробництва в Україні поєднувався з негативним впливом і деяких інших чинників. У результаті найбільше скорочення промислового виробництва в Україні у січні – листопаді 2020 р. було зафіксовано у виробництві промислових товарів інвестиційного призначення, особливо в машинобудуванні. Наприклад, виробництво металообробних машин і верстатів у січні – листопаді 2020 р. проти січня – листопада 2019 р. скоротилося на 36 %, виробництво автотранспортних засобів – на 26,5 %, а інших транспортних засобів – на 28,4 %. Деяко меншим було скорочення виробництва в промисловості будівельних матеріалів, а також у сфері виробництва таких споживчих товарів тривалого використання, як одяг і взуття. Причому в останньому випадку це пов'язано зі скороченням попиту на ці товари у європейських країнах, на ринки яких значною мірою зорієнтовані відповідні українські підприємства.

Водночас та роль, яку сільське господарство відіграє в українській економіці, як правило, привертає до нього підвищену увагу ЗМІ. Тому цілком закономірна поява у ЗМІ повідомлення Держстату про те, що «обсяг сільськогосподарської продукції в Україні за 2020 рік скоротився на 11,5 %, як порівняти з попереднім роком, тоді як за підсумками 11 місяців спад був більшим – 12,4 %». При цьому «в рослинництві виробництво впало на 13,6 % (за 11 міс. – на 14,8 %), тоді як у тваринництві – на 2,6 % (на 2,5 %). Держстат уточнює, що на агропідприємствах спад становить 14 %, зокрема в рослинництві – 16,5 %, тваринництві – 0,9 %, тоді як у господарствах населення – 6,8 %, зокрема в рослинництві – 7,8 %, тваринництві – 4,5 %» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/716954.html>).

Відносно більший спад виробництва в рослинництві пов'язаний, насамперед, з несприятливими погодними умовами минулого року. Тоді як

сучасне тваринництво, функціонування якого більше залежить від кон'юнктури ринку й забезпеченості його робочою силою, ніж від погодних умов, зазнало значно меншого спаду. Особливо наочно це видно на прикладі результатів роботи сільськогосподарських підприємств. Водночас зменшення можливостей населення для продажу своєї сільськогосподарської продукції на ринках через карантинні обмеження, пов'язані з епідемією COVID-19, призвело до скорочення виробництва продукції в домогосподарствах.

Як повідомив Держстат України, «у січні – листопаді 2020 р. проти січня – листопада 2019 р. індекс будівельної продукції склав 102,8 %». Водночас у період лютий – серпень 2020 р. обсяги будівництва були меншими проти аналогічного періоду 2019 р. При цьому індекс будівельної продукції у сфері житлового будівництва склав 82,6 %, у сфері нежитлового – 99,3 %, а при будівництві інженерних споруд – 111,6 %. Тобто, зростання узагальненого показника розвитку будівельної галузі в 2020 р. зумовлене, насамперед, масштабним дорожнім будівництвом за рахунок бюджетних коштів, яке, до речі, доволі неоднозначно сприймається українським суспільством під час епідемії COVID-19. Що ж стосується нежитлового й, особливо, нежитлового будівництва, то ці напрями будівельної галузі у 2020 р. зазнали спаду через недостатність інвестицій. Останнє стало прямим наслідком економічної кризи, викликані епідемією COVID-19.

Вельми нерівномірним був вплив пандемії COVID-19 у 2020 р. і на роботу українського транспорту. Найбільше постраждали від коронакризи пасажирські перевезення. Дані Держстату України показують, що за підсумками січня – листопада 2020 р. в Україні пасажирообіг підприємств транспорту скоротився порівняно з аналогічним періодом 2019 р. більш ніж удвічі – до 46,2 %. Що ж стосується вантажообігу підприємств транспорту, то в січні – листопаді 2020 р. він в Україні становив 84,9 % проти рівня 2019 р. Утім, далеко не все скорочення обсягів вантажообігу транспорту в Україні в 2020 р. було зумовлене впливом пандемії COVID-19. Зокрема, скорочення обсягів вантажообігу трубопровідного транспорту було пов'язано, насамперед, з цілеспрямованою політикою Росії щодо формування маршрутів транспортування російського газу на експорт в обхід території України. Також негативно вплинуло на скорочення обсягів вантажообігу транспорту в Україні у 2020 р. і зменшення врожаю ряду сільськогосподарських культур. Хоча, звичайно, певна частина скорочення обсягів вантажообігу торік є наслідком негативного впливу пандемії COVID-19.

До галузей вітчизняної економіки, які доволі непогано пережили коронакризу відноситься внутрішня торгівля. Звичайно, якщо йдеться про галузь загалом, а не окремі її сегменти чи категорії суб'єктів підприємницької діяльності. Так, за інформацією Держстату України «індекс фізичного обсягу обороту роздрібною торгівлю становив: у січні – листопаді 2020 р. проти січня – листопада 2019 р. – 107,8 %; у листопаді 2020 р. проти

жовтня – 100,2 %, проти листопада 2019 р. – 112,1 %». Загалом за 2020 р. оборот роздрібної торгівлі зріс на 8,4 %, а оптовий товарооборот підприємств оптової торгівлі (юридичних осіб) – на 2,9 % проти 2019 р.

Стрімкий спад фізичних обсягів обороту роздрібної торгівлі спостерігався в березні й, особливо, в квітні минулого року. У травні – червні ця галузь вітчизняної економіки фактично перебувала в стані стагнації. З липня 2020 р. почалося її доволі впевнене зростання. Хоча в цей період темпи зростання вітчизняної роздрібної торгівлі були нижчими, ніж у 2019 р., однак все-таки вони були доволі відчутними, особливо, як порівняти з динамікою інших галузей та секторів економіки України. Інша справа, що, через адміністративно впроваджені урядом обмеження під час карантину у сфері роздрібної торгівлі, найперше постраждали дрібні підприємці. Утім, як показують наведені вище статистичні дані, це не мало вирішального значення для динаміки роздрібної торгівлі в Україні в 2020 р.

Проте, на відміну від роздрібної торгівлі, деякі інші галузі сфери послуг надзвичайно сильно постраждали від економічної кризи, спричиненої епідемією COVID-19. Зокрема, як повідомила в середині січня цього року голова Державного агентства розвитку туризму України (ДАРТ) М. Олесків під час пресконференції «Оцінка впливу COVID-19 на готельну індустрію України», «туристична галузь України у 2020 році отримала близько 60 млрд грн збитків через пандемію коронавірусу» (URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/economic/717448.html>).

Попри те, що пандемія COVID-19 у 2020 р. спровокувала в Україні істотний економічний спад, її вплив на певні макроекономічні показники розвитку вітчизняного господарства був доволі незначним, а в деяких випадках, як це не парадоксально, навіть позитивним у короткотерміновому періоді. Як зазначено, наприклад, у коментарі на офіційному сайті НБУ, «у грудні 2020 року споживча інфляція прискорилося до 5 % у річному вимірі. У місячному вимірі ціни зросли на 0,9 %. Отже, інфляція за підсумками року сягнула центральної точки цільового діапазону $5 \% \pm 1$ в. п. (відсоткових пункти – ред.), який був визначений Основними засадами грошово-кредитної політики на 2020 рік та середньострокову перспективу.

Упродовж року інфляція переважно перебувала нижче цільового діапазону $5 \% \pm 1$ в. п. Низькі темпи зростання цін зумовлювалися негативним впливом пандемії коронавірусу та карантинних обмежень на економічну активність та споживання. Падіння світових цін на енергоносії, а також зниження попиту на непершочергові товари і послуги підтримували низький рівень інфляції. Послаблення гривні позначалося на споживчих цінах з певним часовим лагом».

Водночас зростання цін виробників промислової продукції було помітно вищим за зростання споживчих цін. Так, сукупний індекс цін виробників української промислової продукції в 2020 р. становив 114,5 % . Водночас для продукції, яка йшла на внутрішній ринок, він становив 109,7 %,

а для експортної продукції – 136,1 %. Причому ця закономірність спостерігалася, по суті, для всіх категорій товарів, незалежно від їхнього призначення. Така ситуація пояснюється, насамперед, девальвацією гривні по відношенню до долара США та євро в 2020 р.

З іншого боку, індекси цін виробників промислової продукції істотно різнилися за категоріями промислових товарів залежно від їх призначення. Наприклад, ціни виробників на інвестиційні товари, що продавалися в межах України зросли на 1,8 %, а на інвестиційні товари, що експортувалися – на 10,7 %. Ціни виробників на товари проміжного споживання зросли, відповідно, на 11,5 і 39,7 %, а на споживчі товари короткострокового використання – на 13,7 і 39,3 %. Наведені цифри показують, що зростання цін виробників було вищим на ті українські товари, на які в умовах пандемії COVID-19 був вищим попит на українському та закордонних ринках. Адже, через запровадження локдаунів й інших карантинних заходів, бізнес у багатьох країнах скоротив свої інвестиційні витрати. Тоді як, наприклад, попит на споживчі товари короткострокового використання, через повсякденний попит на них, загалом змінився неістотно. При цьому, як бачимо, більше зростання цін у гривневому еквіваленті на експортовані товари було пов'язано зі згадуваною вище девальвацією української національної валюти.

Доволі швидко здешевлення гривні по відношенню до долара США та інших вільноконвертованих валют (ВКВ) протягом березня 2020 р. багато в чому було спровоковано валом повідомлень у ЗМІ щодо розгортання пандемії COVID-19. Однак надалі різке обмеження ділової активності в Україні через запровадження карантину вже в квітні стимулювало зміцнення гривні. Процес її зміцнення зупинився лише в середині травня – червні, чому сприяло зростання попиту на іноземну валюту в період масових відпусток. Відтоді курс гривні почав поступово знижуватись під контролем НБУ аж до кінця року. У результаті, станом на 31 грудня 2020 р., визначений НБУ офіційний курс гривні до долара США становив 28,2746 грн/дол.

Фінансово-економічні колізії 2020 р., пов'язані з розвитком пандемії COVID-19, позначились як на окремих складових, так і на платіжному балансі України в цілому. За інформацією НБУ, «у січні – листопаді 2020 р. профіцит поточного рахунку сягнув 6,8 млрд дол. США, або 5,1 % від ВВП (у січні – листопаді 2019 р. дефіцит становив 6,3 млрд дол. США, або 4,6 % від ВВП)».

Така різка зміна поточного рахунку була пов'язана з випереджаючим скороченням імпорту товарів і послуг в Україну порівняно з їх експортом у цей період. Значною мірою це пов'язано зі структурою українського експорту та імпорту товарів і послуг. Адже, попри скорочення ділової активності у світі через пандемію COVID-19, попит на сировину та напівфабрикати, які посідають домінуючі позиції в українському експорті, на світовому ринку впав значно менше, ніж попит на інвестиційні товари й

готову для споживання продукцію. З іншого боку, через пандемію COVID-19 в Україні зменшився попит на імпортні товари, здебільшого це інвестиційні та споживчі товари тривалого використання, і послуги. Наприклад, вплив пандемії COVID-19 на скорочення імпорту товарів і послуг вельми наочно проявився в скороченні витрат українців на закордонні подорожі за підсумками I–III кварталів 2020 р. на 2,4 млрд дол., або на 42,8 % проти аналогічного періоду 2019 р. Також скороченню вартості українського імпорту в 2020 р. сприяло значне зниження світових цін на енергоносії.

Водночас формуванню профіциту поточного рахунку платіжного балансу за січень – листопад 2020 р. сприяло те, що сума приватних переказів в Україну, основну частину яких становлять заробітки вітчизняних трудових мігрантів, навіть зросла на 1,8 % проти аналогічного періоду 2019 р. І це попри проблеми, які пандемія створювала на шляху української трудової міграції за кордон.

Щодо рахунку операцій з капіталом платіжного балансу України, то «загалом за січень – листопад 2020 року чисте кредитування зовнішнього світу становило 6,8 млрд дол. США, тоді як за відповідний період минулого року чисте запозичення становило 6,3 млрд дол. США».

За фінансовим же рахунком платіжного балансу України загалом за січень – листопад 2020 р. чистий відплив коштів становив 7,7 млрд дол. США, тоді як за аналогічний період 2019 р. чистий приплив коштів за цим же рахунком становив 9,0 млрд дол. США, повідомив НБУ. При цьому за січень – листопад 2020 р. «чистий відплив прямих іноземних інвестицій оцінено в 540 млн дол. США (у тому числі від'ємні реінвестовані доходи оцінено в 1,2 млрд дол. США). За відповідний період минулого року чистий приплив становив 5,1 млрд дол. США (із них 3,1 млрд дол. США – реінвестування доходів). Інвестиції в акціонерний капітал (крім реінвестування доходів) зменшилися до 786 млн дол. США порівняно з 1,3 млрд дол. США за 11 місяців 2019 р., чисті залучення за кредитами прямого інвестора – до 187 млн дол. США порівняно з 724 млн дол. США за 11 місяців 2019 р.».

Водночас «за січень – листопад 2020 року обсяги готівкової валюти поза банками збільшилися на 5,0 млрд дол. США, за відповідний період 2019 року – на 2,5 млрд дол. США». Мабуть, у такий спосіб бізнес, насамперед дрібний, і домогосподарства намагалися застрахувати себе від економічної невизначеності, спричиненої пандемією COVID-19.

Унаслідок поєднання згадуваних вище економічних процесів у листопаді 2020 р. український «зведений платіжний баланс був майже збалансованим: дефіцит становив лише 15 млн дол. США (у листопаді 2019 р. профіцит становив 601 млн дол. США).

При цьому, як повідомив НБУ, «за підсумками 2020 року міжнародні резерви України зросли на 15 % і на 1 січня 2021 року сягнули 29,133 млрд дол. США (в еквіваленті). Такий обсяг резервів є рекордним за останні вісім років (востаннє більший від вищезазначеного обсяг було зафіксовано ще у

вересні 2012 р.). Збільшити міжнародні резерви загалом на 3,8 млрд дол. США у кризовий рік Національному банку України вдалося за рахунок послідовної політики на валютному ринку. Зокрема, попри те, що в березні 2020 р. чистий продаж валюти центральним банком склав 2,2 млрд дол. США, регулятор згладжував коливання в бік знецінення гривні під час запровадження карантинних заходів – обсяги чистої купівлі валюти за рік перевищили 1 млрд дол. США. Одночасно в 2020 році обсяг платежів з обслуговування та погашення державного та гарантованого державою боргу склав 10,4 млрд дол. США в еквіваленті та був майже тотожним розміру надходжень на користь уряду (10,3 млрд дол. США)».

Тому, зазначено в повідомленні НБУ, на початок 2020 р. «поточний обсяг міжнародних резервів покриває 4,8 місяців майбутнього прогнозованого імпорту і є достатнім для виконання зобов'язань України та поточних операцій уряду й Національного банку».

Прямо й опосередковано вплинула пандемія COVID-19 і на український ринок праці. Зокрема, протягом 2020 р. в Україні зростало безробіття. Це підтверджують і дані Державної служби статистики. Так, якщо в I кварталі 2020 р. рівень безробіття населення України віком 15 – 70 років становив 8,6 %, то в II кварталі – вже 9,9 %, а в III кварталі 2020 р. – 9,5 %.

Така минулорічна динаміка рівня безробіття в нашій державі цілком закономірна. Можна згадати, що, на заклик Президента України В. Зеленського, навесні 2020 р. в Україну повернулися десятки тисяч, якщо не сотні тисяч, вітчизняних трудових мігрантів. Тим часом багато з них не змогли знайти роботу вдома. У II і III кварталах 2020 р. виїзд з України на заробітки до європейських країн був ускладнений саме через пандемію COVID-19, що підтверджувалося як даними державної статистики, так і повідомленнями ЗМІ. Зокрема, в II кварталі 2020 р. з України до країн ЄС виїхало в 9,3 раза менше громадян України, ніж у II кварталі 2019 р., а у III кварталі – відповідно у 3,1 раза менше, ніж за аналогічний період 2019 р. Хоча до цієї категорії відносяться не лише українські заробітчани, а й українські туристи, але значне скорочення числа вітчизняних трудових мігрантів у цей період підтверджується й багатьма повідомленнями ЗМІ, в тому числі й деяких європейських держав. Крім того, багато працівників в Україні втратили роботу через запроваджені урядом карантинні обмеження на роботу багатьох суб'єктів господарської діяльності у сфері послуг, про що вже згадувалося вище. Це підтверджується й інформацією рекрутингових агентств та онлайн-платформ з пошуку роботи (Детальніше див.: Україна: події, факти, коментарі. 2020. № 12. С. 43–57; № 15. С. 46–58).

Водночас пандемія COVID-19 загострила проблему прихованого безробіття в Україні, коли, наприклад, працівники змушені йти в неоплачувану відпустку або ж зростає борг роботодавця зі заробітної плати перед його працівниками. Цей процес відображено в державній статистичній звітності. Так, сума заборгованості із виплати заробітної плати в цілому по

Україні в грудні 2020 р. проти січня цього ж року зросла на 32,2 %, тоді як за 2019 р. зростання цього показника становило – 21,8 %, а в 2018 р. – 19,0 %.

Очікування та прогнози на перспективу

Як видно з наведеного вище, 2020 р. був вельми складним для вітчизняної економіки. Це відповідним чином позначилося на очікуваннях суб'єктів економічних відносин щодо економічних перспектив 2021 р., що знайшло своє відображення в результатах опитування керівників підприємств у 22 регіонах України, яке за щоквартальним графіком було проведено НБУ з 5 листопада до 3 грудня 2020 р. Зокрема, у IV кварталі 2020 р. вітчизняний бізнес очікував на скорочення обсягів виробництва товарів і послуг в Україні більшими темпами, ніж раніше: «у наступні 12 місяців – баланс відповідей зменшився до “мінус” 24,4 % (у III кварталі 2020 р. – “мінус” 16,1 %)». При цьому на «скорочення очікують підприємства всіх основних видів (за винятком підприємств енерго- і водопостачання) та напрямів діяльності, розмірів за кількістю працівників».

Водночас, як зазначено в документі, інфляційні очікування українських підприємців зросли та залишаються вищими за стратегічну ціль НБУ. Зокрема, «зростання споживчих цін очікується на рівні 7,9 % (у попередньому кварталі –7,0 %)». При чому «курс гривні як найвагоміший фактор для зростання споживчих цін відзначили 71,9 % респондентів» (збільшення проти попереднього опитування на 2,5 п. п. (процентних пункти ред.). Водночас очікується «середнє значення обмінного курсу через 12 місяців – 29,68 грн/дол. США» (у III кварталі 2020 р. – 28,99 грн/дол. США); «44,5 % респондентів вважають, що обмінний курс коливатиметься в межах від 29,01 грн/дол. США до 30,00 грн/дол. США».

Як наголошено в звіті НБУ, в IV кварталі 2020 р. керівники продовжували негативно оцінювати поточний фінансово-економічний стан своїх підприємств. Баланс позитивних і негативних відповідей становив «мінус» 3,2 % (у III кварталі 2020 р. – «мінус» 5,6%). Тому цілком закономірно, що респонденти очікували зниження ділової активності та були більш стримані щодо майбутнього розвитку власних підприємств у наступні 12 місяців, як порівняти з III кварталом 2020 р. Фахівці НБУ наголошують, що «погіршення рівня ділової активності відбулося через зниження позитивних оцінок щодо загальних обсягів реалізації продукції власного виробництва, інвестиційних видатків на машини, обладнання та інвентар, а також фінансово-економічного стану підприємств. Респонденти й надалі очікують зменшення кількості працівників на своїх підприємствах, а також зменшення інвестиційних видатків на проведення будівельних робіт». Однак, незважаючи на те, що очікування респондентів щодо змін фінансово-економічного стану своїх підприємств дещо знизилися, проте залишаються оптимістичними (баланс відповідей +1,3 %).

За результатами опитування у IV кварталі 2020 р. у наступні 12 місяців «респонденти всіх видів економічної діяльності, крім транспорту та зв'язку, очікують зростання загальних обсягів реалізації продукції своїх підприємств: баланс відповідей – 7,1 % (у III кварталі 2020 р. – 9,8 %). Найвищі оцінки – у підприємств енерго- та водопостачання (16,1 %). На зовнішньому ринку також очікується збільшення обсягів реалізації продукції (послуг)». Одне з найбільших – у підприємств переробної промисловості (баланс відповідей – 9,7 %). Позитивним є й те, що «підприємства, які залучають іноземні інвестиції, очікують збільшення їх обсягів: баланс відповідей – 7,0 % (у III кварталі 2020 р. – 5,9 %)».

Водночас фахівці НБУ наголошують, що «п'ятий квартал поспіль респонденти прогнозують зменшення кількості працівників на своїх підприємствах у наступні 12 місяців: баланс відповідей – «мінус» 9,9 %» (у III кварталі 2020 р. – «мінус» 10,8 %). Зменшення кількості працівників прогнозують респонденти всіх видів економічної діяльності, крім підприємств енерго- та водопостачання». І хоча прогнози скорочення кількості працівників на підприємствах у наступні 12 місяців дещо поліпшились, утім вони й так сигналізують про вірогідність збереження безробіття в Україні на рівні 2020 р.

Прикметно також, що «четвертий квартал поспіль найвагомим фактором, що обмежуватиме спроможність підприємств нарощувати виробництво, респонденти вважають недостатній попит». Хоча в IV кварталі 2020 р. частка респондентів, які планують брати кредити, по суті, не змінилася: 41,7 проти 41,9 % у III кварталі 2020 р. При цьому «посилились очікування щодо зростання закупівельних і відпускних цін підприємств» у наступні 12 місяців. «Одночасно респонденти прогнозують подальше зростання витрат на одиницю продукції та оплату праці одного найманого працівника». Останнє, на жаль, багато в чому відображає усталені витратно-інфляційні настанови вітчизняного бізнесу.

Утім, на перспективи розвитку національної економіки впливають також і настрої населення, яке є споживачем товарів і послуг, а також джерелом робочої сили. У цьому контексті вельми показовим є коментар аналітиків Info Sapiens до результатів опитувань, проведених цією маркетинговою компанією. «Українці закінчують 2020 рік з меншим рівнем споживчого оптимізму порівняно до кінця 2019 року. Індекс споживчих настроїв у грудні 2020 року скоротився на 26,3 п. п. (процентних пункти. – Прим. авт.) порівняно з груднем 2019 року: з позначки 92,2 до 65,9. Найбільших втрат зазнав індекс очікувань розвитку економіки в найближчий рік – скорочення на 44,0 п. п. з 99,0 до 55,0. Найменші втрати – за індексом очікуваних змін особистого доходу. Цей індекс скоротився на 12,5 п. п. Таким чином, споживачі є відносно більше оптимістичними щодо власних доходів у найближчі місяці, ніж щодо розвитку економіки загалом», – зазначають вони.

Отже, аналіз наведених вище ділових очікувань вітчизняних підприємців дозволяє оцінювати їх загалом у діапазоні від нейтральних до обережно оптимістичних. Та й очікування населення, особливо щодо перспективи власних доходів у найближчі місяці, теж можуть зробити свій позитивний внесок у зростання попиту на товари й послуги в Україні. Загалом все це може бути непоганою економіко-психологічною основою для поступового відновлювального зростання української економіки у 2021 р.

Водночас світовий досвід боротьби з пандемією COVID-19, й в Україні зокрема, дає певні підстави для очікувань на позитивний розвиток економічної ситуації в нинішньому році. Практично всі експертні прогнози динаміки світової та української економіки на 2021 р. і подальшу перспективу базуються на очікуванні відновлювального зростання після економічного спаду в 2020 р., спричиненого пандемією COVID-19. Відмінності в таких прогнозах пов'язані, насамперед, з різними оцінками темпів цього відновлювального зростання економіки. Зокрема, вже згадувана вище головний економіст компанії «Dragon Capital» О. Белан узагальнила прогнози зростання ВВП України в 2021 р., зроблені різними організаціями. Так, за оцінкою компанії «Goldman Sachs», ВВП України за підсумками 2021 р. може зрости проти 2020 р. на 5,7 %, за оцінкою Кабінету Міністрів України, таке зростання українського ВВП може становити 4,6 %, за оцінкою НБУ, відповідно – 4,2 %, за оцінкою Bank of America – 4,5 %, за оцінкою компанії «Dragon Capital» – 4,5 %, а за оцінкою МВФ – 3,0 % (Мир в 2021. Спецпроект журн. «Новое время страны». С. 184).

Також на початку січня цього року ЗМІ опублікували повідомлення про те, що, на думку фахівців Світового банку, представлену в січневому випуску «Перспектив глобальної економіки», ВВП України у 2021 р. зросте на 3,1 %. За прогнозом іншої міжнародної фінансової установи – Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), зростання українського ВВП у 2021 р. становитиме 3 %.

За даними останнього прогнозу Національного банку України, оприлюдненого 21 січня його головою К. Шевченком, «у 2021 році економіка майже надолужить втрати від коронакризи – ВВП України зросте на 4,2 %. Цьому сприятиме низка чинників: по-перше, подальше збільшення реальних доходів громадян підтримуватиме стійкий внутрішній попит; по-друге, зменшення невизначеності щодо розвитку пандемії вплине на відновлення інвестиційної активності.

У 2022–2023 рр. економіка продовжить зростати стійкими темпами на рівні близько 4 %» (URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/vistup-golovi-natsionalnogo-banku-kirila-shevchenka-pid-chas-presbrifingu-schodo-rishen-z-monetarnoyi-politiki-10672>).

Водночас треба підкреслити, що саме темпи зростання українського ВВП на рівні 4,6 %, згідно з оцінкою кабінету міністрів, стало основою для формування чинного державного бюджету України на 2021 р. При цьому,

звичайно, в Україні змінюватимуться й інші макроекономічні показники. Прогнозується, що інфляція буде на рівні 7,3 %, середньомісячна зарплата становитиме 13,6 млн грн, рівень безробіття – 9,2 %, експорт зросте на 2,9 %, а імпорт – на 10,6 %.

Як зазначалося вище, традиційно свої макроекономічні прогнози на наступний рік оприлюднюють різні організації. Зокрема, сайт «Бізнес Цензор» опублікував консенсус-прогнози основних макроекономічних показників України, складених Міжнародною організацією «Focus Economics», яка проводить економічний аналіз для 131 країни світу. Цей прогноз ґрунтується на результатах опитувань майже трьох десятків міжнародних та українських банків, інвестиційних компаній та аналітичних організацій.

Так, консенсус-прогноз експертів, опитаних Focus Economics, щодо зростання ВВП України у 2021 р. становить 3,9 %. Причому більше половини цих опитаних організацій вважає, що в 2021 р. ВВП України ростиме повільніше, ніж прогнозує НБУ. «З прогнозом НБУ збігаються гіпотези трьох банків: Citigroup Global Mkts, Credit-Agricole Ukraine та DekaBank». Ще шість організацій вважають, що ВВП України зросте на 4–5 %. Найбільш позитивний прогноз дають Goldman Sachs (5,3 %), ICU (5,6 %) та JPMorgan (6 %). При цьому вважається, що «драйвером росту економіки України буде внутрішнє споживання, що сприятиме росту імпорту товарів та послуг в Україну, який випереджатиме експорт. У результаті дефіцит торгівлі прогнозується на рівні 12 млрд дол. Згідно з прогнозом, на експорт у цьому році Україна продасть товарів на 45,2 млрд дол., а імпортує на – 57,2 млрд дол.». При цьому «мінімальний курс гривні до долара США, який прогнозують на кінець 2021 р., може становити 26 грн/дол. Максимальний – 30,5 грн/дол. Консенсус-прогноз – 29 грн/дол.». Варто підкреслити, що, на тлі наведеного вище торгового дефіциту України, мінімальні оцінки обмінного курсу гривні видаються некоректними.

«Хоча в 2021 р. в Україні і прогнозують відновлення від пандемії COVID-19, промислове виробництво буде рости слабкими темпами – 4,1 % по року, згідно з консенсус-прогнозом». При цьому в Україні незначно скоротиться рівень безробіття (до 9,1 %). Припускають, що за рахунок трудової міграції.

Консенсус-прогноз темпів інфляції на 2021 р. – 5,4 %. Такі темпи інфляції, на думку експертів, обумовлені «зростанням цін на український експорт, збільшенням номінальних зарплат (через збільшення мінімальної зарплати), а також відновленням внутрішнього споживання».

Також «міжнародні резерви Національного банку в цьому році можуть зменшитися з 29,1 млрд дол. до 27,9 млрд дол.», – ідеться в консенсус-прогнозі Focus Economics. Міністерство фінансів планує скоротити рівень державного боргу до ВВП на кінець 2021 р. до 63,4 %, проти 68 % – на кінець 2020 р. Плани міністерства фінансів збігаються з консенсус-прогнозом від

міжнародних банкірів, який перебуває на рівні 62,7 %» (URL: https://biz.censor.net/resonance/3242115/scho_bude_z_kursom_vvp_promvirobnitstvom_ta_oblkovoyu_stavkoju_natsbanku_v_2021_rots).

У середині січня прогноз розвитку економіки України на 2021 р., підготовлений Центром ім. О. Разумкова, оприлюднив директор економічних програм цієї організації В. Юрчишин. Зазначається, що згідно з «обережним (позитивним) сценарієм зростання ВВП на 2,5 % якраз може засвідчувати поступову і обережну пристосованість вітчизняного бізнесу й домогосподарств до складних посткоронавірусних умов. Ситуація у валютній сфері буде контрольованою завдяки утриманню відносно незначного зовнішньоторговельного дефіциту, частковому відновленню надходження ресурсів від міжнародних фінансових інститутів, продовженню припливу переказів з-за кордону, помірних валютних інтервенцій. Відтак слабка девальвація, співмірна з інфляцією, зможе зберегти нинішній реальний курс, що надасть стійкості експорту (і ВВП загалом).

Загалом «головні прогнозні макроекономічні показники для 2021 є такими: зростання реального ВВП – +2,5 % (ВВП становитиме 149 млрд дол.), інфляція (грудень до грудня) – 7,4 %, середньорічний курс – 29,7 грн/1 дол., середня заробітна плата – 12,5 тис. грн/міс., зовнішньоторговельний дефіцит – 3,6 % ВВП, валові резерви – 25 млрд дол. (4,2 місяців імпорту наступного року), зовнішній борг уряду і центрального банку – 49,5 млрд дол. (30 % ВВП)» (URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/kurs-dollar-vvp-shcho-bude-z-ekonomikoju-ukrajini-novini-ukrajini-50134816.html>).

Власні опитування експертів щодо перспектив розвитку економіки України в 2021 р. спеціально проводять і деякі вітчизняні ЗМІ. Так, згідно з найбільш вірогідним варіантом прогнозу журналу «Деньги», за підсумками 2021 р. ВВП України зросте на 3,5 – 5 %, споживча інфляція становитиме 8–11 %, обсяг золотовалютних (міжнародних) резервів знаходитиметься в межах 27–29 млрд дол. США, а обмінний курс національної валюти коливатиметься в межах 27–31 грн/дол. США. Представлено також більш оптимістичний та більш песимістичний сценарії, які редакція цього журналу, утім, вважає менш вірогідними (Деньги. 2020. № 23–24. С. 22–28).

Проведений вище аналіз дає підстави вважати, що серед розглянутих сценаріїв розвитку економіки України в 2021 р. найбільш вірогідними можна вважати прогнози, складені Кабінетом Міністрів і Національним банком України. Однак, якщо припустити ймовірність відхилення тренду розвитку української економіки від параметрів цих прогнозів, то правдивішим видається більш песимістичний сценарій економічного прогнозу на 2021р., представлений Центром ім. О. Разумкова. Це пояснюється складною міжнародною економічною і військово-політичною ситуацією та вірогідним дисбалансом між зовнішніми і внутрішніми викликами, з одного боку, та ресурсами української економіки, необхідної для адекватної реакції на ці виклики (*При підготовці цієї роботи було використано інформацію з*

таких джерел: Державна служба статистики (<http://www.ukrstat.gov.ua>); Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Офіційний веб-сайт (<http://www.me.gov.ua>); Національний банк України. Офіційне інтернет-представництво (<http://www.bank.gov.ua>); Деньги. – 2020. – № 23–24; Дзеркало тижня ([http:// dt.ua](http://dt.ua)). – 2021. – 18.01; Інтерфакс-Україна (<https://interfax.com.ua>). – 2021. – 6, 18, 20, 22; Левый берег (<http://Lb.ua>). – 2020. – 1.10; 2021. – 5. 01; Мир в 2021. Спецпроект журналу «Новое время страны». – 2020; Новое время (<http://nv.ua>). – 2021. – 14, 22; Цензор.НЕТ (<https://censor.net.ua>). – 2021. – 18.01; Info Sapiens (<https://sapiens.com.ua/ua/publication-single-page?id=143>).

Наука – суспільству

Основні напрями діяльності НАН України

Засідання Президії НАН України 20 січня 2021 р.

Під головуванням президента НАН України академіка А. Загороднього в режимі відеоконференції відбулося 20 січня 2021 р. чергове засідання Президії НАН України.

Під час засідання було заслухано дві доповіді.

З доповіддю «Українська мова як чинник державотворення: наукові засади і моделі втілення» виступив директор Інституту української мови НАН України доктор філологічних наук П. Гриценко.

Його виступ викликав жвавий інтерес учасників зібрання та цікаву дискусію. В обговоренні доповіді взяли участь запрошений для участі в засіданні уповноважений із захисту державної мови Т. Кремень, академіки В. Кремень, П. Толочко, В. Широков, І. Юхновський, Я. Яцків та доктори філологічних наук Б. Ажнюк і Є. Карпіловська.

Про відзначення 150-річчя від дня народження В. Стефаніка поінформував генеральний директор Львівської національної наукової бібліотеки України ім. В. Стефаніка В. Ферштейн.

Він також поінформував про заходи, що плануються до ювілею В. Стефаніка. Серед них наукові форуми в Києві, Івано-Франківську, Львові, що мають на меті окреслити сучасні проблеми стефанікознавства.

Під час засідання було розглянуто також ряд кадрових і поточних питань. Зокрема, було заслухано інформацію президента НАН України академіка А. Загороднього щодо засідання Національної ради України з питань розвитку науки і технологій, яке відбулося 12 січня.

Також на засіданні було затверджено Положення про вибори дійсних членів (академіків), членів-кореспондентів, іноземних членів Національної академії наук України. Діюче Положення про вибори до Національної

академії наук України було затверджено ще у 1992 р. *Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 20.01).*

***

«Одне з головних завдань – оптимізація структури академії», – заявив президент НАН України академік А. Загородній на онлайн-брифінгу для ЗМІ. На 2021 р. заплановано реформу мережі наукових установ НАН України. Оптимізація структури відбуватиметься з урахуванням результатів їх оцінювання та проведеної в минулому році державної атестації. Для практичної реалізації цієї мети в академії вже діє офіс оцінювання. Методику оцінювання розроблено в НАН України на основі кращих європейських практик.

За останні два роки ліквідовано вісім наукових установ, скорочено або реорганізовано 220 структурних підрозділів.

Також проведено оптимізацію структури апарату Президії НАН України (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.01).*

***

У 2021 р. академія планує провести повну інвентаризацію матеріально-технічної бази та земельних ділянок установ. Про це президент НАН України академік А. Загородній заявив на онлайн-брифінгу. Створено комісію з питань діяльності підприємств дослідно-виробничої сфери та інших суб'єктів господарювання НАН України.

За результатами буде визначено об'єкти нерухомості та земельні ділянки, які тривалий час не використовуються, і підготовлено пропозиції щодо репрофілювання окремих з них, передачі іншим науковим установам академії або створення на їхній базі академічних інноваційних структур (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.01).*

***

«У поточному році буде започаткована бюджетна програма щодо будівництва службового житла для молоді», – заявив Президент НАН України академік А. Загородній під час онлайн-брифінгу для ЗМІ.

Він зазначив, що ініціативу НАН України щодо будівництва службового житла для забезпечення квартирами талановитої молоді підтримали Кабінет Міністрів України, Міністерство фінансів України та Комітет Верховної Ради України з питань бюджету. «Плануємо зробити це не лише для киян, але і для молодих науковців Харкова, Львова, Одеси, Дніпра», – зазначив академік А. Загородній (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.01).*

***

Актуально до 01.03.2021

Конкурс на здобуття премій Президента України для молодих вчених у 2021 р.

Лист НАН України від 11.01.2021 № 9к/23-8 щодо оголошення конкурсу на здобуття Премії Президента України у 2021 р.

Положенням про Премію Президента України для молодих вчених (далі – Положення), затвердженим Указом Президента України від 12.06.2000 № 779 (з наступними змінами), встановлено 40 премій Президента України для молодих вчених в розмірі 40 тис. грн кожна. Відповідно до згаданого Указу організація та проведення конкурсу на здобуття зазначених премій покладено на Комітет з Державних премій України в галузі науки і техніки (далі – комітет).

Для попередньої реєстрації роботи в електронному вигляді необхідно надіслати інформацію на електронну адресу: olena.zhdanenko@kdrp-nt.gov.ua.

Консультації щодо оформлення та прийняття робіт здійснює секретаріат комітету за адресою: 03680, м. Київ, вул. Антоновича, 51, кім. 1212, тел.: (044)246–78–19, тел./факс: (044)246–63–00.

Відповідно до Положення роботи для участі в конкурсі на здобуття премії висувають наукові установи та приймаються секретаріатом комітету до 1 березня 2021 р. за наведеною адресою (**Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 13.01**).

***

Результати оцінювання ефективності діяльності наукових установ Національної академії наук України за 2016–2020 рр.

За 2016–2020 рр. процедуру оцінювання, із затвердженням результатів, пройшло 150 установ, що входять до складу Національної академії наук України, та 1 тис. 188 їхніх підрозділів.

Для проведення оцінювання було залучено 894 експерти, з них 318 (35 %) – представники позаакадемічних установ, 99 (11 %) – іноземні експерти.

З оцінених установ 119 (79,3 %) було віднесено до категорії «А» (установи-лідери за багатьма науковими напрямками), 30 (20,0 %) – до категорії «Б» (установи, що займають стабільні позиції на національному рівні). До установ, що проводять дослідження у відповідній галузі науки в Україні та є маловідомими у світовому науковому просторі (категорія «В»), віднесено одну установу – Державний дендрологічний парк «Тростянець». До категорії «Г» – установи, що демонструють низький рівень розвитку та відсутність вагомих результатів діяльності, не є унікальними у відповідній галузі науки, – не віднесено жодної установи (**Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 11.01**).

***

Під головуванням президента НАН України академіка А. Загороднього 5 січня 2021 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Президії НАН України.

Під час засідання було заслухано та обговорено два питання.

Про стан реалізації Концепції розвитку Національної академії наук України на 2014–2023 рр. поінформував віцепрезидент НАН України академік В. Богданов.

Він зазначив, що протягом 2019–2020 рр. було виконано чимало заходів, передбачених Концепцією. Це сприяло вдосконаленню та реформуванню основних напрямів діяльності НАН України.

Так, було прийнято рішення про створення Науково-технічної ради НАН України та сформовано науково-координаційні ради секцій НАН України. Одним із стратегічно важливих напрямів реформування академії було визначено підготовку пропозицій щодо внесення змін до Статуту НАН України. Було оновлено персональний склад Комісії з підготовки нової редакції Статуту НАН України, якій доручено підготувати відповідні пропозиції для подальшого розгляду Загальними зборами академії.

Також організовано розроблення проєкту Концепції національної програми розвитку гуманітарної сфери України.

Створено Комісію НАН України з питань комунікацій із суспільством й популяризації наукової діяльності. Розпочато реалізацію першого етапу вдосконалення принципів розподілу бюджетних коштів в академії. Пріоритетне місце в реформуванні діяльності академії займає питання підтримки талановитої наукової молоді. Протягом 2019–2020 рр. було започатковано 11 нових цільових програм наукових досліджень НАН України, оптимізація мережі наукових установ та організацій відповідно до показників їхньої діяльності, було організовано проведення суцільної інвентаризації нерухомого майна НАН України тощо.

Далі учасники засідання заслухали та обговорили питання чергових виборів дійсних членів (академіків) та членів-кореспондентів Національної академії наук України (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 6.01).

***

COVID-19 (2019-nCoV): поширення, заходи запобігання та лікування

Аналітична записка щодо розвитку епідемії COVID-19 в Україні

Від робочої групи з математичного моделювання проблем, пов'язаних з епідемією коронавірусу SARS-CoV-2 в Україні (базова установа – Інститут проблем математичних машин і систем НАН України).

За тиждень, 12.01–18.01.2021, відбулося збільшення оприлюдненої кількості нових виявлень, летальних випадків та одужань. Проте, імовірно, це не свідчить про погіршення епідеміологічного процесу, а, скоріше, є результатом доопрацювання недовиявлених випадків протягом святкового періоду. Спостережувана летальність демонструє сталу динаміку та лишається в діапазоні 1,5–2 %. Відносні та абсолютні обсяги тестування повільно збільшуються, позитивність тестування за кількістю нових тестів і нових виявлень зменшилася до 25 %. Кількість нових госпіталізацій та кількість активних госпіталізованих продовжує повільно спадати.

Виходячи з аналізу даних, протягом наступного тижня можна очікувати повернення надходження даних до «нормального» режиму та повернення до тенденції повільного затухання, чому також сприятиме початок дії нових карантинних обмежень, що були впроваджені після 8 січня (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 18.01*).

Сучасні дослідження та розробки академічної науки

Від досліджень Всесвіту до оборонних розробок

Про деякі найсвіжіші вагомі результати роботи вчених НАН України президент АН України академік А. Загородній поінформував на своєму онлайн-брифінгу 21 січня 2021 р.

«Серед фундаментальних досягнень я би назвав роботи астрофізиків, які відкрили нові галактики – так звані молоді галактики, які відповідають за вторинну іонізацію Всесвіту.

Завдяки тісній співпраці з Європейським центром ядерних досліджень (ЦЕРН) наші вчені отримали дуже багато фундаментальних результатів у складі міжнародних колаборацій.

Чимало фундаментальних відкриттів зроблено і в теорії твердого тіла. Це стосується властивостей специфічних матеріалів, структури нових матеріалів, наноструктур.

Не можу оминати й соціогуманітарну сферу, адже наші вчені-гуманітарії роблять дуже багато потрібного нашій державі. Виходять чергові томи академічних видань творів і праць І. Франка та Лесі Українки, які (видання) мають державотворче значення, нові томи “Енциклопедії сучасної України”, книги з історії України. Дуже багато досліджень присвячено розвитку мистецтва, історії української літератури. Усе це теж фундаментальні результати, украй важливі для суспільства, держави і кожного з нас.

Важливі також прикладні результати, зокрема ті, що стосуються оборони й безпеки держави. Маємо ряд результатів абсолютно світового рівня, зокрема використання технологій штучного інтелекту для керування безпілотними літальними апаратами (БПЛА). Частина із цих технологій уже

використовується і впроваджується у Збройних силах України. Великі напрацювання маємо і за іншими напрямками, у тому числі в галузі кібербезпеки.

Розумієте, не можна сказати, що все це – досягнення саме останнього року. Це квінтесенція, результат робіт, які ведуться впродовж кількох років. І тішуся тим, що розробки науковців нашої академії знаходять впровадження» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.01*).

***

Інтерв'ю академіка Е. Лібанової: «Україна може рухатися швидше. Якщо не змінювати напрям і правила».

На сайті інформаційної платформи «Gazeta.ua» 14 січня 2021 р. було опубліковано інтерв'ю директора Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України академіка Е. Лібанової щодо соціальних трансформацій в Україні. Вона називає єдиним критерієм успіху країни якість життя людей і пояснює, за якими показниками в Україні найгірша ситуація, а де є позитивна динаміка. «Багато років в Україні нижча, ніж у світі, середня очікувана тривалість життя. Наші люди живуть не менше, ніж в Африці. Але до середнього показника по земній кулі не дотягуємо».

Учена також навела власні роздуми щодо того, чого українцям бракує для «ривка» у якості життя: «Єдності. Кожен по-своєму бачить майбутнє і хоче, щоб усе було просто й одразу. А так не буває. В Україні за 30 років жодна влада не сформувала європейських цінностей, відчуття відповідальності за своє майбутнє. До 2050 р. нас може бути 30 млн. Як на мене, нехай менше людей, але щоб вони жили довше й краще. Хоча б 80 років».

Повний текст інтерв'ю на сайті: https://gazeta.ua/articles/opinions-journal/_ukrayina-mozhe-ruhatisya-shvidshe-akscho-ne-zminyuvati-napryam-i-pravila/1004959 (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 20.01*).

***

За перше півріччя 2020 р. рівень бідності в Україні зріс із 41 до 51 %. В ефірі програми «Сьогодні. Вдень» на «Українському радіо» 11 січня 2021 р. виступила завідувачка відділу дослідження рівня життя Інституту демографії та соціальних досліджень ім. М. Птухи НАН України кандидатка економічних наук Л. Черенко. Вона пояснила, від чого залежить рівень бідності населення та як зростання мінімальної зарплати може перезапустити економіку.

Учена зазначила, що пандемія коронавірусу підкосила не лише здоров'я українців, а й завдала відчутного удару по фінансовому становищу населення. За даними соціологічних опитувань, рівень бідності істотно зріс,

проте кількість автомобілів на дорогах тільки зростає. Експертка пояснює: «Те, що економіка в тіні – це безумовно. Офіційні дані свідчать, що в тіні 30–40 %. Насправді цей показник близький до 50 %». На питання, кого зараховують «до бідних», Л. Черенько зазначає: «Рівень бідності – це фактичний прожитковий мінімум. Не той прожитковий мінімум, що закладений у бюджет і складає близько 2 тис. Фактичний прожитковий мінімум становить 4 тис. грн. Разом з тим велика частина пенсіонерів отримує пенсію 2500–3000 грн».

Вона наголошує на залежності рівня бідності від мінімальної зарплати: «Зростання мінімальної зарплати – дуже серйозний механізм. Це фактично єдиний державний регулятор прямого впливу на стандарти оплати праці в країні. Тому будь-яке істотне підвищення мінімальної заробітної плати запускає дуже позитивну ланцюгову реакцію. На жаль, це не вигідно для бізнесу. З початку 1990 років ми живемо за моделлю низьких стандартів оплати праці, коли праця є економічно не вигідною» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 18.01*).

Наукові видання НАН України

Вийшла друком книга «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи».

Видавництво «Родовід» надрукувало книгу «НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи», яку упорядкував керівник Центру культурологічних студій Інституту історії України НАН України доктор історичних наук С. Білокінь (НАРБУТ. Студії. Спогади. Листи [Реконструкція знищеного 1933 року «Нарбутівського Збірника»] / упоряд. С. Білокінь. Київ : Родовід, 2020. 408 с.).

Історія «Нарбутівського збірника» драматична. Задумали мистецьку монографію ще за життя мистця. У 1920 р. у віці 34 років Г. Нарбут несподівано помер. Після його посмертних виставок у 1922 р. у Петербурзі та в 1926 р. у Києві було створено комітет з підготовки збірника під орудою Ф. Ернста, відомого мистецтвознавця та земляка Г. Нарбута. Статті замовили найвідомішим дослідникам. Довго готували, але через безгрошів'я 1920-х років і драму комуністичної цензури «Нарбутівський збірник» надрукували лише в 1933 р. Й одразу в друкарні... знищили весь наклад. Головна причина – на той час були репресовані майже всі автори, а дехто й розстріляний.

Щасливе завершення історії сталося лише в 2020 р. З ініціативи історика С. Білоконя видавництву «Родовід» вдалося відтворити «Нарбутівський збірник», доповнивши його кількома текстами – спогадами друзів і колег, у тому числі В. Кричевського, М. Зерова, автобіографічними уривками, статтями мистецтвознавців середини ХХ ст., листами тощо (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 25.01*).

***

«Цивілізаційна суб'єктність України: від потенцій до нового світогляду і буття людини»

Монографія віцепрезидента НАН України академіка С. Пирожкова та доктора філософських наук, професора Н. Хамітова.

У монографії здійснено осмислення цивілізаційної суб'єктності України – такого стану розвитку, коли наша країна сама вирішує свою цивілізаційну долю, обирає ідентичність і партнерів. Автори ставлять і розв'язують проблему винайдення ефективної методології осягнення країни як суб'єкта історії та геополітики. Вони розробляють методологію метаантропологічного потенціалізму, що дає змогу зрозуміти реальні можливості країни для створення її гуманістичного цивілізаційного проєкту, який сприятиме гідній самореалізації людини. У праці обґрунтовано необхідність формування нової системи безпеки в умовах гібридної війни, а також євроатлантичний вектор як каталізатор суб'єктності України. Підкреслено важливу роль суспільної консолідації як засобу реалізації суб'єктності. Осмислено світоглядний вимір суб'єктності. Це дало змогу авторам визначити перспективи суб'єктності України у ХХІ ст. Для науковців, викладачів, аспірантів, студентів, державних діячів та всіх, хто цікавиться проблемами цивілізаційного розвитку України як суб'єкта історії та сучасності.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту всесвітньої історії НАН України (протокол № 8 від 26 листопада 2019 р.). Електронний варіант <https://files.nas.gov.ua/PublicMessages/Documents/0/2021/01/210115213819467-3206.pdf> (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 15.01*).

***

Вийшов друком 29-й випуск міжвідомчого збірника наукових праць «Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки».

Збірник присвячений актуальним проблемам історії міжнародних відносин, зовнішній політиці та зв'язкам України із зарубіжним світом, питанням всесвітньої історії. Розглядаються, зокрема, зв'язки України з Аргентиною, Грецією, Польщею, Чехословаччиною, країнами Бенілюксу, зовнішня політика Великої Британії, Європейського Союзу та нові виклики гонки озброєнь. Представлено також методологічні, історіографічні й аналітичні розвідки.

(Бібліографічні дані: Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки. Вип. 29 : міжвідом. зб. наук. пр. / відп. ред. С. В. Віднянський. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2020. 341 с. Повнотекстова версія за посиланням: <http://resource.history.org.ua/issue/mo/2020/29>) (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 14.01*).

***

Вийшов друком № 6 науково-популярного журналу «Світогляд» (за листопад – грудень 2020 р.), який видають Національна академія наук України та Головна астрономічна обсерваторія НАН України.

У номері член-кореспондент НАН України, академік НАМН України І. Трахтенберг ділиться враженнями «Про загальні збори НАН України».

Інтеграція української науки у світовий інформаційний простір є першочерговим завданням. Чи сприяє цьому практика публікацій російською мовою? Із цього приводу цікава дискусія «Про мову науки в Україні» між доктором економічних наук В. Соловйовим (Інститут досліджень науково-технічного потенціалу і історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України) та членом-кореспондентом НАН України А. Негрійком (Інститут фізики НАН України).

Підвищення глобальної температури поверхні Землі є однією з проблем планетарного масштабу, що викликає нестихаючий інтерес протягом останніх десятиліть. Доктор технічних наук, член-кореспондент НАН України Б. Басок та кандидат технічних наук Є. Базєєв (Інститут технічної теплофізики НАН України) у статті «Глобальне потепління: проблеми, дискусії та прогнози» аналізують проблему та вказують на необхідність розробляти в Україні заходи адаптації до можливих природних змін.

Науковці з Академії наук КНР професор Т. Уао та професор Ф. Чен у статті «По Шовковому шляху» описують, як зростає розуміння наслідків зміни клімату в регіоні пан-третього полюсу, та обговорюють дві стратегії подолання проблеми, а також важливі для цієї найбільшої посушливої області північної півкулі дослідницькі ініціативи.

Про «Багаторазове прискорення розвитку рослин під впливом апарату щадної індуктотерапії» інформують кандидат медичних наук О. Федорич (Таврійський національний університет ім. В. І. Вернадського), кандидат хімічних наук В. Галімова (Національний університет біоресурсів і природокористування України) та доктор технічних наук І. Суровцев (Міжнародний ННЦ інформаційних технологій та систем НАН України і МОН України).

Слова У. Беррі «Те, що ти робиш із землею, ти робиш із самим собою» стали епіграфом до статті «Слово про плуг» доктора географічних наук, академіка АН ВШ України С. Позняка (Львівський національний університет ім. І. Франка).

Доктор філософії В. Бугрим спостерігав «Загадково-аномальне птахопадіння» над с. Хмелів Сумської області, про що і розповідає читачам.

Інтерв'ю Богдана Залізняка з Наталією Шаховською – автором проєкту «Система підтримки прийняття рішень моделювання поширення вірусних інфекцій», завідувачкою кафедри систем штучного інтелекту Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій Національного

університету «Львівська політехніка» «Професор Наталія Шаховська: “50,5 млн людей у світі захворіли на covid-19”».

У рубриці «Видатні особистості» доктор історичних наук С. Гелей (Львівський торговельно-економічний університет) присвячує прощальне слово «Пам’яті Вовканича Степана Йосиповича – професора, доктора економічних наук, колеги та друга “світогляду”», видатного науковця, провідного наукового співробітника Інституту регіональних досліджень НАН України.

Доктор історичних наук С. Кульчицький (Інститут історії України НАН України), аналізуючи «Більшовицький державний переворот у листопаді 1917 року», причому не тільки з нових джерел, приходять до цікавих і несподіваних висновків.

«Нереалізований проєкт альтернативної України» – матеріал кандидата філологічних наук Н. Федорака (Львівський національний університет ім. І. Франка) про українське видання «Апології паломництва до східних країв» М. Смотрицького (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 4.01).

Діяльність науково-дослідних установ

Академік А. Загородній: «Плагіат і фальсифікація наукових досліджень – це свідчення хвороби суспільної моралі». Про це Президент НАН України заявив на своєму онлайн-брифінгу 21 січня 2021 р.

«Якщо говорити про захист дисертацій, то людина має скласти вступний іспит до аспірантури, скласти кандидатський іспит чи пройти курс підготовки доктора філософії та скласти відповідні іспити, має виступити на семінарах за результатами своїх досліджень. Потім потрібно доповісти на засіданні вченої ради інституту, потім переконати опонентів у тому, що результати дійсно цікаві. Поява плагіату свідчить про те, що на всіх цих етапах хтось недопрацює. Коли результати роботи доповідаються на семінарах (а це обов’язково має бути), у яких беруть участь провідні фахівці у відповідній галузі, це означає тільки одне: або вони не слухають, їм це не цікаво, або дуже формально до всього цього ставляться. Так не мусить бути. Ми створили Комісію із захисту науки, протидії псевдонауці та фальсифікації наукових досліджень. Її очолив дуже знаний, дуже відповідальний, дуже авторитетний і принциповий науковець – академік А. Наумовець. До цієї комісії ввійшли не лише члени академії, а й фахівці, які вже продемонстрували свою здатність боротись і зацікавленість у боротьбі з плагіатом (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 22.01).

***

Актуально до 15.04.2021

II Міжнародна наукова конференція «Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство» (анонс)

В Інституті мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (Київ) 25–26 травня 2021 р. відбудеться II Міжнародна наукова конференція «Академік Олександр Савич Мельничук і сучасне мовознавство».

Тематика конференції:

- Роль О. С. Мельничука в історії мовознавства;
- Питання теорії мови та методології лінгвістичних досліджень;
- Мова в її зв'язках із мисленням та суспільством;
- Теорії мовного знака, мова як знакова система;
- Проблеми лінгвогенезу;
- Проблеми сучасної компаративістики;
- Зіставно-типологічне дослідження мов світу;
- Історія та етимологія слов'янських мов;
- Дослідження слов'янського синтаксису;
- Українська і слов'янська діалектологія;
- Робочі мови: українська, інші слов'янські, англійська.

З огляду на невизначену епідеміологічну ситуацію захід відбудеться в комбінованому форматі: очна форма (передбачає безпосередню участь доповідачів) та дистанційна (передбачає онлайн-доповідь на платформі zoom).

Для участі в конференції просимо до 15 квітня 2021 р. надіслати анкету учасника (завантажити анкету: <https://bit.ly/3bwTHQK>).

Анкету просимо надсилати на адресу Оргкомітету: oleksandrmelnichuk2021@gmail.com, зазначивши тему листа «анкета».

Адреса Оргкомітету: Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України, вул. Грушевського, 4, к. 717, м. Київ.

Відповідальна особа: кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Г. Зимовець. Тел.: +38(044)279-02-92; факс: 278-71-82 (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 12.01*).

Кадрова політика НАН України

«Сподіваюся, після виборів до складу академії частка жінок зросте», – наголосив час онлайн-брифінгу президент НАН України академік А. Загородній.

Відповідаючи на запитання журналістів, президент НАН України академік А. Загородній зазначив, що в новому складі Президії НАН України кількість жінок збільшилася.

«Зараз оголошено вибори до складу академії. Формулюючи свої побажання до контингенту новообраних членів НАН України, я особливо наголошував, щоби серед них також були жінки (звісно, поряд із урахуванням таких важливих моментів, як науковий доробок, наукова репутація, вік). У нас є кандидатури, які гідно представлятимуть українську науку і належать до кращої половини людства. Ми не можемо збільшити представництво жінок за один день. Але хочу сказати, що в академії вже сьогодні близько 46–48 % науковців – жінки. І серед докторів наук їх чимало, і серед членів академії. І їх буде більше» (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.01).

***

Актуально до 12.02.2021

Від Національної академії наук України

Національна академія наук України відповідно до свого Статуту повідомляє про наявність вакансій дійсних членів (академіків) і членів-кореспондентів НАН України.

Відповідно до п. 5 Статуту Національної академії наук України дійсними членами (академіками) НАН України обираються члени-кореспонденти НАН України, які створили визнані вітчизняною та світовою науковою спільнотою наукові школи, запропонували підхід до розв'язання наукових проблем, що мають велике теоретичне чи практичне значення, провадять активну науково-громадську діяльність. Членами-кореспондентами НАН України обираються доктори наук, які мають визнаний вітчизняною та світовою науковою спільнотою науковий доробок, розв'язали наукову проблему, що має вагомое теоретичне чи практичне значення, провадять активну науково-громадську діяльність. Дійсними членами (академіками) НАН України та членами-кореспондентами НАН України можуть бути обрані громадяни України.

Пропозиції щодо висунення кандидатів у дійсні члени (академіки) та члени-кореспонденти НАН України подаються до Президії НАН України протягом одного місяця від дня публікації цього повідомлення.

Документи подаються особисто або надсилаються поштою за адресою: Президія Національної академії наук України, вул. Володимирська, 54, Київ, 01601. Довідки за тел.: 234–21–50, 234–07–07, 235–30–55 (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 12.01).

***

Актуально до 21.03.2021

Про оголошення конкурсу на заміщення посад директорів наукових установ НАН України

Національна академія наук України відповідно до свого Статуту та Методичних рекомендацій щодо особливостей обрання керівника державної наукової установи, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від

14 грудня 2016 р. № 998 «Деякі питання обрання та призначення керівника державної наукової установи», оголошує конкурс на заміщення посад директорів наукових установ НАН України.

Установи НАН України, про які йдеться у повідомленні:

- Інститут відновлюваної енергетики НАН України;
  - Інститут геологічних наук НАН України;
  - Інститут експериментальної патології, онкології і радіобіології ім. Р. Є. Кавецького;
  - Інститут електрофізики і радіаційних технологій;
  - Інститут математики Національної академії наук України;
  - Інститут органічної хімії;
  - Інститут прикладної математики і механіки НАН України;
  - Інститут проблем безпеки атомних електростанцій НАН України;
  - Інститут проблем кріобіології і кріомедицини Національної академії наук України;
  - Інститут проблем моделювання в енергетиці ім. Г. Є. Пухова;
  - Інститут технічної теплофізики НАН України;
  - Інститут фізіології ім. О. О. Богомольця;
  - Інститут чорної металургії ім. З. І. Некрасова НАН України;
  - Інститут ядерних досліджень;
  - Фізико-хімічний інститут ім. О. В. Богатського НАН України
- (Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.01).*

Наука і влада

Президента НАН України академіка А. Загороднього введено до персонального складу Ради національної безпеки і оборони України.

Указ про зміну у складі РНБО України підписав Президент України В. Зеленський 20 січня 2021 р. *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 20.01).*

***

Президента НАН України академіка А. Загороднього затверджено головою Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки.

Президент України В. Зеленський 15 січня 2021 р. підписав указ про внесення змін до складу Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки, яким було затверджено у складі та призначено головою Комітету з Державних премій України в галузі науки і техніки президента Національної академії наук України академіка НАН України А. Загороднього *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 19.01).*

***

Президент НАН України академік А. Загородній узяв участь у засіданні Національної ради України з питань розвитку науки і технологій.

Президент НАН України академік А. Загородній 12 січня 2021 р. узяв участь у засіданні що відбулося в режимі онлайн. Головував на зібранні Міністр освіти і науки України, голова Адміністративного комітету Національної ради С. Шкарлет.

Одним із питань було обговорення результатів діяльності робочих груп цього консультативно-дорадчого органу при Кабінеті Міністрів України.

Про оновлення системи пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та інноваційної діяльності доповів заступник голови Адміністративного комітету Національної ради, перший заступник міністра освіти і науки України член-кореспондент НАН України М. Кизим.

Щодо законодавчого забезпечення і шляхів реформування Національної академії наук та національних галузевих академій наук України виступили член-кореспондент НАН України М. Кизим, президент Національної академії наук України академік НАН України А. Загородній, президент Національної академії аграрних наук України академік НААН України Я. Гадзало, президент Національної академії педагогічних наук України академік НАН та НАПН України В. Кремень, президент Національної академії правових наук України академік НАПрН України О. Петришин та голова Наукового комітету Національної ради О. Колежук.

Виступаючи перед колегами, А. Загородній зупинився на питаннях, пов'язаних саме з реформуванням Національної академії наук України. Серед основних напрямів очікуваних змін він назвав такі: проведення повної інвентаризації матеріально-технічної бази та земельних ділянок установ НАН України, оптимізація структури академії, удосконалення системи управління та організації діяльності, запровадження нових підходів до фінансування наукової діяльності, підвищення ефективності наукової діяльності на пріоритетних напрямках науки і техніки, підтримка наукової молоді, розвиток інноваційної діяльності, посилення експертних функцій академії, інтегрування науки і освіти та розширення міжгалузевої співпраці.

Далі він наголосив, що реформа НАН України потребуватиме внесення відповідних змін у статут академії та певних законодавчих новацій. Академія вже подала кілька пропозицій і продовжує їх напрацьовувати.

Президент НАН України підкреслив, що реформування наукової сфери неможливе без суттєвого поліпшення її фінансування та виконання законодавчих вимог щодо умов оплати праці науковців.

Учасники засідання прийняли рішення, серед іншого, про погодження з пропозицією президента НАН України академіка А. Загороднього щодо організації діяльності та самостійного здійснення академією заходів із вдосконалення її структури, управлінської та наукової діяльності

(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 13.01).

Здобутки української археології

У Звенигороді завершилися дослідження на місці давньої княжої столиці.

Розкопки проводили археологи «Рятівної археологічної служби». Експедицію очолювала старша наукова співробітниця відділу археології Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України докторка історичних наук В. Гупало. 28 грудня 2020 р. учені завершили цей проєкт.

Під час розкопок у фундаменті забудови XVII–XVIII ст. археологи виявили тесані камені княжого палацу.

«Нинішні розкопки в Звенигороді не є чимось особливим. Це чергова ланка великого ланцюжка в історії археологічних досліджень, що тривають вже понад 150 років. Звенигород є настільки цікавою і, до певної міри, унікальною пам'яткою, що кожен дослідник, який проводив тут розкопки, був приречений на здійснення більших чи менших відкриттів», – зауважує В. Гупало. Учена зазначає: «Під час розкопок ми добралися до материка. Особливо багато ми тут зустріли скам'янілих моллюсків – різної форми белемнітів. Натомість все те, що залягає над материком та іншими передматериковими проширками, показує як забудовувався цей терен. На сьогодні ми можемо сказати, що відкрили два будівельні горизонти укріплень, які існували в княжу добу».

За словами археологині, сьогодні можна стверджувати й про періодизацію забудови в Звенигороді: «XI ст. пов'язуємо із Володарем Ростиславичем – одним з братів Ростиславичів, правнуком Ярослава Мудрого. Він заснував у Звенигороді свою княжу столицю. А над горілим шаром знаходяться рештки перебудови, які здійснив князь Володимирко Володарович. Отримавши в спадщину місто від батька, він почав перебудовувати його і створив насправді столицю, яка мала європейське обличчя з регулярним розплануванням передмість, вулиць, провулків». «Щодо знахідок, то ми досліджували ті ділянки, які не зачепили 1985 р. Але незважаючи на обмежену площу, ми дістали цікаві знахідки. Тут виявлені наконечники стріл, шпора, зокрема останки чоловіка, ймовірно, оборонця міста, який стояв на валу і обороняв Звенигород від монголо-татарів 1241 р. Знайдені тут були підвісні печатки, фрагменти лампадок і, звичайно, найбільше посуду, адже лише в Звенигороді трапляється своєрідний тип мисок із заглибленим дном, які слугували одночасно і як накривка. У науковому обігу є такий термін, як миски звенигородського типу», – підкреслила археологиня *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 5.01).*

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

«Ми мусимо посилити свою присутність у європейській програмі «Горизонт Європа»»

На онлайн-брифінгу 21 січня 2021 р. президент НАН України академік А. Загородній окреслив пріоритети міжнародної співпраці академії.

«Міжнародна співпраця повинна мати і тяглість, і нові елементи. Ми продовжуватимемо розвивати міжнародну співпрацю з тими інституціями, з якими ми вже маємо досвід і добрі результати. Якщо говорити про фізику, то це ЦЕРН, МАГАТЕ, Об'єднаний інститут ядерних досліджень, Об'єднаний дослідницький центр Європейської комісії.

Так само, сподіваюся, продовжуватимемо і посилюватимемо співпрацю з Міжнародним інститутом прикладного системного аналізу в Австрії. Це дуже потужний інститут, який займається глобальними проблемами, зокрема, змінами клімату та їхнім впливом на розвиток суспільства й економіку. Наразі там долучились і до вивчення впливу пандемії COVID-19 на суспільство та розвиток економіки.

Ми дуже ефективно співпрацюємо з такою міжнародною спільнотою, як Євратом (програма Євратома, до речі, була комплементарною до програми «Горизонт-2020»).

Сподіваємося на новий виток співпраці в наших стосунках з колегами зі США. Свого часу США були донорами Українського науково-технічного центру, який фінансував дуже багато цікавих розробок.

Думаю, ми приречені на наукову співпрацю з КНР і маємо там дуже великі перспективи. У Цзіліні створено інститут передових досліджень, де наразі активно працюють кілька наших колег. Загалом, є багато наробок», – зазначив академік А. Загородній (*Національна академія наук України (http://www.nas.gov.ua). – 2021. – 21.01).*

***

Актуально до 30.06.2021

Програма PASIFIC: постдокторські стипендії в інститутах Польської академії наук

Польська академія наук (ПАН) оголошує стипендіальну програму PASIFIC (Polish Academy of Sciences' Individual Fellowships: Innovation & Creativity), яка фінансується Європейським Союзом у рамках фонду MSCA COFUND. Програма PASIFIC надає можливість отримати дворічні постдокторські стипендії провідним дослідникам будь-якої національності з різних наукових дисциплін.

Участь у програмі дає змогу проводити дослідження в одному з 68 інститутів ПАН або в Міжнародному інституті молекулярної та клітинної

біології у Варшаві. Кожен стипендіат PASIFIC отримає бюджет для досліджень у розмірі 93 000 євро та місячну стипендію в 2500 євро (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 18.01*).

***

Розробки українських учених затребувані в Угорщині

ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В. К. Макутова НАН України» впродовж 2019–2020 рр. у межах теми науково-дослідних робіт «Правова модель сталого розвитку України» працював над вивченням соціально-економічного потенціалу розвитку транскордонного співробітництва між Україною і державами Європи та визначенням потреб у вдосконаленні відповідного національного законодавства.

Визначне місце в ряді науково-практичних робіт займає публікація «Інституційно-правовий вимір участі України в європейських об'єднаннях територіального співробітництва», підготовлена в 2019 р. під науковою редакцією директора ДУ «Інститут економіко-правових досліджень ім. В. К. Макутова НАН України» члена-кореспондента НАН України В. Устименка та декана юридичного факультету ДВНЗ «УжНУ» доктора юридичних наук, професора Я. Лазура. Ця публікація містить перше в Україні науково-практичне дослідження з означеної тематики, виконане на замовлення ЄОТС ТИСА, яке нині є єдиним та успішним прикладом участі України в подібних об'єднаннях транскордонного співробітництва з державою – членом Європейського Союзу.

Минулого року це видання вийшло угорською мовою. Це свідчить про те, що розроблене дослідження викликало практико-орієнтований інтерес з боку угорських членів ЄОТС ТИСА, а також і Центральноевропейської служби сприяння транскордонним ініціативам та Міністерства зовнішньої економіки і закордонних справ Угорщини. Значення цієї події примножується тим фактом, що Угорщина є лідером серед держав-членів ЄС зі створення європейських об'єднань територіального співробітництва, підтримуючи разом із ЄС функціонування понад 20-ти таких об'єднань. При цьому важливо, що розвиток транскордонного співробітництва є ключовим пріоритетом політики сусідства Європейського Союзу (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2020. – 30.12*).

Інноваційні розробки та технології

Науковий парк «Академ.Сіті» створить середовище для інноваційного підприємництва та комерціалізації наукових розробок. Про цю ініціативу НАН України її президент академік А. Загородній розповів на онлайн-брифінгу.

«Ідея створення наукового парку “Академ.Сіті” виникла в Київському академічному університеті. Вона зацікавила Міністерство освіти і науки Німеччини, яке погодилося оцінити ефективність створення цього парку, і вже мав би бути закінчений пілотний проєкт, але вплинув COVID-19, трохи відтермінувавши остаточне рішення. Проте попередній висновок – позитивний. Концепція парку полягає в тому, що це інноваційне середовище. До його складу можуть входити малі компанії (стартапи, спінофи), підрозділи інститутів. Завдання ж у тому, щоб розробки інститутів не лежали в столі чи шухляді, а щоби знайшлися ініціативні люди, які б узялися просувати ці розробки на ринок. Звісно, дуже важлива підтримка Київської міської державної адміністрації. Наразі це питання з нею обговорюється. Планується підписання меморандуму щодо можливості створення наукового парку. Організаційне питання, звісно, дуже непросте, проте в нас є бажання його реалізувати. Хочемо, щоб такий парк народився», – повідомив президент НАН України академік А. Загородній (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 21.01).

Інформаційно-комунікаційні технології

Актуально до 11.02.2021

Оголошується конкурс науково-технічних проєктів за Програмою інформатизації НАН України на 2021 р.

Проведення конкурсу спрямоване лише на виконання проєктів установами НАН України. Установи, що не підпорядковані НАН України, можуть бути тільки співвиконавцями проєкту.

2. До участі в конкурсі допускаються лише проєкти, що спрямовані на виконання завдань Програми інформатизації НАН України.

3. Проєкт має бути спрямованим на виконання одного або кількох з переліку конкурсних завдань або їх частин.

4. Фінансування проєкту визначається замовником Програми інформатизації НАН України (президія НАН України) лише на поточний рік.

5. Для участі в конкурсі виконавець у зазначений в оголошенні термін має подати Запит на виконання проєкту, оформлений відповідно до форми запиту, затвердженої Постановою Президії НАН України від 19.12.2018 р. № 339 «Про затвердження Порядку формування тематики та контролю за виконанням наукових досліджень в НАН України».

Термін проведення конкурсу: 11.01–11.02.2021.

Заповнені форми запитів подаються в Інститут програмних систем НАН України. Адреса: 03187, м. Київ, просп. Академіка Глушкова, 40, корпус 5, приймальня. Обов'язково відправляти електронні копії Запитів на електронну адресу: П. Перконос peter@protoka.kiev.ua (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 11.01).

Питання екології та уникнення техногенних катастроф

Проблема комплексного управління водними ресурсами в басейні річки Дністер

У рамках реалізації Проєкту ГЕФ / ПРООН / ОБСЕ / ЄЕК ООН «Сприяння транскордонному співробітництву та комплексному управлінню водними ресурсами в басейні річки Дністер» 12 січня 2021 р. відбулася зум-конференція, у якій взяли участь експерти України та Молдови. Обговорювали питання забезпечення еколого-репродуктивного попуску з Дністровського водосховища для поліпшення екологічного стану річки та збереження біорізноманіття гідробіонтів та навколоводних птахів.

Директор Інституту гідробіології НАН України член-кореспондент НАН України С. Афанасьєв представив матеріали аналізу наявних відомостей щодо гідробіологічного режиму, стану рибних запасів та біорізноманіття басейну Дністра загалом та з огляду на режими еколого-репродуктивного попуску з Дністровського водосховища, а також дайджест анкет учасників зібрання.

Зум-конференція збіглася з офіційним візитом в Україну президента Республіки Молдова М. Санду. Проблема розподілу води між верхньою частиною басейну та Дністровськими плавнями є однією з найболючіших (найчутливіших) в українсько-молдовських відносинах. За підсумками свого першого візиту в Україну президент Молдови М. Санду написала в своєму телеграм про складні переговори з проблем ГЕС (енергетика і вода) та підкреслила, що для Молдови ці питання є стратегічними та одним з національних пріоритетів (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 19.01).

***

На сайті інформаційного ресурсу «Главком» 13 січня 2021 р. було опубліковано коментар заступника директора з наукової роботи Інституту вугільних енерготехнологій НАН України доктора технічних наук І. Вольчина щодо Національного плану скорочення викидів, у розробленні якого він брав участь.

Національний план скорочення викидів (НПСВ) було затверджено у 2017 р. Він почав діяти з 2021 р., проте в ньому не передбачені фінансові механізми його реалізації і через це його неможливо виконати. Про це заявив науковець: «Найперша перешкода – абсолютно немає механізму його реалізації, насамперед фінансового механізму. Щоб реалізувати ці природоохоронні заходи, потрібні дуже значні кошти».

За твердженням науковця, генеруючі підприємства наразі не мають джерел фінансування для здійснення реконструкції обладнання чи побудови нових газоочисних установок. Експерт повідомив, що сьогодні через спад економіки в країні держава виконує вимоги НПСВ, але без фінансування

вона почне його порушувати вже через кілька років: «Поки що ми зобов'язань не порушуємо. Але якщо нічого не робити, то в 2024 р. вже прийдемо до невиконання НПСВ».

На його думку, кошти на екомодернізацію енергопідприємств можуть з'явитися за умови збільшення тарифів на струм, і це рішення має бути ухвалене на державному рівні: «Ми маємо чесно сказати населенню. Приблизно підраховали, що треба на 5–7 % підняти ціну на електроенергію. Цим шляхом йшла Німеччина, зараз цим шляхом іде Польща. У них спеціальний податок на електроенергію, всі споживачі, і приватні, і юридичні особи, і підприємства, всередині країни платять гроші додаткові. Вони невеликі, на рівні 5 %. З них 5 % іде на фінансування нових потужностей Польщі, включаючи і спорудження газоочисних установок».

Експерти зазначають, що примусова зупинка блоків ТЕС для виконання вимог НПСВ створить дефіцит генерувальних потужностей в Україні, який доведеться покривати за рахунок імпорту електроенергії з Росії і Білорусі (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 16.01*).

***

На сайті мультимедійної платформи «Укрінформ» 4 січня 2021 р. було опубліковано коментар старшого наукового співробітника Інституту геохімії навколишнього середовища НАН України кандидата біологічних наук О. Орлова щодо рослинного світу Житомирського Полісся та змін, що в ньому відбуваються.

На початку листопада з'явилася новина про те, що в річці Тетерів під Житомиром науковці виявили тропічну ряску, яка досі не зустрічалася на території України. Про неї тоді повідомила професор Т. Федонюк. Вона акцентувала, що це не перша нова рослина для Житомирщини.

Донедавна в Україні було відомо 6–7 локалітетів пухирника південного (*Utricularia australis*), причому виключно на Закарпатті. На Житомирщині за останні кілька років пухирник звичайний О. Орлов знайшов лише один раз, а цей вид – десятки. Рослина занесена до Червоної книги України. У її редакції від 2009 р. зазначається про вісім локалітетів пухирника південного, які зосереджені на Закарпатті. Вперше на теренах Житомирщини рослину в 2014 р. знайшов учень О. Орлова, а тепер професор Д. Якушенко. Фото рослини він надіслав дослідникам у Німеччину, звідки відповіли, що це саме пухирник південний.

Науковець повідомив і про червонокнижний еритроній собачий зуб. Раніше вважалось, що рослина поширена в основному на Закарпатті. Утім він виявив, що вона росте на 400 га в Романівському районі Житомирщини. Там утворили заказники місцевого значення «Собачий зуб» і «Довгий брід» (*Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua>). – 2021. – 11.01*).

До уваги держслужбовця

А. Шумілова, мол. наук. співроб. НБУВ

Нові надходження довідково-бібліографічних видань до фондів НБУВ

1. Абрамова Л. С. Довідковий словник термінів та визначень з організації та безпеки дорожнього руху : словник / Л. С. Абрамова, Г. Г. Птиця, В. В. Ширін : М-во освіти і науки України, Харків. нац. автомобілі.-дорож. ун-т. – Харків : ХНАДУ, 2017. – 228 с. – Бібліогр.: 225–226.

Словник-довідник створено з метою упорядкування професійних термінів у галузі організації та безпеки дорожнього руху, що використовуються в нормативних документах державного рівня. У виданні вміщено значну кількість словосполучень, що використовуються у фаховій літературі. Словник містить 800 термінів та визначень українською та російською мовами. Подано перелік використаних державних нормативних документів України з організації та безпеки дорожнього руху.

Шифр НБУВ: Ва831032

Шифр ВНБІ: ОЗ я2 А16

2. Англо-іспансько-український дипломатичний словник / за ред.: Н. А. Шпак, І. О. Нечаюк, О. Б. Лавриненко ; Дипломат. акад. України ім. Г. Удовенка при М-ві закордон. справ. – Київ ; Кам'янець-Подільський : Друк. «Рута», 2019. – 128 с. – Бібліогр. : с. 126–127.

Словник містить 3018 слів та словосполучень зі сфери дипломатії, політики, права, міжнародних відносин. До видання включено також економічні, фінансові та військово-політичні терміни. Словник забезпечує офіційний український переклад з англійської й іспанської мов та сприяє упорядкуванню, стандартизації фахової термінології.

Шифр НБУВ: Ва837102

Шифр ВНБІ: Ш12–4 я2 А64

3. Балух В. О. Релігійна палітра ранньомодерної України у постатях : словник / В. О. Балух, В. П. Коцур ; М-во освіти і науки України, Нац. акад. пед. наук України. – Чернівці : Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2019. – 600 с. : фот.

У виданні представлено життєпис і творчий шлях понад 300 державних, релігійних, культурно-освітніх діячів ранньомодерної України, нерозривно пов'язаних з історією Православної та Греко-Католицької церков

і протестантських течій на українських землях. Подана основна література про них і наведені ілюстрації, які увиразнюють їхню діяльність.

Шифр НБУВ: Вc66397

Шифр ВНБІ: Э37(4УКР)д я2 Б20

4. Богуслаєв В. О. Термінологічний словник-довідник з трибології (український, російський, англійський) : навч. посіб. / В. О. Богуслаєв, Л. Й. Івченко, В. І. Кубіч, М. В. Фролов ; за заг. ред. Л. Й. Івченка ; М-во освіти та науки України, Запоріж. нац. техн. ун-т. – Запоріжжя : Мотор Січ, 2018. – 218 с. – Бібліограф.: с. 216–217.

У посібнику надано визначення термінів і короткі відомості, які відносяться до тертя, зношування, мащення, будови поверхневих шарів і методів їхнього дослідження. Сучасний термінологічний словник складається з трьох окремих словників українською, англійською та російською мовами. Задля полегшення пошуку необхідних термінів у кожному із словників поряд з основним терміном курсивом надається його переклад на інші мови. Словник складено за алфавітно-гніздовою схемою.

Шифр НБУВ: Ва836260

Шифр ВНБІ: К4 я2 Т35

5. Боровик А. В. Тлумачний словник пенітенціарної лексики / А. В. Боровик, О. Г. Колб ; ред. Л. А. Богуш ; М-во освіти і науки України, Міжнар. економіко-гуманітар. ун-т ім. акад. С. Дем'янчука. – Луцьк : Ж. В. Гадяк, друк. «Волиньполіграф», 2018. – 340 с.

Науково-довідкове видання присвячено дослідженню змісту кримінальної субкультури та її впливу на правопорядок у суспільстві та державі. Словник покликаний сприяти удосконаленню діяльності, спрямованої на блокування, нейтралізацію причин та умов як рецидивної, так і в цілому злочинності в Україні.

Шифр НБУВ: Ва829092

Шифр ВНБІ: Х88(4УКР) я2 Б83

6. Видання з автографами українських діячів науки і культури : кат. колекції Нац. іст. б-ки України. / Нац. іст. б-ка України, Н.-д. від. стародруків, цінних та рідкісних вид. ; уклад. Н. О. Горська ; ред. О. І. Марченко, С. І. Смілянець, К. Г. Таранюк-Русанівський ; відп. за вип. А. Скорохватава. – Київ : Вид. дім. «Вініченко», 2018. – Вип. 1. – 416 с. : фот. – Бібліогр.: с. 405–415.

У книзі представлено та описано представлені на виданнях автографи відомих в українській історії діячів. Каталог створено на основі електронної бази даних (БД), до якої увійшли видання з автографами з фонду науково-дослідного відділу стародруків, цінних і рідкісних видань Національної історичної бібліотеки України. Всього в БД нараховується близько 400

розширених описів видань з власними та дарчими написами українських, російських, білоруських діячів. Випуск 1 увібрав 184 примірники книг та періодичних видань. Зокрема, для каталогу відібрані написи на книгах істориків, історіографів, археологів, археографів, філософів, літературознавців, мистецтвознавців, музеєзнавців, діячів церкви, інших гуманітаріїв, економістів, діячів природничих наук, зокрема медицини. Автори інскриптів переважно є й авторами подарованих ними книг. Хронологічні рамки: 1663–1993 рр.

Шифр НБУВ: В357616/1

Шифр ВНБІ: Я181(4УКР)2 В42

7. Голянич М. Мовний портрет села Тюдів : словник : у 2-х томах / М. Голянич ; наук. ред. П. Ю. Гриценко ; Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. – Т. 1: А–М. – 1000 с. : дод., фот.

У виданні представлено результати діалектологічного дослідження, розкрито особливості говірки села Тюдів Косівського району Івано-Франківської області. Перший том словника містить слова і стійкі звороти, що репрезентують говіркове мовлення мешканців села. У книзі представлено лексику різних тематичних груп, пов'язану, передусім, з господарською діяльністю жителів села, їхнім побутом, обрядовими діями, рисами характеру людини, позначенням часу тощо. Кожна стаття містить реєстрове слово (представлене у початковій формі), пояснення його значення, ілюстрації – фрагмент говіркового мовлення, в якому наявне відповідне слово. Відтворено говіркове мовлення різних комунікативних ситуацій, цільового спрямування та стильових різновидів усного мовлення. Зокрема, представлено етикетні формули, народні прикмети, вислови філософського змісту, загадки, пісенні тексти, дражнили, жарти-примовки.

Шифр НБУВ: В357924/1

Шифр ВНБІ: Ш141.4–314 я2 Г63

8. Гудзь В. В. Довідник історичних термінів / В. В. Гудзь, О. В. Карвасовська, О. М. Ситник ; відп. за вип. С. Л. Рева. – Харків : Лідер, 2019. – 128 с. : портр.

Видання базується на сучасному рівні історичних і суспільно-правових знань та досягнень як вітчизняної, так і світової історичної науки. Довідник містить роз'яснення історичних термінів і понять, які найчастіше вживаються для характеристики історичних явищ, процесів, подій.

Шифр НБУВ: Ва838534

Шифр ВНБІ: Т я2 Г93

9. Дурнов Є. С. Історія держави та права України : термінол. слов. / Є. С. Дурнов, Ю. В. Кривицький, Ю. В. Сокур. – Київ : Вид. дім «Гельветика», 2019. – 192 с. : фот. – Бібліогр.: с. 188–190.

У словнику зібрано більше 1500 слів, які пов'язані з історією держави та права України.

Шифр НБУВ: Ва832038

Шифр ВНБІ: Х2(4УКР) я2 Д84

10. Лисенко І. Зарубіжні співаки в Україні : енциклопед. слов. / І. Лисенко. – Кам'янець-Подільський : Друк. «Рута», 2019. – 272 с.

У запропонованому виданні вперше в історії нашої культури представлено зарубіжних співаків різних країн, які гастролювали чи тривалий час працювали в Україні, починаючи з початку ХІХ ст. Це представники вокальної культури Італії, Іспанії, Польщі, Болгарії, а також США, Канади, які своїми виступами в українських театрах збагачували українську вокальну культуру. У довіднику подана інформація й про співаків колишнього СРСР, які сьогодні представляють культуру окремих держав.

Автор видання менше звертав увагу на біографічні подробиці зарубіжних співаків (часом їх було просто неможливо знайти), а більше – на деталі їхніх виступів в Україні.

Шифр НБУВ: Ао275191

Шифр ВНБІ: Щ31(0)д я2 Л63

11. Меморіальна бібліотека Джеймса Мейса в НаУКМА : путівник / уклад.: О. Л. Жолудь, О. В. Олофінська, Т. М. Сидорчук [та ін.] ; відп. за вип. Т. В. Чорна ; Нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», Наук. б-ка. – Київ : НаУКМА, 2019. – 507 с. : портр.

Вдова Джеймса Мейса, Наталя Дзюбенко-Мейс, у 2005 р. передала матеріали з особистої колекції до Наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянська академія». На підставі цього зібрання було сформовано Меморіальну бібліотеку Джеймса Мейса. У путівнику представлено повний опис цієї книжкової й архівної колекцій документів відомого американського дослідника історії України. Путівник містить бібліографію праць Джеймса Мейса, зокрема книжки, статті з газет і часописів, збірників, енциклопедій, матеріали конференцій.

Видання складається з двох частин: 1. Книжкові видання; 2. Опис архіву Джеймса Мейса. До обох частин путівника укладено іменні покажчики. Видання відкриває біографія Джеймса Мейса. Хронологічний каталог охоплює видання з 1814 до 2013 р. Путівник налічує 2767 бібліографічних записів. При описі періодичних видань у вихідних даних подано роки першого й останнього номерів, наявних у колекції. Видання, що мають кілька примірників, подано під єдиним порядковим номером, в описі зазначено маргіналії, дарчі написи тощо. При складанні путівника майже всі

примірники переглянуто de visu. Тематичні рамки колекції визначаються сферою особистих зацікавлень власника і охоплюють історію України та СРСР ХХ ст., а також художні, політологічні, географічні, природничі та інші видання. За видовою ознакою – це монографії, наукові збірники, словники, довідники, енциклопедії, путівники, періодичні, літературно-художні видання тощо.

Шифр НБУВ: Ва836635

Шифр ВНБІ: Я181(4УКР)23 М45

12. Національний освітньо-науковий глосарій / редкол.: В. Г. Кремень (голова) [та ін.] ; Нац. акад. пед. наук України. – Київ : КОНВІ ПРІНТ, 2018. – 272 с. – Бібліогр.: с. 115–121.

У довідковому виданні узагальнено поняттєво-термінологічний освітньо-науковий апарат, який використовується міжнародною, європейською і українською фаховою спільнотою, унормованим вітчизняним законодавством про освіту та наукову і науково-технічну діяльність, міжнародними документами регуляційно-рекомендаційного характеру щодо освіти і досліджень. Перелік статей містить визначення 490 ключових освітньо-наукових термінів, що відображають їхню сутність характеристики, контекстуальну основу застосування. У 7 додатках до переліку термінів та їхніх визначень наведено найбільш вагомі міжнародні документи, які унормовують актуальну освітньо-наукову термінологію.

Глосарій містить терміни та їхні визначення, які актуальні для реформування національних сфер освіти та наукової і науково-технічної діяльності з метою підвищення їхньої ефективності і конкурентоспроможності, враховує світові тенденції, відповідає пріоритетам державної освітньої і наукової політики. За основу переліку термінів глосарію узяті термінологія нових законів про освіту, вищу освіту, наукову і науково-технічну діяльність та щодо освіти осіб з особливими потребами, також відповідних підзаконних нормативно-правових актів.

Шифр НБУВ: Ва833513

Шифр ВНБІ: Ч30 я2 Н35

13. Парламентська діяльність: цінності, стандарти, компетентність : словник-довідник / за заг. ред.: К. О. Ващенко, В. А. Гошовської ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Каф. парламентаризму та політ. менеджменту. – Київ : НАДУ, 2018. – 208 с. – Бібліогр.: с. 175–178. – (Серія «Депутатська бібліотека»).

У виданні вперше розкрито понятійне поле парламентської діяльності крізь призму цінностей і стандартів. Зокрема, сучасну філософію та логіку підходів до визначення, трактування, реалізації цих обов'язкових компонентів діяльності народних депутатів висвітлено в чотирьох словникових рубриках: «Парламентаризм та парламентська діяльність»,

«Цінності парламентської діяльності», «Стандарти парламентської діяльності», «Парламентська компетентність та відповідальність». Словникові рубрики наповнені нерівномірно. Найбільшою рубрикою є четверта – «Парламентська компетентність та відповідальність».

Шифр НБУВ: Ва833301

Шифр ВНБІ: Х80(4УКР) я2 П18

14. Пезешкіан Н. Лексикон позитивної психотерапії : довідник / Носсрат Пезешкіан, Анас Азіз ; пер. з нім. М. В. Отенка ; за ред. С. А. Отенко. – Київ : ТАЛКОМ, 2019. – 192 с. : фот. – Бібліогр.: с. 189–190.

У довіднику стисло викладені основні поняття позитивної психотерапії та суміжних напрямів психології, психіатрії. Словниковий розділ видання доповнено додатком з прикладами та ілюстраціями. Всього в книзі понад 250 статей, які лаконічно розкривають сутність основних понять і термінів позитивної психології. У назві кожної статті наводяться відповідники німецькою й англійською мовами, як вони подаються в оригінальному виданні.

Шифр НБУВ: Ва834669

Шифр ВНБІ: Р11/36 я2 П24

15. Податки та оподаткування: словник афоризмів / уклад.: А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Г. О. Партин. – Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2019. – 124 с. – Бібліогр.: с. 119–123.

Словник містить понад 700 афоризмів щодо податків, податкової справи та оподаткування.

Шифр НБУВ: Ао275432

Шифр ВНБІ: Я438 П-44

16. Світова історія ХХ–ХХІ століть : енциклопед. слов. / за ред. І. Підкови і Р. Шуста ; редкол.: В. Мельник (голова), С. Качараба, З. Баран [та ін.] ; наук. ред. і упоряд. І. Підкова ; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Вид. 2-ге, допов. – Львів : Простір-М, 2019. – 1282 с.

Енциклопедичний словник є другим і доповненим виданням, у якому вміщено відомості про основні міжнародні організації й інституції, представлено короткі довідкові матеріали про політиків, громадських і релігійних діячів культури, діяльність яких вплинула на історію людства у новітні часи. Видання доповнено кількома сотнями нових статей, що відображають складні та суперечливі політичні тенденції перших десятиліть ХХІ століття. Історію України розглянуто як складову частину світового історичного процесу.

У словнику майже 2500 гасел, які тлумачать найуживаніші історичні терміни і поняття, що зустрічаються в науковій і навчальній літературі, в

інформаційному просторі. У назвах статей, які складаються з двох або кількох слів, на перше місце винесено головний за змістом термін. Для зручності користування словником у пошуку потрібних матеріалів та уникнення повторень використовується система покликань: від загальних термінів і понять до конкретних.

Шифр НБУВ: Со37016

Шифр ВНБІ: ТЗ(0)6 я2 С24

17. Словник законодавчих і нормативних термінів містобудівної діяльності : термінол. слов. А. Сітнікова. – Хмельницький : А. А. Мельник, 2019. – 484 с. : фот.

У виданні зібрано офіційно сформульовані у Законах, Державних будівельних нормах, Національних (Державних) Стандартах та інших нормативних документах терміни містобудівної діяльності, зокрема архітектури, будівництва, інвестиції, нерухомості. Видання не охоплює абсолютно всі чинні будівельні норми та національні стандарти, але містить найбільш поширені, ті, що найчастіше використовуються у професійному середовищі.

Довідковий апарат складається зі списку скорочень і переліку документів. Наприкінці в додатку наведено відомості про ТОВ «Будівельна компанія «ВТМ», ТОВ «Хмельницький завод будівельних матеріалів», ТОВ «Укрстандарт», ТОВ «Хмельницькархпроект» та про автора.

Шифр НБУВ: Ва836895

Шифр ВНБІ: Х8(4УКР) я2 С41

18. Сюсько М. Словник невідмінюваних в українській мові іменників / М. І. Сюсько, Я. М. Шебештян. – Ужгород : Гражда, 2017.– 260 с. : фот. – Бібліогр.: с. 253–257.

У словнику зафіксовано понад десять тисяч словникових одиниць – загальних назв і власних найменувань географічних об'єктів; подано вказівки щодо наголошення, граматичних форм (рід, число), значення та походження (у випадку запозичень) цих одиниць. Специфіка невідмінюваних іменників в українській мові в тому, що значення відмінка, як, до речі, й значення граматичного роду, виражається тут не закінченням, а іншими (аналітичними, синтаксичними) мовними засобами.

Словник складається з двох різних за обсягом частин: перша охоплює апелятивну лексику, а друга – одиниці одного з різновидів пропріальної лексики: індивідуальні географічні найменування. До реєстру було здебільшого включено назви більш помітних природних (вершин, водоспадів, вулканів, гір, озер, річок тощо) і створених людиною (агломерацій, держав, регіонів, комун і т. ін.) об'єктів, але без пошуків

етимона – відновлюваної первісної форми даної одиниці мови (кореня, слова, фразеологізму).

Шифр НБУВ: Ва831440

Шифр ВНБІ: Ш141.4–41 я2 С98

19. Термінологічний словник з гігієни та екології (україно-російсько-англійський) / Е. М. Білецька, Н. М. Онул, О. В. Антонова [та ін.] ; за ред. Е. М. Білецької ; Дніпропетр. мед. акад. М-ва охорони здоров'я, Каф. загальної гігієни. – Дніпро: Акцент ПП, 2019. – 187 с.

Видання призначено для студентів магістратури, галузі знань 22 «Охорона здоров'я», за спеціальністю 221 «Стоматологія» та 222 «Медицина». Принцип розташування термінів у словнику – за абеткою, одночасний переклад з української на російську та англійську мови. Форма розміщення – у таблиці.

Шифр НБУВ: Ва833370

Шифр ВНБІ: Р11/36 я2 Т35

20. Томіленко Л. Лексичний фонд української мови початку ХХ ст. і сучасні прізвища : слов.-довід. / Л. М. Томіленко ; НАН України, Укр. мовно-інформ. фонд. – Івано-Франківськ : Фоліант, 2019. – 100 с.

Пропоноване видання містить слова, відібрані з російсько-українських перекладних лексикографічних праць початку ХХ ст., що нині побутують у мові переважно як власні назви – прізвища. Зокрема, подана інформація з трьох перекладних лексикографічних праць (В. Дубровський «Словник московсько-український» (1918), С. Іваницький й Ф. Шумлянський «Російсько-український словник» (1918), «Російсько-український словник» (1924–1933) за редакцією А. Кримського). Уведено до реєстру й невелику кількість невідомих чи маловідомих слів, які з найбільших нинішніх загальномовних лексикографічних джерел містяться лише у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (2005) за редакцією В. Бусла. З'ясовано й подано значення цих слів: зафіксовані одиниці, що в аналізованих джерелах мають інші (ніж тепер) значення. Назви в довіднику подано за алфавітом із короткими тлумаченнями. Біля всіх реєстрових одиниць зазначено кількість словників, у яких їх виявлено.

Шифр НБУВ: Ва833373

Шифр ВНБІ: Ш141.4–314 я2 Т56

21. Українські видавці від давнини до сучасності : бібліогр. слов.-довід. / за заг. ред. О. В. Терханової. – Дніпро : Ліра, 2019. – 144 с.

У виданні подано відомості про діячів української видавничої галузі. Словник-довідник вміщує близько 50 статей, які містять бібліографічні відомості та характеристику діяльності кожного з видавців. Наприкінці

словникової статті подається список використаної літератури та прізвище автора тексту.

Шифр НБУВ: Ва837478

Шифр ВНБІ: Ч617(4УКР)д я2 У45

22. Фразеологізми в ідіостилі Анатолія Свидницького : словник / уклад.: Б. О. Коваленко, Н. Д. Коваленко ; М-во освіти і науки України, Кам'янець-Подільський нац. ун-т ім. І. Огієнка. – Кам'янець-Подільський : Рута, 2019. – 364 с.

У виданні подано фразеологізми, наскрізно вибрані з художніх і фольклорно-етнографічних творів А. Свидницького – письменника-подолянина, представника шістдесятників ХІХ ст. Подано значення сталих виразів, визначено їхню специфіку через порівняння з одиницями словника української літературної мови; продемонстровано особливості фразеологічних вживань у рукописах автора й академічному виданні його творів.

У словнику фразеологізмів ідіостилю А. Свидницького подано усі фразеологічні одиниці, прислів'я, приказки тощо, ужиті в творах письменника. Структура словникової статті охоплює: заголовне слово; реєстровий фразеологізм із його варіантами; тлумачення семантики фразеологізму в творах; фразеологізм-відповідник, який фіксує академічний «Фразеологічний словник української мови»; тлумачення; ілюстративний матеріал; паспортизація фразеологізму, яка включає в себе назву твору, сторінку, на якій засвідчено сталий вислів; ілюстративний матеріал, узятий із рукописів письменника.

Шифр НБУВ: Ва834693

Шифр ВНБІ: д С24

23. Хвіст В. О. Словник-довідник з історії української державності / В. О. Хвіст ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України, [Каф. міжнар. відносин і сусп. наук]. – Київ : Компринт, 2019. – 306 с.

Пропонований словник-довідник є комплексною та систематизованою добіркою найбільш уживаних історичних, політологічних і соціологічних термінів, понять з історії української державності, викладених у зручній та доступній формі. Вміщено короткі статті, в яких розповідається про найголовніші події й факти з історії українського народу. Біографічні дані про державних, громадських діячів і митців України висвітлюють духовні надбання українського народу, засвідчують невмирущість та еволюцію на всіх етапах історичного розвитку ідеї української державності і постійне прагнення до втілення її в реальне життя. Довідковий апарат складається з термінологічного й іменного покажчиків.

Шифр НБУВ: Ва839631

Шифр ВНБІ: Т3(4УКР) я2 Х30

24. Хомич В. Т. Міжнародна ветеринарна гістологічна номенклатура : термінол. слов. / В. Т. Хомич, Т. А. Мазуркевич, Н. В. Дишлюк, Ж. Г. Стегней, С. І. Усенко ; за ред. В. Т. Хомича. – Київ : О. В. Ямчинський, 2019. – 276 с. – Бібліогр.: с. 274–275.

У термінологічному словнику латинською, англійською й українською мовами наведені сучасні міжнародні гістологічні терміни, які використовують у ветеринарній медицині. Це перше видання міжнародної ветеринарної гістологічної номенклатури українською мовою. Підготовка цього словника до публікації є результатом багаторічної міжнародної наукової співпраці та охоплює більше 50 років.

Терміни наведені в двох колонках. Між колонками термінів зазначено індексний номер для полегшення їхнього пошуку. Латиномовні терміни є першоосновними і забезпечують однозначні орієнтири, які можна використовувати для перекладу на будь-яку мову, в даному випадку на англійську. У виданні використовувався варіант британської англійської мови. Різні стилі заголовків і відступів використовуються для позначення ієрархічного відношення одного терміну до іншого.

Шифр НБУВ: Ва835049

Шифр ВНБІ: П5/6 я2 М58

25. Швидкий В. К. Український тлумачний словник радіотехнічних термінів / В. К. Швидкий. – Вид. 2-ге, допов. – Львів : Простір-М, 2018. – 496 с. : фот. – Бібліогр.: с. 494–495.

У словнику надано тлумачення українською мовою більш ніж 2350 термінів з радіотехніки і суміжних наук. Видання містить порівняно стислі тлумачення термінів із загальних питань радіотехніки та детальні роз'яснення з основних понять. Тлумачення максимально насичені конкретними відомостями при збереженні доступності викладення для можливо більшого кола читачів. Під час укладання словника використані стандарти, міжнародна система фізичних одиниць, словники, довідники, підручники для ВНЗ, конспекти лекцій Харківського інституту радіоелектроніки, періодичні науково-технічні видання. У термінах, назви яких похідні від прізвищ вчених, наведено коротку довідку про вченого. Одиниці вимірювань фізичних величин подані відповідно до сучасного варіанту метричної системи одиниць СІ (система інтернаціональна) українською й англійською мовами. Для зручності користування надано перелік скорочень використаних у словнику та абетки грецької, латинської, української мов.

Шифр НБУВ: Ва836619

Шифр ВНБІ: 384 я2 Ш35

26. Ясенчук О. 600 біографій. Генерали, старшини, козаки : нариси / О. Ясенчук ; рец. Т. П. Демченко. – Мена : Домінант, 2019. – 320 с. – (Серія «Бібліотека красзнавця»).

Мета видання – донести правдиву інформацію про історичні події до мешканців прикордонних з Росією територій, зокрема про становлення Української держави. Довідник є спробою системного дослідження біографій вояків українських армій часів Визвольних змагань 1917–1921 рр. – уродженців Чернігівської області. Довідник містить 632 біографії українських генералів, старшин, козаків Армії Української Народної Республіки, а також Армії Української Держави П. Скоропадського. Щодо національного складу, то загалом це українці, проте є незначна кількість росіян, білорусів, євреїв, поляків. Є в цій книзі й декілька біограм про жінок, які боролися за створення незалежної України. Соціальний стан вояків – переважно селяни й козаки, помітний відсоток міщан, є вихідці з духівництва, дворянства, купці, робітники. Географічні дані наведені згідно з сучасним територіальним поділу.

У «Додатках» наведено спогади безпосередніх учасників бойових дій на теренах Чернігівщини з більшовицькими військами. Спогади редаговані згідно з сучасним правописом.

Шифр НБУВ: Ва832283

Шифр ВНБІ: Ц4(4УКР)д я2 Я80

27. Березюк Н. М. Вчений і бібліографія. ХІХ – середина ХХ століття: нариси. Бібліографія бібліографій / Н. М. Березюк ; ХНУ ім. В. Н. Каразіна. – Харків, 2019. – 200 с. : фот. – (Видатні постаті в історії Харківського університету).

Історико-бібліографічне дослідження знайомить з бібліографічною спадщиною науковців Харківського університету, які внесли вагомий доробок у становлення і розвиток вітчизняного бібліографознавства, в теорію, методику та практику бібліографування.

Матеріали, що увійшли до видання, охоплюють період ХІХ – середини ХХ століття, пов'язаний з розвитком на теренах України книговидавничої діяльності. До праці включено 15 біобібліографічних статей про вчених – представників гуманітарних і природничих наук. Кожна стаття-персоналія складається з трьох розділів.

Перший – містить біографічний нарис про життя та діяльність науковця в контексті бібліографічного доробку. Другий розділ «Праці» складається з 315 основних бібліографічних праць учених, головним чином, фундаментальних, що охоплюють значні історичні періоди в часовій послідовності. Бібліографічні описи здійснено відповідно до чинних стандартів. До третього розділу «Література» увійшло 369 використаних джерел, які включають відомості про вчених.

Довідково-пошуковий апарат – алфавітний покажчик персоналій.

Шифр НБУВ: Ва834197

Шифр ВНБІ: Ч75(4УКР)д я1 Б48

28. Бібліографічні джерела зарубіжної україніки (друга половина XIX – початок XXI століття): матеріали до бібліографії : наук.-допом. покажч. / упоряд. В. Березкіна ; наук. ред. Т. Д. Антонюк ; Нац. акад. наук України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського, Ін-т книгознавства. – Київ, 2019. – 244 с.

Покажчик підготовлено за матеріалами довідково-інформаційного фонду відділу зарубіжної україніки НБУВ, наукової бібліотеки Національного університету «Києво-Могилянської академії» та Бібліотеки ім. О. Ольжича. Видання містить 809 позицій. Це вибрані різногалузеві вторинні опубліковані та неопубліковані, періодичні, неперіодичні, продовжувані видання, випущені поза межами України, а також на території України упродовж 1858–2017 рр.

Покажчик складається з: передмови «Від упорядника», матеріалів до бібліографії, системи допоміжних покажчиків, списку скорочень. Основна частина посібника упорядкована за формально-хронологічним принципом. Більша частина документів опрацьована *de visu*. Опис кожного документа супроводжується інформацією про місце його зберігання або отримання відомостей про документ.

Для різноаспектного розкриття змісту покажчика та полегшення користування ним подається система допоміжних покажчиків. До кожного з них наведена анотація, що визначає особливості його побудови. Покажчики розміщено наступним чином: іменний; систематичний; місць видань творів друку; видавців і видавництв, видавничих організацій, установ та друкарень; перелік періодичних видань, матеріали з яких вміщено у покажчику.

Шифр НБУВ: Вc66035

Шифр ВНБІ: Я101(4УКР) Б59

29. Володимир Іванович Большаков : бібліогр. вчених / уклад. Т. А. Шпаковська ; Придніпров. держ. акад. будівництва та архітектури. – 2-ге вид., доп. – Дніпро : ПДАБА, 2018. – 416 с.

Видання розповідає про життєвий шлях і наукову, педагогічну, міжнародну та громадську діяльність доктора технічних наук, професора, відомого вченого в галузі будівельного матеріалознавства, ректора Придніпровської державної академії будівництва та архітектури, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки та премії Президії НАН України ім. Г. В. Курдюмова – Володимира Івановича Большакова.

Довідково-бібліографічний покажчик наукових праць складається з двох частин: «Короткий нарис наукової, науково-організаційної та громадської діяльності, доктора технічних наук, професора

В. І. Большакова», «Наукові праці доктора технічних наук, професора В. І. Большакова (1970–2017)». Друга частина має три розділи: «Монографії, навчальні посібники, підручники» та додаток до першого розділу; «Статті», «Авторські свідоцтва та патенти».

Шифр НБУВ: Ва837053

Шифр ВНБІ: д Б79

30. Вулиці Рівного Вам розкажуть : бібліогр. покажч. / ЦБС м. Рівне ; уклад. Л. О. Грищук ; відп. за вип. В. О. Гупалюк ; Центр міська б-ка ім. В. Г. Короленка. – Рівне : Волин. береги, 2019. – 256 с.

Покажчик присвячений вулицям міста Рівне. Зокрема, містить інформацію про пам'ятники, пам'ятні знаки, меморіальні та анотаційні дошки, що розміщені на вулицях; музеї, культові споруди, навчальні заклади, бібліотеки, розважальні заклади тощо. Також подано короткі довідки про події, персоналії, котрим присвячено назви вулиць, і літературу про них. До книги увійшла інформація про старі назви вулиць, а також про нові, що були перейменовані та утворені у 2016–2018 рр. Поряд із сучасною вказано колишню назву вулиці.

Видання знайомить з бібліографічними описами книг, статей із періодичних видань, опублікованих із 1970-х рр. ХХ ст. і до теперішнього часу. До деяких описів додано анотації, що мають уточнюючий характер.

Довідково-пошуковий апарат включає: покажчик назв вулиць, проспектів, майданів; покажчик осіб, котрим присвячені назви вулиць за галузями діяльності персоналій; покажчик використаних періодичних видань.

Шифр НБУВ: Ва836689

Шифр ВНБІ: ТЗ(4УКР-РІВ) я1 В-88

31. Губерський Леонід Васильович : біобібліогр. покажч. / упоряд.: І. І. Тіщенко, Л. Є. Герасименко ; за наук. ред. О. О. Сербіна ; М-во освіти і науки України, Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Наук. б-ка ім. М. Максимовича. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2019. – 607 с.

Покажчик представляє науковий доробок відомого українського вченого-філософа, академіка НАН України та НАПН України Л. В. Губерського у науково-дослідній, науково-педагогічній та адміністративній діяльності. Матеріали видання систематизовано за розділами: «Передмова», «Хронологічний покажчик друкованих праць Л. В. Губерського», «Публікації та згадки про Л. В. Губерського на сторінках друкованих видань». Довідково-пошуковий апарат складається з алфавітного покажчика праць та іменного покажчика.

Перший розділ включає наукові, публіцистичні, навчально-методичні, довідкові праці та видання, упорядником яких є вчений, а також роботи за

його редакцією. Другий розділ упорядкований аналогічно до першого розділу за хронологією. Для розширення інформативного поля бібліографічні описи супроводжуються цитатами та анотаціями довідкового, уточнювального змісту. До іменного покажчика увійшли прізвища авторів, співавторів, укладачів, редакторів, рецензентів публікацій та осіб, згаданих у назвах статей і анотаціях. Усі видання, які внесено до біобібліографії, переглянуто *de visu*.

Бібліографія охоплює період з 1965 до 2019 рр. Загальна кількість описів становить 2714 позицій: праць – 1192, література про науковця – 1522.

Шифр НБУВ: Ва841131

Шифр ВНБІ: д Г-93

32. Державна бібліотека України для юнацтва: роки творчої праці (1975–2015) : бібліогр. покажч. / уклад. С. Настенко ; ред. В. Кучерява ; М-во культури України, Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2015. – 85 с.

Покажчик присвячений 40-річчю бібліотеки. У виданні висвітлена видавнича діяльність Державної бібліотеки України для юнацтва майже за весь період її існування. Матеріал поданий за хронологією. Довідково-пошуковий апарат містить іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837838

Шифр ВНБІ: Ч734(4УКР)7 я1 Д36

33. Жаботинська Світлана Анатоліївна : біобібліогр. покажч. / уклад.: Г. В. Лещенко, О. Ю. Радченко ; авт. вступ. сл. О. П. Воробйова ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького, Наук. б-ка ім. М. Максимовича. – Черкаси : Є. І. Гордієнко, 2019. – Вип. 13. – 64 с. : фот. – (Бібліографія вчених України).

У покажчику подано біографію, перелік наукових праць та інформацію про діяльність відомої української вченої й педагога, доктора філологічних наук, професора кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького Світлани Анатоліївни Жаботинської.

Матеріал систематизовано за структурними частинами: «Життєвий і творчий шлях», «Основні дати біографії», «Колеги про ювілярку», «Навчальні курси, які викладає проф. С. А. Жаботинська», «Автореферати дисертацій», «Хронологічний покажчик друкованих праць», «Редаговані праці», «Наукова школа проф. С. А. Жаботинської», «Матеріали про ювілярку», «Профілі в науково-метричних базах даних». У списку друкованих праць монографічні наукові видання виділено жирним шрифтом.

Довідково-пошуковий апарат представлений іменним покажчиком, переліком умовних скорочень. Наприкінці видання надано анотацію англійською мовою.

Шифр НБУВ: Ва838043

Шифр ВНБІ: д Ж12

34. Життя після війни: реабілітація учасників ООС : бібліогр. покажч.-дайджест / уклад. В. Вовк ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2019. – 71 с.

У виданні вміщено інформацію про державні та громадські організації, створені для допомоги в реабілітації ветеранів. Надані відомості і бібліографічні описи книг і статей з періодичних видань, веб-бібліографічних ресурсів, присвячених порадам психологів щодо того, як знайти себе у мирному житті, розповідям про успішні випадки адаптації до нього й навіть про успішне започаткування власного бізнесу. В окремих розділах представлені добірки фрагментів із текстів, думки та висловлювання ветеранів.

Покажчик складається: зі вступного слова «Від укладача»; п'яти розділів: «Життя після війни: психологічна реабілітація», «Провідні реабілітаційні центри в Україні», «Спеціальні програми та проекти реабілітації для ветеранів», «Життя без обмежень: професійна адаптація», «Ваші права та пільги»; післяслова та п'яти додатків: «Корисна інформація», «Бібліотерапія: зцілення книгою», «Емоційне відновлення після повернення із зони бойових дій», «Вправи на релаксацію (аутогенне тренування)», «Практичні вправи на саморегуляцію».

В останньому розділі подана інформація, яка допоможе бійцям одержати відповіді на питання стосовно прав учасників бойових дій та інвалідів війни.

Шифр НБУВ: Ва837828

Шифр ВНБІ: Ю9 я1 Ж74

35. Зроби це зараз. Будь щасливим і успішним без метушні : реком. бібліогр. покажч. / уклад. Г. Буркацька ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2019. – 64 с.

Покажчик знайомить зі світовими бестселерами, які змінили життя багатьох людей. Книжкові новинки міжнародних книжкових ярмарків – Книжкового Арсеналу, «МЕДВІН: Книжковий світ», Львівського Форуму видавців – доповнені виданнями 2014–2018 рр. Бібліографічні джерела структуровані за трьома розділами: «Про мотивацію і власний тайм-менеджмент», «Про щастя», «Про успіх». У тандемі вони відповідають на такі питання: «Як організувати час?», «Як знайти щастя в собі», «Як стати успішним?». Довідково-пошуковий апарат містить іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837831
Шифр ВНБІ: Ю9 я1 3-90

36. Екологія рідного краю : бібліограф. покажч. / Департамент культури, туризму та культурної спадщини Кіровоград. обл. держ. адмін., Обл. універс. наук. б-ка ім. Д. І. Чижевського ; уклад. А. Осокіна ; ред. Н. Калашнікова ; відп. за вип. Є. Літвінова. – Кропивницький, 2019. – 100 с.

Покажчик надає інформацію про джерела, які розкривають екологічний стан довкілля Кіровоградщини, екологічні проблеми сьогодення та основні напрями регіональної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального природокористування і забезпечення екологічної безпеки. У виданні представлено друковані матеріали: книги, публікації із збірників, періодичних видань за 1997–2019 рр., які розкривають екологічні проблеми краю та шляхи їхнього вирішення. Загальний обсяг покажчика становить 865 позицій. Електронні ресурси подано з оглядовою метою: наводяться найбільш значущі електронні публікації. Довідково-пошуковий апарат складається з іменного покажчика.

Електронну версію покажчика розміщено на вебсайті ОУНБ ім. Д. І. Чижевського: <http://library.kr.ua/>

Шифр НБУВ: Ва840249
Шифр ВНБІ: Б1(4УКР) я1 Е45

37. Інформація як щит і меч. Від інформаційної війни до війни сенсів : інформ.-бібліогр. покажч. / уклад. Г. Буркацька ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; обкл. О. Островий ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2018. – 75 с.

Покажчик є продовженням і доповненням видання «Протидія інформаційним війнам: інформація як щит і меч» (2014). Книга знайомить з теоретичним доробком учених, історичними витоками гібридної війни проти України.

Бібліографічний покажчик складається з передмови «Від укладача», семи розділів: «Що таке «гібридна війна? Вчені про її історичні витоки», «Як держава забезпечує інформаційну безпеку України», «Криві дзеркала виборчих кампаній», «Кіберфронт і кібербезпека», «Медіапростір – територія небезпеки?!» «Від інформаційної війни до війни сенсів», «Медіаосвіта. Бібліотеки і новинна грамотність» та додатку «Як розпізнати фейкові новини». Допоміжний апарат вміщує іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837829
Шифр ВНБІ: Х91 я1 І-74

38. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського : матеріали до

бібліографії (2004–2010) / Ю. В. Вернік, Т. В. Котлярова, Н. І. Любовець, В. В. Патик [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського : редкол.: В. І. Попик (голова) [та ін.] – Київ, 2019. – 404 с. – (Джерела української біографістики ; вип. 4).

Видання присвячується 100-річчю Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського (НБУВ). Запропонований покажчик підготовлено відповідно до теми науково-дослідної роботи НБУВ – «Біографіка, біобібліографія та бібліографістика в сучасному науково-комунікаційному просторі України» (2016–2018 рр.). Структурно покажчик складається з трьох частин: вступного слова «Від авторів», анотованого покажчика та допоміжних покажчиків. Анотований покажчик побудовано за видом друкованих джерел. Систематизовано понад 1300 бібліографічних описів документів, що містять біографічну інформацію про діячів української історії, науки, культури й інших сфер життя і знаходяться у фондах НБУВ.

До видання включено 1317 найменувань різноманітних за видами біографічних видань, які побачили світ упродовж семи років. Зокрема, енциклопедичні видання, тематичні та регіональні біографічні словники, довідники, покажчики, монографічні дослідження, збірники статей і нарисів, матеріали наукових конференцій, краєзнавчі публікації, презентаційні й іміджеві видання тощо.

Інформація про кожне джерело супроводжується анотацією, в якій розкрито зміст, призначення видання, вказано на характер біографічного матеріалу (довідка, стаття, біографічний розділ тощо), його структуру, наявність довідково-пошукового апарату, іконографії тощо, із зазначенням шифрів зберігання.

До покажчика не включено літературу, яка вийшла друком за межами України, вітчизняні джерела, в яких подано біографічний матеріал про одну-дві особи, та праці, присвячені окремій особі. Анотувалася лише література: видана (переважно українською та російською мовами) в зазначений період на території України (за винятком незначної кількості діаспорних видань, що зберігаються у відділі зарубіжної україніки НБУВ); наявна у фондах НБУВ (за винятком окремих видань); яка містить біографічну, бібліографічну та біобібліографічну інформацію про трьох та більше осіб.

Довідково-пошуковий апарат містить покажчики: імен, назв творів, серій, географічних назв і предметно-тематичний.

Шифр НБУВ: Вc67235

Шифр ВНБІ: Я181(4УКР)2 К53

39. Критика. 1928–1935: хронологічний та систематичний покажчики змісту журналу / упоряд.: Н. Кикоть, О. А. Ляшенко ; Нац. акад. наук України, Ін-т літ. ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2018. – 191 с.

Хронологічний покажчик містить опис комплексу журналу за 8 років, (80 номерів). У покажчику збережено структуру видання, публікації описано

за роками, номерами. У кожному випуску окремо виділено назви журнальних рубрик. Збереження в хронологічному показчику поділу на рубрики важливо з огляду на те, що у такий спосіб зберігається архітектоніка журналу.

Систематичний показчик змісту складається з шести розділів і складає 1071 публікацію журналу «Критика». Зокрема, з літературознавства, архітектури, образотворчого мистецтва, кіно, театру, музики, книговидавництва, мовознавства, видавничої діяльності названого журналу, рецензій, оглядів книг і періодичних видань. Збережена орфографія та пунктуація часу видання журналу.

Довідково-пошуковий апарат містить допоміжні індекси, зокрема алфавітний показчик. Він складається з переліку всіх імен і прізвищ (збережено журнальний правопис), які є в назвах публікацій.

Шифр НБУВ: Ва838308

Шифр ВНБІ: Я172(4УКР)12 К82

40. Медико-психологічні проблеми суїцидів : бібліогр. показч. До II Міжнар. наук.-практ. конф. «2019 – Ukrainian Mental Health Conference» / уклад.: Л. Є. Корнілова, Є. О. Корнілова ; наук. консультант М. М. Матяш ; Нац. наук. мед. б-ка України, Нац. мед. ун-т ім. О. О. Богомольця. – Київ, 2019. – 31 с.

Показчик адресовано фахівцям медичної галузі, психологам і педагогам. У виданні матеріал згруповано за 8 розділами: «Психології особистості», «Сучасні проблеми суїцидології», «Самогубства в Україні», «Особистісні і психосоціальні чинники суїцидальної поведінки», «Суїцидальна активність хворих на депресії», «Суїцидальна активність хворих на соматичні та психосоматичні розлади», «Шляхи профілактики суїцидів», «Суїцидальна поведінка в осіб молодого віку».

До видання увійшли бібліографічні описи друкованих праць. Зокрема, монографії, навчальні посібники, статті зі збірників наукових праць і періодичних видань. Матеріал частково анотований, у низці джерел наведені електронні адреси.

Шифр НБУВ: Р137118

Шифр ВНБІ: Р61/73 я1 М42

41. Музична Шевченкіана у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського / відп. ред. Л. Г. Руденко, наук. ред. Л. В. Івченко ; уклад. Л. Г. Руденко [та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України імені В. І. Вернадського, Ін-т книгознавства. – Київ : Академперіодика, 2019. – 992 с., 16 с. іл.

Науковий каталог є продовженням серії видань музичного відділу фондів НБУВ. У книзі представлено понад 4000 бібліографічних та аналітичних описів музичних творів і народних пісень, пов'язаних з іменем Великого Кобзаря. Усі описи здійснено *de visu*. Хронологічне охоплення

документів від 1833 до 2017 року. До нотобібліографії увійшли друковані видання (у т. ч. перевидання) та нотні рукописи. Книга містить п'ять розділів.

Перший розділ «Музичні твори на тексти Тараса Шевченка» містить інформацію про окремі музичні твори на тексти Т. Г. Шевченка. Бібліографічно описано моновидання, але більшу частину розділу становлять аналітичні описи творів зі збірників народних пісень і збірників, присвячених і не присвячених Т. Шевченкові.

Другий розділ «Музичні твори за мотивами поезій Т. Шевченка» подає бібліографічну інформацію про музичні твори за мотивами поезій Тараса Шевченка, тобто ті, в яких літературний текст Шевченка слугував основою, сюжетом, епіграфом, а сама ж програма або лібрето твору створені композитором і/або лібретистом. Здебільшого описано сценічні твори, уривки зі сценічних творів, симфонічна, інструментальна музика.

У третьому розділі «Музичні твори, присвячені Шевченкові» систематизовано музичні твори про Тараса Шевченка і присвячені йому твори. Загальна систематизація творів щодо засобів виконання та жанрів подана у спеціальному покажчику в додатках.

Четвертий розділ «Улюблені, використані та записані Т. Шевченком народні пісні» розташував описи наступним чином: народні пісні за абеткою і прямою хронологією.

У п'ятому розділі «Основні використані нотні збірки» бібліографічно описано нотні збірки. Цей розділ складається з трьох підрозділів. У першому – описані збірки за назвами, в яких подано твори різних композиторів на слова Т. Шевченка; в другому – збірки за композиторами, де вміщено твори одного автора на тексти Тараса Григоровича; в третьому – збірки народних пісень: пісні на слова Т. Шевченка або записані чи використані ним.

Кожен з розділів має специфіку в розташуванні інформації: на початку стисло повідомляється про його структуру.

Видання складається з бібліографічних, аналітичних описів нотних документів, що інкорпують обов'язкові та факультативні елементи, отримані з видання та інших джерел. Основним джерелом опису друкованих нотних документів для каталогу слугував титульний аркуш, а браком на ньому важливих елементів опису або таких титульних аркушів, де вміщено проспекти серій, джерелом ставали відомості, вміщені в інших частинах видання. Головним джерелом аналітичного опису були відомості перед нотним тестом та у виданні загалом. Посилання на джерела додаткової інформації подаються в каталозі у скороченому вигляді. Рукописні джерела подані за схемою, максимально близькою до опису нотних видань. У каталозі для зручності користування запроваджена система гасел і приміток, що містять посилання на рекомендовану інформацію.

Частина музичних джерел вводиться до бібліографічного обігу вперше. Це здебільшого видання, опубліковані на території Західної України, зокрема

у видавництвах «Торбан», «Боян», «Українська накладня» та рукописи. Довідково-допоміжний апарат складається з іменного та систематичного покажчиків.

Шифр НБУВ: Вc67366

Шифр ВНБІ: Щ31(4УКР) я1 М89

42. Науковий доробок доктора геолого-мінералогічних наук, доктора географічних наук, доктора технічних наук, професора Рудька Георгія Ілліча 1980–2019 рр. (I півріччя) : бібліогр. покажч. / упоряд. Ю. В. Бабич. – Київ ; Чернівці : Букрек, 2019. – 120 с. : іл.

Покажчик містить інформацію про науковий доробок професора Георгія Ілліча Рудька. У виданні розміщено 716 бібліографічних описів його праць.

Шифр НБУВ: Ва837691

Шифр ВНБІ: д Р83

43. Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2010–2017) : бібліогр. покаж. змісту / Кам'янець-Подільський нац. ун-т імені І. Огієнка ; уклад. : Н. О. Козак, Т. М. Опря ; редкол.: С. А. Копилов (голова) [та ін.]. – Кам'янець-Подільський, 2019. – 148 с. – (Хмельниччина краєзнавча ; вип. 4(6)).

У покажчику відображено бібліографію наукових праць учених Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка, виголошених на звітних конференціях за підсумками науково-дослідної роботи упродовж 2010–2017 років: всього 8 випусків, 28 томів. Пропоноване видання є продовженням бібліографічного покажчика «Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (1920–2009)».

При розміщенні опублікованих матеріалів упорядники виходили з хронологічного принципу, враховуючи основні етапи становлення і розвитку університету. Тематика наукових праць детально розкрита у змісті.

Для зручності користування до видання включено іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837143

Шифр ВНБІ: Я172(4УКР)1 Н-34

44. Наукові праці науково-педагогічних працівників (2013–2017) : бібліогр. покажч. / уклад.: Н. П. Фурман, С. Ж. Йовженко : наук. ред. С. Я. Цимбалюк ; Ун-т ДФС України, Наук. б-ка. – Ірпінь, 2019. – 410 с. – (Наукові здобутки Університету ДФС України).

У виданні систематизовано науковий доробок викладачів Університету за 2013–2017 рр. Обсяг покажчика – 2180 праць. Бібліографічний опис джерел здійснено відповідно до правил сучасного українського правопису.

Показчик складається з розділів: «Від укладачів», «Монографії, підручники, посібники, матеріали науково-практичних конференцій», «Наукові статті», «Електронні ресурси», «Дисертації». Довідково-пошуковий апарат містить показчик назв праць співробітників університету та іменний показчик.

Шифр НБУВ: Ва834410

Шифр НБУВ: Я175(4УКР)3 Н-34

45. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського: розвиток національної бібліографії, біографічних досліджень та науково-бібліографічної діяльності (2000–2019) : колективна монографія / В. І. Попик, Т. В. Добко, С. С. Кіраль [та ін.] ; відп. ред. В. І. Попик ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2019. – 252 с.

У монографії досліджено розвиток національної бібліографії, довідкової науково-бібліографічної діяльності та біографістики у Національній бібліотеці України ім. В. І. Вернадського впродовж перших десятиліть ХХІ ст.

Проаналізовано та узагальнено досвід науково-інформаційного центру національної бібліографії України НБУВ. Розкрито багатоаспектну діяльність у галузі обслуговування широкого кола користувачів, а також основні пріоритети та етапи впровадження в науково-бібліографічну справу комп'ютерних технологій, значення напрацювань НБУВ для розвитку бібліографії в Україні. Висвітлено проблеми розвитку біографістики – теорії і методики історико-біографічних досліджень і поширення біографічних знань у суспільстві. Надано інформацію про внесок НБУВ у формування сучасної концепції національної бібліографії України, створення українського бібліографічного репертуару. Дано характеристику фундаментальним багатотомним бібліографічним зводам, працям бібліографічної Шевченкіани.

Видання складається з передмови, трьох розділів: «Створення національної бібліографії, науково-бібліографічні дослідження», «Розвиток довідково-бібліографічної науково-інформаційної діяльності», «Історико-біографічні дослідження, розбудова електронних ресурсів біографічної та біобібліографічної інформації» та післямови.

Допоміжний апарат включає іменний показчик, список скорочень.

Шифр НБУВ: Вс67358

Шифр ВНБІ: Ч75(4УКР) я2 Н35

46. Олекса Ошуркевич : біобібліогр. показч. / Упр. культури Волин. обл. держ. адмін. ; Волин. держ. обл. універс. наук. б-ка ім. Олени Пчілки ; упоряд. В. В. Бабій ; ред. Е. С. Ксендзук ; відп. за вип. Л. А. Стасюк. – Луцьк, 2004. – 80 с.

Показчик підготовлено на відзначення 70-річчя від дня народження фольклористика та етнографа, відомого краєзнавця Олекси Ошуркевича. Подано друкований доробок дослідника за 1956–2003 рр., а також матеріали про його творчу діяльність.

Видання складається з двох основних розділів. У першому – «Друковані праці Олекси Ошуркевича» подаються чотири підрозділи: «Окремі видання» вміщує видання з працями, написаними у співавторстві, рецензії на них; «Статті, нариси, рецензії» містить відомості про публікації в наукових збірниках, періодичних виданнях (журналах, газетах); «Записи спогадів та зразків усної народної творчості» (містить матеріали, які займають у доробку фольклориста особливо помітне місце); «Матеріали О. Ошуркевича в бібліографічних посібниках».

У другому розділі «Література про життя і творчість О. Ошуркевича» зареєстровано статті, суттєві згадки, висловлювання про дослідника в публікаціях.

Матеріали в показчику розміщено за хронологією. Бібліографію частково анотовано. Наприкінці видання надано список використаних періодичних видань без зазначення номера та року.

Довідково-пошуковий апарат вміщує показчик назв публікацій О. Ошуркевича, показчик імен, список використаних періодичних видань.

Шифр НБУВ: Ва837900

Шифр ВНБІ: д О-96

47. Професор Володимир Іванович Большаков : зб. нарисів про діяльність д. т. н., проф. В. І. Большакова / літ. ред. та відп. за вип. Т. А. Шпаковській. – Дніпро : А. Л. Свідлер, 2018. – 38 с. : фот., діаграми.

Науково-популярне видання розповідає про життєвий шлях і наукову, педагогічну, міжнародну та громадську діяльність доктора технічних наук, професора, відомого вченого в галузі будівельного матеріалознавства В. І. Большакова. Видання має три розділи. До розділу «Доктор технічних наук, професор Володимир Іванович Большаков» увійшли публікації: «Освіта і перші наукові кроки», «Формування та розвиток наукової школи професора В. І. Большакова». Складовою розділу «Від Дніпропетровського інженерно-будівельного інституту до Придніпровської державної академії будівництва та архітектури» є статті: «Підготовка кадрів, публікації та педагогічна діяльність», «Розвиток школи В. І. Большакова», «Вектор у майбутнє», «Педагогічна діяльність». До розділу «Розвиток та досягнення наукової школи В. І. Большакова» увійшли статті: «Прикладне матеріалознавство. Нові матеріали для сталевих будівельних конструкцій (керівник – професор В. І. Большаков)».

Шифр НБУВ: Р136288

Шифр ВНБІ: д Б79

48. Стоп насильству : бібліогр. покажч. / уклад. С. Настенко ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; М-во культури України, Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2017. – 49 с.

Видання знайомить з книгами, статтями з періодичних і продовжуваних видань, що розповідають про проблему насильства в українському суспільстві. Матеріал охоплює документи 2000–2017 рр. Покажчик складається з чотирьох розділів: «Правові засади протидії насильству», «Насильство як соціальна проблема», «Насильство в сім'ї, його причини та попередження», «Насильство в освітніх закладах, його причини та попередження», додатки.

Довідково-пошуковий апарат містить іменний покажчик.

Шифр НБУВ: Ва837823

Шифр ВНБІ: Х88(4УКР) я1 С81

49. Тимчук Сергій Олександрович : біобібліогр. покажч. праць за 1986–2019 роки / уклад.: Е. М. Щетініна, Т. Б. Богданова ; наук. ред. Н. М. Ніколаєнко ; М-во освіти і науки України, наук. б-ка ХНТУСГ. – Харків, 2019. – 74 с. : фот. – (Біобібліографія вчених ХНТУСГ ; вип. 12).

Покажчик присвячено 65-річчю з дня народження Сергія Олександровича Тимчука – доктора технічних наук, доцента, дійсного члена Громадської організації «Українське науково-освітнє ІТ товариство», завідувача кафедри автоматизації та комп'ютерно-інтегрованих технологій Харківського національного технічного університету сільського господарства ім. Петра Василенка. Книга знайомить з життям і творчою діяльністю, представляє наукові праці вченого. Більшість видань перевірено *de visu*.

До видання включено монографії, статті, навчальні, методичні матеріали, авторські свідоцтва та патенти. Бібліографічний покажчик містить праці опубліковані з 1997 по 2019 роки.

Довідково-пошуковий апарат містить алфавітний покажчик прізвищ авторів і предметно-тематичний покажчик.

Наприкінці видання зазначені почесні та наукові звання, вчені ступені, відзнаки. Надані фотоматеріали.

Шифр НБУВ: Ва837580

Шифр ВНБІ: д Т41

50. Туристичні перлини України Київщини : бібліогр. покажч. / уклад. С. Настенко ; ред.: С. Чачко, В. Кучерява, Н. Лінкевич ; Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2019. – 29 с. – (Знай Україну).

Покажчик інформує про книги, довідники, статті з періодичних видань, що допомагають ознайомитися з туристичними об'єктами Київщини. Видання має вступне слово «Від укладача», два розділи: «Славетний Київ», «Київщина туристична» та додаток «Корисні інформаційні портали». Описи частково анотовано.

Довідково-пошуковий апарат складається з іменного покажчика.

Шифр НБУВ: Р136448

Шифр ВНБІ: Ч51(4УКР) я1 Т88

51. Японія – країна, де сходить сонце : інформ.-бібліогр. матеріали / уклад. Г. Буркацька ; ред. : В. Кучерява, Н. Лінкевич, С. Чачко : М-во культури України, Держ. б-ка України для юнацтва. – Київ, 2017. – 82 с. – (Подорожуючи країнами світу).

Бібліографічний посібник надає інформацію про давню і сучасну Японію. Видання містить бібліографічні відомості про книги, брошури, статті, електронні ресурси. Книга складається зі вступу «До читача від укладача», «Паспорта країни», шести розділів : «Держава», «Основні періоди і події в історії Японії», «На краю світу...», «Соціальні та культурні особливості розвитку японської нації», «Економічна супердержава світу», «Японія і Україна – різні долі, спільні сподівання» та шести додатків: «Всесвітня спадщина ЮНЕСКО в Японії», «Олімпійські ігри в Токіо», «Молодіжна кавайна революція», «Свята в Японії», «Перлини мудрості японського і українського народів», «Короткий японський словничок».

Для оформлення обкладинки видання використаний малюнок Неоніли Єфімової в техніці сумі-е.

Шифр НБУВ: Ва837837

Шифр ВНБІ: Я131(5ЯПО) Я70

52. Яремко Юрій Іванович : бібліогр. покажч. наук. пр. за 2020–2018 рр. / Херсон. держ. аграр. ун-т ; уклад.: Н. В. Дудяк, Л. В. Шикова, Н. М. Лавренко [та ін.]. – Херсон : Айлант. – 2018. – 48 с. : порт. – (Бібліографія діячів економічної науки України ; вип. 28).

У покажчику відображено основні етапи життя та науково-педагогічної діяльності доктора економічних наук, першого проректора, проректора з науково-педагогічної роботи, професора кафедри землеустрою, геодезії та кадастру ДВНЗ «Херсонський державний аграрний університет» Юрія Івановича Яремка. Також наукове видання знайомить і з хронологічним покажчиком публікацій, з працями, опублікованими за редакцією Ю. І. Яремка.

Шифр НБУВ: Р136332

Шифр ВНБІ: д Я72